

BULLETIN 1964

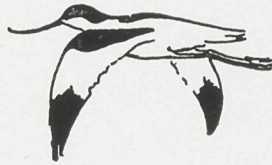
De Belgische Natuur- en Vogelreservaten

V.Z.W. onder de hoge bescherming van H.M. Koningin Elisabeth.

Uitgegeven met de steun van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur

Secretariaat:

Vautierstraat 31, Brussel 4
Tel. Brussel (02) 48.37.46
P.C.R. 834.31 of
Bank van Antwerpen
Meir 48, Antwerpen
P.C.R. 214, rek. nr. 3668

I N H O U D

In memoriam Jan Jacobs	4
Jhr H.F. de SMET de NAEYER - Harold HERBERIGS Jaarverslag over de werkzaamheden van de Vereniging	7
J. BLONDEL en Luc HOFFMANN Originaliteit en rol van het Camargue-Reservaat	11
H. VANDER VLOET Bergeenden in slagpenrui	39
Miss Phyllis BARCLAY-SMITH De Internationale Raad voor Vogelbescherming	44
De uitstraling van onze vereniging in het buitenland	53
H. WILLE De valorisatie van onze vrije Vogelreservaten en de resultaten van de nestkasten-operatie 1964	56
G. HUYSKENS De vogels van de Kalmthoutse Heide	71

Buiten omslagfoto: (*Pernis apivorus*) - Wespenbuizerd (Copyright W. Suetens)
Links: Moederzorg - Patrijs op het nest (*Perdrix perdrix*) (Copyright P. Simon)

H. VOET	
Over trek- en wintervogels van de Kalmthoutse Heide	105
Dr. R. VANHOORNE	
De successie der botanische landschappen gedurende het kwartaal in het gebied rond Kalmthout	111
NOEL	
De moerassen te Vance	120
Th. ROBYNS de SCHNEIDAUER	
Het Zwin 1964-1965	125
Meetkerke	132
J. CUYPERS	
De Ronde Put	133
Th. ROBYNS de SCHNEIDAUER, W. SUETENS, H. WILLE	
Damme, de koningin der ganzenpleisterplaatsen ten zuiden van de Westerschelde - Verslag 1964	139
W. SUETENS	
Damme: Bereikt resultaat en toekomst	145
H. LEHAEN	
Fotoreportage „Hageven”	149
Flitsen uit het natuurreservaat te Genk	152
J. CUYPERS	
Domein „De Heide” te Lichtaart	155
P. HOUWEN	
De Blankaart in 1964	160
De IJzermonding in 1964	169
J. CUYPERS	
Vogelleven op de Snekensvijver in 1964	174
Vanwaar de benaming „De Snekensvijver” ?	184
H. WILLE - L. BUYSSE	
Het reservaat van Assenede - Overzicht 1964	186
H. LEHAEN	
Hammont - Jaaroverzicht 1964	192

Pentekeningen: J.P. Van de Weghe en Th. Robyns de Schneidauer.

De vereniging stelt zich tot doel het vrijwaren van de natuurgebieden in België waarvan het behoud verzekerd dient te worden in het belang van de natuurwetenschappen in het algemeen en van de ornithologie in het bijzonder.

De middelen hiertoe zijn: het verwerven in eigendom, het pachten, of het beheren van deze gebieden.

RAAD VAN BEHEER

MM.

Graaf LIPPENS
Edgard KESTELOOT
Pierre DIDIER

Voorzitter
Beheerder-Secretaris
Beheerder-Schatbewaarder

Beheerders

Mevrouw Y.M. ROBERT

MM.

André CAPART
Albert CLAESSEN
Jos CUYPERS
André FLAUSCH
Ridder LAMALLE
Luc LAMBRECHTS
André RAPPE

Thierry ROBYNS de SCHNEIDAUER
Louis ROMBAUT
Aimé ROWIES
Paul SIMON
Willy SUTENS
Graaf ULLENS de SCHOOTEN
Carlos VERLINDEN

Bestuur en Staf

MM.

Harold HERBERIGS
Henri WILLE
Mej. Ria SNIEDERS

Bestuurder
Adj.-Bestuurder
Secretaresse

Bëëdigde medewerkers

MM.

Paul HOUWEN, De Blankaart, Woumen. - Tel. (051) 54.262.
Paul TORDOIR, 164 rue des Cayats, Marcinelle. - Tel. (07) 36.73.50.
Harry WIJNANTS, Platte Weierstraat 10, Genk.
Raphaël DE CROOCK - Kalmthout.

In Memoriam

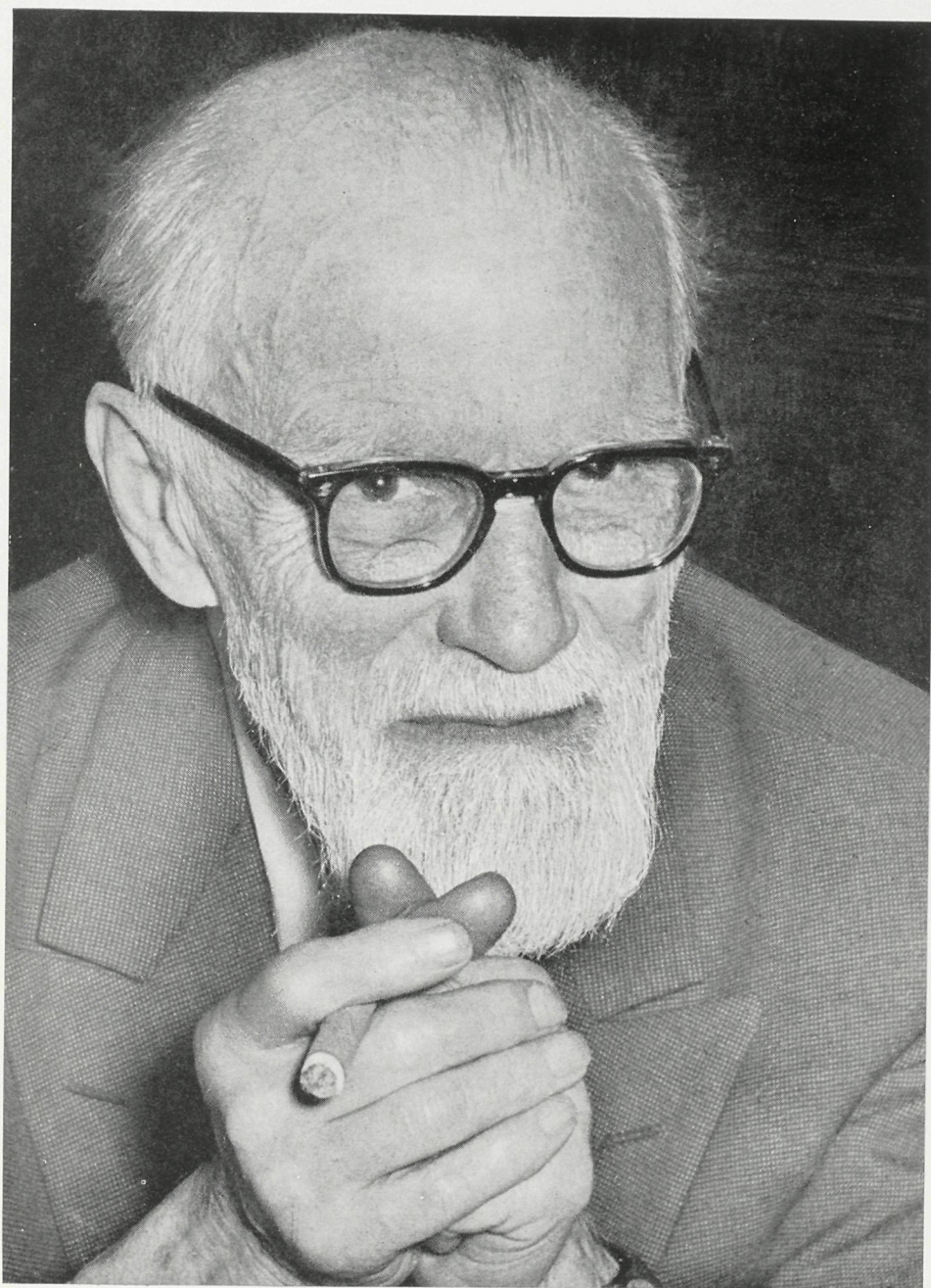
Jan JACOBS is ons ontvallen. Al de natuurvrienden hebben met ontsteltenis het heengaan van deze grote natuurbeschermer vernomen.

Hij kende de natuur door en door, en schonk zijn speciale aandacht aan de vogels. De geleidelijke ontmanteling van de natuurlandschappen met als gevolg het schaarser worden van de meest typische vogelgebieden, spoorden Jan Jacobs aan, om zich aan efficiënte vogelbescherming te wijden.

In 1933 werd hij medestichter van de Ornithologische Vereniging „De Wielewaal”. In 1951 trad hij resoluut in de concrete realisatie: hij stichtte inderdaad met een paar natuurvrienden de huidige vereniging en werd toen benoemd tot haar eerste voorzitter.

Wij die hem lang hebben gekend kunnen getuigen van zijn onvermoeid en enthousiast streven ten bate van onze gevederde vrienden. De merkwaardige resultaten die sinds de stichting werden geboekt leveren een tastbaar bewijs dat deze actie geen waanbeeld was. Dank zij hem heeft de natuurbescherming bij ons vorm gekregen en al de natuurvrienden zullen hem dankbaar gedenken.

Wij zullen steeds onze eerste Voorzitter blijven vereren als onze trouwe gids, die hij steeds is gebleven, ook in de moeilijkste omstandigheden...

Graaf Lippens werd onlangs verkozen tot Voorzitter van de „Belgische Natuur- en Vogelreservaten”. Vooraanstaand ornitholoog en overtuigde natuurbeschermer geniet Graaf Lippens over een nationale en internationale faam waaraan het Zwinreservaat natuurlijk niet vreemd is.

Graaf Lippens is lid van talrijke nationale en internationale organisaties. Ongetwijfeld zal onder zijn bevoegde leiding onze vereniging en de natuurbeschermingsactie in het algemeen een beslissende vooruitgang boeken. Dat wensen hem alle natuurvrienden van harte toe.

Activiteitsverslag van de Vereniging: 1964

door Jonkheer H. de SMET DE NAEYER

gewezen voorzitter

en H. HERBERIGS

Directeur

Op het eerste zicht schijnt het jaar 1964 inzake spectaculaire verwezenlijkingen eerder schaars bedeed te zijn geweest.

Nochtans was het een zeer belangrijk jaar; vooraf werd bijzondere aandacht verleend aan het verstevigen van onze actie; onze bedrijvigheid kende een buitengewoon gunstige ontplooiing.

In dit beknopt overzicht zijn we zo vrij de lezers aan te raden met zorg de verschillende dokumenten te doorlopen; zij vormen in extenso een uitgebreid jaarverslag.

1. Evenals de voorgaande jaren publiceren wij hier twee grafieken die een precies beeld geven van de evolutie inzake ontvangsten en ledenwerving. Breedvoerig commentaar lijkt hier overbodig; eens te meer wordt hierdoor bewezen dat onze vereniging ontegensprekelijk de wind in de zeilen heeft en dat ons streven meer en meer gewaardeerd wordt door de publieke opinie.

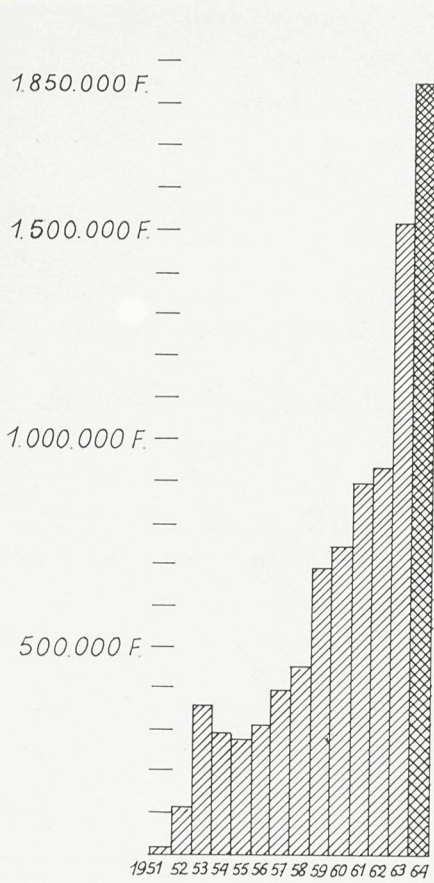
Met de dag speelt onze vereniging een steeds vooraanstaander rol op het gebied van de natuurbescherming, en zulks gaat gepaard met een steviger uitbouw van de vereniging.

Met 1104 nieuwe leden gingen wij er tijdens het verlopen jaar sterk op vooruit. Elke dag komen steeds nieuwe leden onze rangen vervoegen en het is ons een bijzonder genoegen bepaalde propagandisten te danken voor het groot aantal leden dat zij aanwierven, in het bijzonder de Heer Raoul Arnhem, Prof. Bastien, de Heer Collette, Hubert Lehaen, alsook de Heer Lagache-Pauchant die in het Noorden van Frankrijk een belangrijke activiteit aan de dag legde.

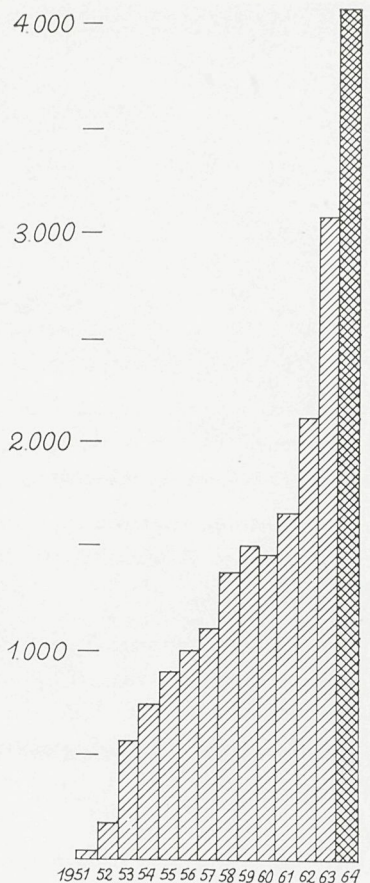
Onze agenten, de Heren Houwen en Tordoir, wisten zich eveneens bijzonder te onderscheiden inzake ledenaanwerving. Aan allen onze beste dank.

Het is niet van belang ontbloot de nadruk te leggen op het stijgende aantal nieuwe leden in het buitenland.

Een bewijs te meer dat onze actie aldaar ook zeer hoog wordt aangeschreven. Het zal misschien verwondering baren als wij hier vermelden, dat verschillende van onze activiteiten buitenlandse verenigingen hebben geïnspireerd.

Lidgelden

Leden

De samenwerking op internationaal vlak is hier natuurlijk niet vreemd aan.

Het zal U ongetwijfeld wel bekend zijn dat het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur er aanzienlijk toe bijdraagt om onze werking te verstevigen. Deze belangrijke hulp stelt ons in de gelegenheid soms nieuwe reservaten op te richten, maar vooraf zijn die fondsen bestemd om de bestaande reservaten degelijk in te richten. Reservaten zoals Genk, de Blankaart of Nieuwpoort worden zelfs in het buitenland als voorbeelden aangehaald.

De samenwerking tussen onze vereniging en het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen wordt met de dag steviger en het is ons een bijzonder genoegen de Directeur, de Heer Capart, onze innige dank te betuigen. Het is ontgensprekelijk dat het wetenschappelijk onderzoek dank zij de studiemogelijkheden door de natuurreservaten geboden, zeer begunstigd wordt, vermits in talrijke gevallen en vaak in extremis, natuurmiddens van een zekere

vernieling worden gevrijwaard en met hen zeldzame dieren en plantengemeenschappen die voor deze gebieden kenmerkend zijn. Waar zouden onze toekomstige natuurvorsers hun kennis vervolmaken indien het wetenschappelijk materiaal ontbrak? Elke beschermings- en beheersactiviteit ten gunste van de natuurreservaten is nauw verbonden aan een samenwerking met wetenschappelijke instanties. Wij kunnen er ons maar over verheugen.

2. Onze leden zullen best begrijpen dat we niet zonder spijt in de verplichting zijn de bijdragen van de werkende en de steunende leden te verhogen. Bij dit jaarverslag is een omslag gevoegd die een belangrijke mededeling bevat en waarin de reden van deze wijzigingen worden toegelicht; ook steekt in dezelfde omslag uw lidkaart.

3. De algemene vergadering had plaats in de Maatschappelijke Zetel, op woensdag 24 juni 1965. Zoals elk jaar werden de Balans en de Rekening van Winsten en Verliezen goedgekeurd. Na het stemmen van de begroting werd ontlasting verleend aan onze Beheerders. De beheersmandaten van de Heren Jonkheer de Smet de Naeyer, Didier, Kesteloot, Suetens en Verlinden werden hernieuwd voor een nieuwe termijn van 3 jaren.

Wij houden eraan hulde te brengen aan onze vriend de Heer Alfred Van Beneden, die jaren lang een voorname rol speelde op het ornithologisch vlak. Hij werd thans benoemd tot Ere-Beheerder.

Tijdens diezelfde vergadering werden 4 nieuwe Beheerraadsleden benoemd: de Heren Claessen, Gedeputeerde van Limburg, Ridder Lamalle, Meester Rombaut, Kabinetschef bij het Ministerie van Justitie en Meester Lambrechts, verbonden aan de Volkshogeschool „De Blankaart”.

De Heer Didier heeft de taak aanvaard van Schatbewaarder, daar de Heer Rowies op zijn verzoek hiervan werd ontslagen. De Heer Rowies blijft lid bij de Beheerraad en het is ons een aangename plicht hem onze erkentelijkheid te betuigen voor al de opofferingen die hij zich heeft getroost ten voordele van de reorganisatie van onze boekhouding.

Om dit hoofdstuk te besluiten: tijdens een algemene buitengewone vergadering, die plaats had op 30 december 1964 bood de Heer de Smet de Naeyer, Voorzitter, zijn ontslag aan, én als Voorzitter én als lid van de Raad van Beheer. Eenparig werd Graaf Lippens tot Voorzitter benoemd en het vrijgekomen mandaat van Beheerraadslid werd toevertrouwd aan de Heer Capart, Directeur van het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen.

4. Tijdens het jaar 1964 hadden wij het geluk het prachtig landgoed „De Heide” voor een groot deel in huur te nemen. Dit gebied met zijn prachtige vennen en typische Kempische begroeiing ligt aan de rand van ons reservaat „De Snepkensvijver”. (zie bladzijde 155)

Verder vermelden wij dat de aanlegwerken te Genk zijn voltooid, en dat het huidige wandelpad, dat ter beschikking staat van het publiek mag betiteld worden als een van de mooiste wandeltochten in de Kempen.

5. De nestkastjesactie kent een uitzonderlijk sukses. Het is onmogelijk in dit beknopt verslag de talrijke medewerkers te danken die dag in dag uit op de bres staan om deze actie met groot sukses door te voeren.

Binnenkort zullen alle eigenaars van de vrije vogelreservaten belangrijke documenten ontvangen waaruit een nog nauwere samenwerking zal kunnen tot stand komen. Het is vooral in de Ardennen dat onze aktie terzake een spectaculaire vooruitgang boekt. (zie blz. 56)

6. Onze Opvoedkundige Dienst zal worden uitgebreid: de opgedane ervaring, in het bijzonder de Opvoedkundige Tentoonstellingen laten ons het beste hopen voor het welslagen van ons Opvoedkundig Programma. De Lentebeurs te Charleroi kende opnieuw een groot sukses, daar onze stand door duizenden belangstellenden werd bezocht.

7. Onze leden hebben een eerste brief van de Voorzitter ontvangen, die voor een deel het huidig jaarverslag overbrugt. Aandacht wordt speciaal gevestigd op het belang van onze buitenlandse activiteiten. Het valt niet te ontkennen dat onze vereniging een voorname rol speelt bij talrijke vreemde organismes. Een artikel op blz. 53 geeft hierover nadere toelichtingen.

Het is ontegensprekelijk dat ook dank zij het onverpoosd en aanhoudend aandringen van onze vereniging, uiteindelijk doeltreffende beschermingsmaatregelen getroffen werden ten gunste van talrijke vogelsoorten en meer in het bijzonder van de roofvogels. Hierdoor begeeft het Ministerie van Landbouw zich meer en meer in de lijn van de voorziene internationale bepalingen van de conventie van Parijs van 1950.

In het voorgaand verslag (1964) hadden wij de hoop uitgedrukt in een nabije toekomst de 5.000 leden te bereiken. Bij het ter pers gaan van dit Bulletin, kunnen wij met vreugde dit sensationeel nieuws reeds bevestigen.

Zulks geschiedt vroeger dan voorzien en mag een uitzonderlijk sukses genoemd worden. Men mag dit resultaat echter niet zien als een uiteindelijke overwinning; het is eerder een tastbare aanmoediging waaruit blijkt dat onze activiteiten bij het groot publiek de gepaste waardering vinden en dat onze beweging op stevige grondvesten berust. Ontegensprekelijk gaan wij geleidelijk naar een massabeweging die in de toekomst een belangrijke rol zal spelen, in steeds nauwere samenwerking met de openbare instanties.

Nu dat wij zo ver zijn, kunnen wij onze leden de formele verzekering geven dat onze vereniging haar verdere succesrijke uitbouw tegemoet gaat; doch meer dan ooit rekenen wij op de steun van U allen.

Originaliteit en rol van het CAMARGUE-RESERVAAT

door Jacques BLONDEL en Luc HOFFMANN
(Biologisch Station van de Valat-Toren)

Tekst geïllustreerd door 39 foto's van
Charles VAUCHER

Nadruk verboden

Studie ondernomen door de Verenigde Vrienden van het Camargue-Reservaat, voor opname in het Jaarbulletin van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten

De mistral-wind rukt aan een tamariskenstruik aan de oever van de Vaccarès-vijver. - Links boven.

Het bos van Rièges is een der laatste resten van een primitieve Europese flora. - Links onder.

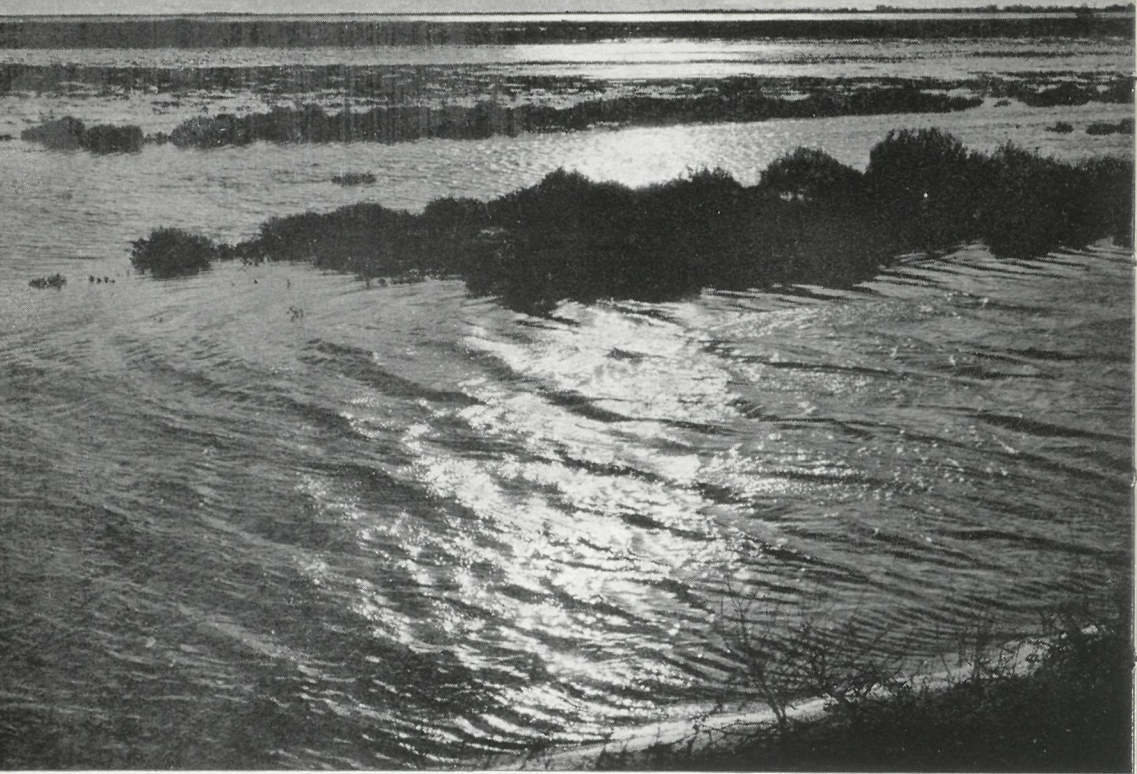
Een met zeekraal (*salicornia*) bezaaide zandvlakte noemen wij hier „sansouire” die enkel na het wegtrekken van het water tijdens de lente haar definitieve vorm bekommt. Op de achtergrond tamarisken (oever van de Foernelet-vijver).

Met haar nagenoeg 13.000 hektaren oppervlakte vormt de Camargue een der mooiste Europese laaglandreservaten.

Hier bevindt zich een paradijs van zout en water, waar de strijd tussen zee en land onafgebroken voortduurt.

Drie belangrijke factoren maken de originaliteit van dit landschap uit: 1) de invloed van het zout; 2) de geografische ligging; en 3) de waterovervloed.

Schematisch voorgesteld bevindt zich de zoutminnende flora in de Beneden-Camargue, in het Zuiden en langs de verschillende stroomarmen

Het oneindig waterlandschap, door de mistral beroerd...

van de delta; tussen de ondiepe en brakke plassen vinden wij hier de salicornia-vlakten („sansouires”), die 's winters gedeeltelijk overstroomd geraken.

Hogerop liggen de zoetere vijvers van de Centrale Camargue waar een dicht plantendek groeit, terwijl in de Hoge Camargue ten slotte de toename van weiden en grasvelden duidelijk de totale verdwijning van het zout bewijst.

In werkelijkheid is er natuurlijk meer variatie te zien.

Door de ligging in het Mediterrane gebied heerst hier een klimaat met warme en droge zomers, zeldzame regenbuien in lente en herfst en zachte winters. Bovendien bespoedigen de hevige mistralwinden nog de uitdroging. Maar de typisch schrale plantengroei die wij in alle mediterrane gebieden vinden wordt hier verhinderd door de aanwezigheid van een mozaïek zoete en zoutwatervijvers, kanalen en riviervtakkingen, waar de Rhone voor de nodige watervernieuwing zorgt om aldus de grootste nadelen van dit droog

klimaat ongedaan te maken. De alhier vertoevende broed-, trek- en wintervogels kunnen aldus steeds rekenen op voortdurende voedselvoorraad in dit gebied: de studie van deze vogels zal ons dan ook het best in staat stellen een diepgaand inzicht te bekomen in deze originaliteit van het Camargue-reservaat, vermits van alle diersoorten het de vogels zijn die zich het best laten bestuderen en ook het meest opvallend element van een natuurlandschap vormen.

Een bruggenhoofd van exotische vogelsoorten in Frankrijk

In april-mei-juni, de jaarperiode met een maximum-voedselopbrengst, gebeurt het broedwerk van de vogels, waarvan volgende acht soorten het meest opvallen: de *flamingo*, (waarvan in de goede jaren niet minder dan 5.000 koppels nestelen op een eiland van de Beneden-Camargue) de *valreiger*, de *dunbekmeeuw*, (een zeldzaamheid, maar toch bijna jaarlijks een geïsoleerd koppel tussen de kapmeeuwen), de *lachstern*, (250 tot 300 koppels in verspreide kolonies), de *baardmees*, (vrij gewoon in de Centrale Camargue), de *zwartkoprietzanger* (daar eveneens vrij talrijk), en de *buidelmees* (die

Een fiere stier die de slavernij van de stal nooit kende.

Midden in de eindeloze met salicornia en tamarisken begroeide vlakten en ook in de talrijke vijvers zoekt het wilde vee van de Camargue naar het dungezaaide voedsel.

in de wilgen, populieren en tamarisken langs de kanalen haar buideïnest bouwt): deze 8 soorten broeden wellicht nergens elders in Frankrijk. Maar ook andere soorten hebben hier in Frankrijk hun beste broedterreinen, hetzij wegens de geschiktheid van het biotoop (Reigers, meeuwen, kluten en steltkluten), hetzij wegens de ligging aan de grens van de gematigde streek met warme zomers, waardoor soorten als de *bijeneter*, de *scharrelaar*, de *nauman's torenvalk* en de *kuijkoekoek* tot hier hebben kunnen doordringen.

Om de biologische rijkheid van een bepaald gebied te kunnen schatten, is het onontbeerlijk zo nauwkeurig mogelijke cijfers te geven van de aldaar overheersende dierenbevolkingen; dergelijke schattingen zijn uiterst moeilijk te verkrijgen voor de meeste ongewervelde land- en waterdieren, doch voor enkele groepen gewervelde dieren, zoals de vogels, is zulks minder lastig: naast de reeds vernoemde 5.000 koppels *flamingo's* zijn er in de Beneden-

Talrijke troepen schapen komen in de Camargue overwinteren; hierboven zien wij ze, goed vet, bij hun aankomst; hiernaast echter heel wat vermagerd op weg naar de alpenweiden, na de ruwe winter in Camargue.

Camargue (met voor roofdieren moeilijk te bereiken eilandjes en rijke voedselvoorraad) in totaal nagenoeg 9.000 koppels meeuwachtigen (zwarte en witwangsternen niet meegerekend), namelijk: 400 koppels *zilvermeeuwen*, 6.000 koppels *kapmeeuwen*, 1.500 koppels *visdiefjes*, 300 koppels *lachsternen* en ook 300 koppels *dwergsternen*, en 100 koppels *grote sternen*. De in kolonies broedende reigers (*Purperreigers*, *kleine zilverreigers*, *kwakken* en *ralreigers*) totaliseren bijna 4.000 koppels, en de eendachtigen bereiken wel een 1000-tal broedparen (vooral *Bergeenden*, *blokeenden*, *krakeenden*, *krooneenden*). Ten slotte zijn er de kolonievormende waadvogels, waarvan de nagenoeg 700 koppels *kluten* en het honderdtal paren *steltkluten* een niet onbelangrijk element vormen in de massa zomervoedsel verbruikende dieren van de Camargue.

Wat betreft de zangvogels lijkt het onmogelijk in dergelijk gevarieerd midden kwantitatieve schattingen te doen; sommige soorten verzadigen het

biotoop waar ze voorkomen (*grote en kleine karekieten, waaierstaarrietzangers* en *cetti's zangers*, tenminste wanneer deze niet werden uitgedund door een strenge winter, evenals de *brilgrasmussen*, en andere soorten), andere echter blijven steeds lokaal verspreid alhoewel hier een daar soms overtalrijk (*baardmezen, zwartkoprietzangers, snorren*, enz.).

De 323 soorten trekvogels:

Zeer spectaculair is de doortrek van de trekvogels, reeds begin juli een aanvang nemend met de waadvogels en tot eind november voortdurend met de laatste zangvogels (lijsters en vinken) die niet verder zullen gaan dan Noord-Afrika. Een duizelingwekkend aantal vogels zal dus 5 maanden lang hier een enorme massa voedsel wegnemen. Hierover weten wij nog te weinig. In juli en augustus vertoeven hier een 25 soorten waadvogels op het ogenblik dat moerassen en vijvers hun laagste peil bereiken wegens uitdroging, waardoor er maximale concentraties van ongewervelde waterdieren ontstaan. Sommige dezer soorten zoals de *bosruiter* vertoeven hier dan meerdere weken tijdens

dewelke ze hun rui doormaken; de Rhonedelta herbergt dan waarschijnlijk meerdere tienduizenden waadvogels. De zangvogels vallen minder op, doch 4 maanden lang (van augustus tot november) is de Camargue dan voor ongeveer 80 soorten de laatste pleisterplaats alvorens de Middellandse Zee wordt overvlogen. Uit gegevens verkregen door het herhaaldelijk vangen van dezelfde vogels in Japanse netten werd berekend dat de gemiddelde verblijfsduur der zangvogels in de herfst 5 tot 8 dagen bedraagt, wellicht de nodige tijd om vetstoffen op te slaan die de overtocht van de Middellandse Zee zullen mogelijk maken.

Niettegenstaande hun kortstondig verblijf moeten de miljoenen zangvogels tijdens die periode uiterst hoge aantallen insecten en bessen van de Camargue verbruiken: weinig streken met dergelijke geringe oppervlakte worden door zoveel soorten vogels bezocht, vermits men hier niet minder dan 323 soorten heeft kunnen vaststellen.

De horden der overwinteraars:

's Winters bereiken de massa's vogels in de Camargue een nieuw hoogtepunt met het overwinteren van zowat 200.000 eendachtigen (*Blokeenden, wintertalingen, krakeenden, smienten, pijlstaarteenden, slobeenden, krooneenden, tafeleenden* en *kuijeenden* vooral). Deze eenden zijn afkomstig uit Centraal- en Noord-Europa, en sommige broeden tot in West-Siberië, en vandaar tot in Finland. De door de trekvogels onaangeroerd gebleven voedselbronnen worden nu aangesproken: zaden van moerasplanten en ook rijst. Deze overvloed aan eendachtigen trekt natuurlijk heel wat roofvogels aan zoals kuikendieven, buizerds, slechtvalken, en zelfs steenarenden, havikarenden, zeearenden (die helaas steeds zeldzamer worden!).

Van de overheersende tot de bedreigde natuur!

Vroeger leefden hier in dit wild landschap slechts mensen die de wetten van de natuur lijdzaam ondergingen en niets ondernamen om de natuur zelf te bedwingen: de herders, boeren, bewakers van het halfwilde vee, de zoutuitbaters en de zo goed als gevaarloze stropers zorgden voor een bijkomen-

Hiernaast zont zich een grote schubvormige hagedis — *Lacerta Lepida*; eronder een ringslang van Montpellier — *Malpolon monspessulanus*.

Massale concentraties wintertalingen zwieren in wilde vlucht boven het moeras van St.-Seren tijdens de herfst. (zie volgende bladzijden)

De roze flamingo (*phoenicopterus ruber*) nestelt in Frankrijk alleen in de Camargue. Tijdens gunstige zomers kunnen er tot 5.000 koppels hun nest komen aanleggen op een eiland van de Beneden-Camargue. Een typisch schouwspel is stellig het in groepsverband uitgevoerde gezeef van de modder van de Vaccares-oevers, op zoek naar het dierlijke plankton waarmee deze vogels zich voeden. De beelden hiernaast geven een idee van de geringe diepte van het brakke water dat door de flamingo's wordt opgezocht.

de noot van de traditionele folklore van de streek waar zigeuners en veehoeders de plak zwaaiden. Ook de schaarse biologen, jagers, schilders en dichters die hier soms kwamen betekenden nooit enige versterking van de oppermachtige wilde natuur die hier heerste. Toen men dan ook in 1928 overging tot het oprichten van het natuurreservaat scheen zulks nog voorbarig voor sommigen. Doch de gebeurtenissen na de tweede wereldoorlog hebben in razend tempo de uiterste noodzaak hiervan bewezen: thans wordt in de Camargue alles uitgebaat wat er voorkomt: jaarlijks ontgint men er reeds bijna een miljoen ton zout in het Zuid-Westen en Zuid-Oosten van de delta; 95 % van de Franse rijstvelden liggen in de Camargue; bovendien zijn er hier graanvelden en kunstmatige boomgaarden en weiden aangelegd geworden.

Heden hebben de grootste stukken van de Camargue een definitieve bestemming gekregen: natuurbescherming en wetenschappelijk onderzoek in het Reservaat, „Les Impériaux” en de toren van Valat; landbouw in de Hoge Camargue en zoutuitbatingen in het Zuid-Oosten en Zuid-Westen van de delta. Er resten nog enkele weinig uitgestrekte terreinen die nog niet hun definitieve bestemming hebben gekregen en die nu de inzet vormen van een harde strijd. Voor het behoud der wilde diersoorten en vooral van de vogels is het in de toekomst noodzakelijk dat deze terreinen verwijderd blijven van de industriële en landbouwkundige expansie. Maar het zou een illusie zijn te denken dat men thans nog in het midden van Europa vele honderden vierkante kilometer steppen en moerassen in hun primitieve staat zou laten liggen, uitsluitend om genoeg te doen aan een handvol onderzoekers, en liefhebbers van wilde landschappen. Deze bescherming van natuur-landschappen dient een openbaar belang na te streven, zowel op het regionale, nationale als internationale plan.

De natuur, de wieg van de primitieve mens, blijft de basis voor het behoud van de moderne mens.

Laat ons hier een korte parenthesis openen, om nadien met nog meer kracht naar ons onderwerp terug te keren.

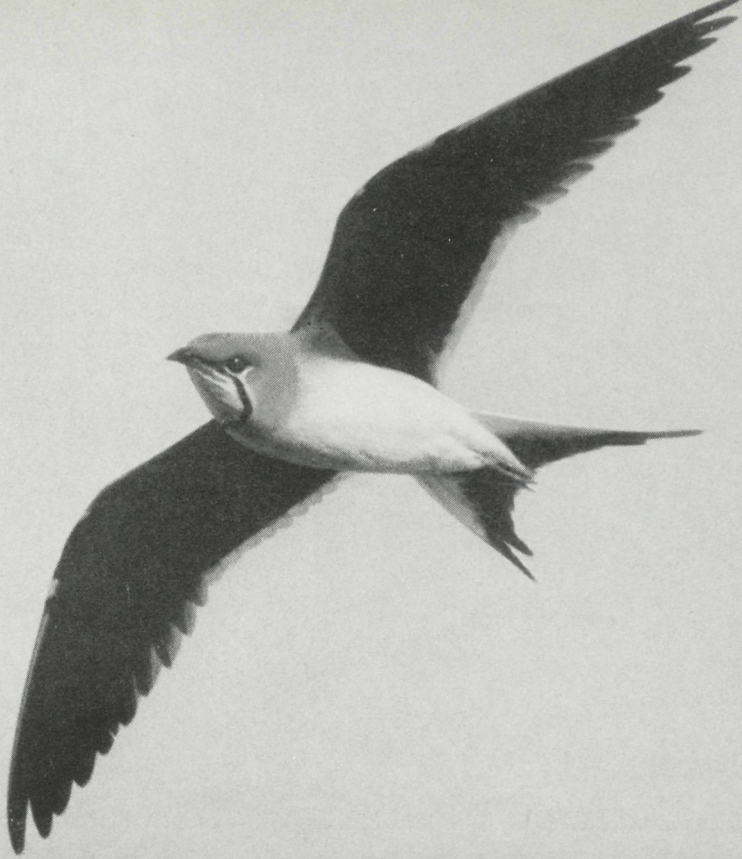

Links het opvliegen van een groep flamingo's: enkele wijdbenige passen in het ondiepe water vooraleer deze merkwaardige zweefvliegers opstijgen. Hierboven de zo typische vlucht: gerekte en licht gebogen dunne halzen, met als tegengewicht achteraan horizontaal gehouden lange poten.

Sinds zijn verschijning op aarde is de mens steeds aangewezen geweest op het oordeelkundig gebruik van de goederen en hulpbronnen die hij in de vrije natuur heeft gevonden; meer dan een strijd tegen de natuur gaat het hier om een samenleven met alle levende en levenloze wezens die hem omringen, die de grondslag van zijn voortbestaan en nu van zijn verdere overlevingskansen uitmaken, zijn enig beschikbaar kapitaal dat ten allen prijze dient gaaf te blijven om aldus het maximum aan vruchten te kunnen opleveren ten behoeve van een steeds talrijkere en steeds meer eisende mensheid.

Voor al nu dat de menselijke samenleving vrijwel overal ter wereld sinds een goede eeuw of sinds enkele jaren in een stadium is gekomen van overschakeling naar een meer menswaardig bestaan dat echter een nog groter verbruik van deze natuurlijke hulpbronnen noodzakelijk maakt, is het onontbeerlijk geworden alle verspillingen van ons levenskapitaal te weren als aanslagen tegen het voortbestaan zelf van de mensheid; meer en meer ervaren

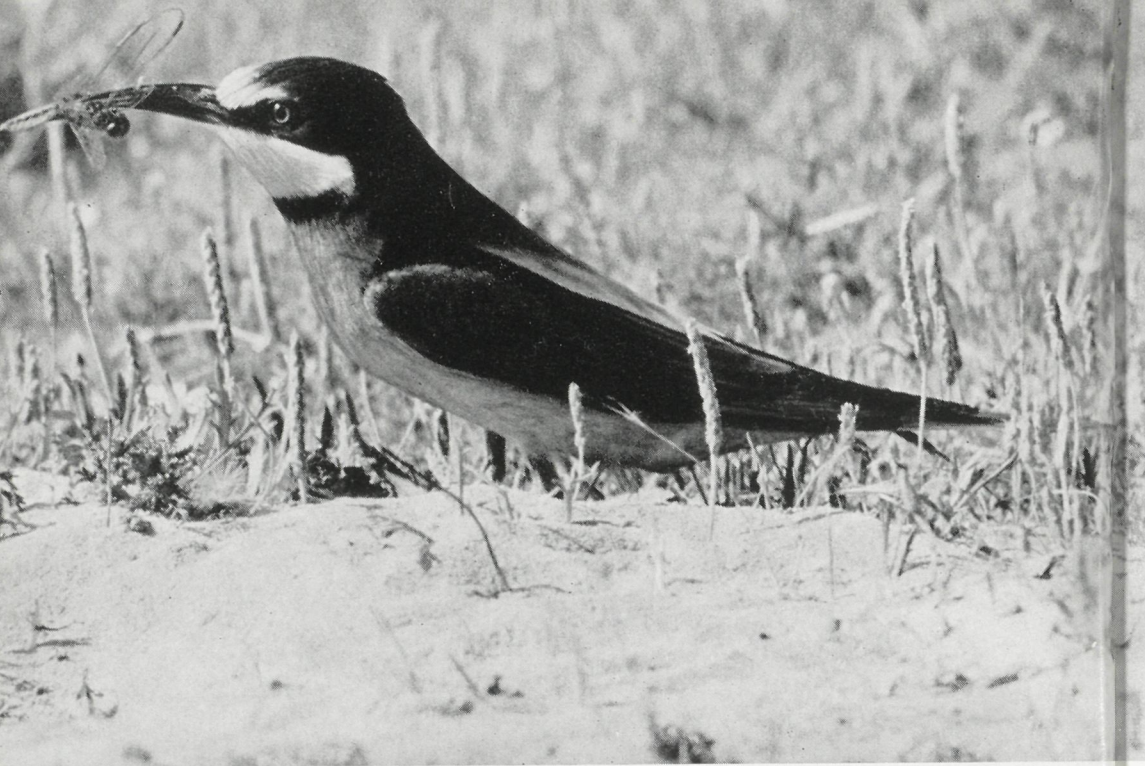

In de Camargue komen er ook enkele kleine kolonies vorkstaartplevieren voor (*Glareola Pratincola*) — In totaal niet meer dan 200 koppels. Links de adulten boven het legsel, hierboven het typische vliegbeeld.

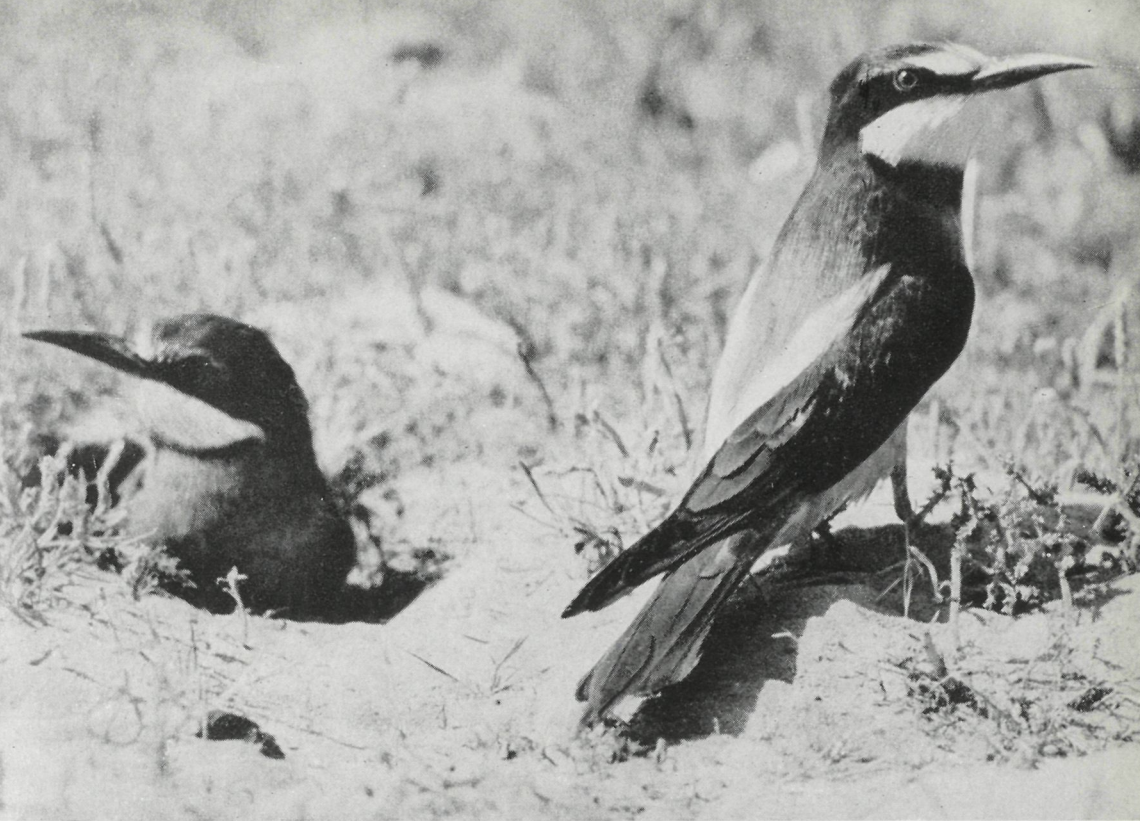
wij dan ook dat enkel een wetenschappelijk beleid de nodige waarborgen kan geven in dit opzicht want pas nu is men tot het besef gekomen welk reusachtig raderwerk die natuur in haar geheel betekent en hoe elk wezen afhankelijk is van een massa factoren in de omringende schepping: de studie van die zo ingewikkelde verhoudingen in het natuur-raderwerk noemt men de *ekologie*, en deze moderne wetenschap alleen is bekwaam ons het beste antwoord te geven op de steeds meer beangstigende vraag of wij de natuurlijke hulpbronnen wel degelijk op de meest oordeelkundige wijze weten aan te wenden.

Zelfs in het meest verwijderde verleden heeft de primitieve mens steeds instinktmatig, zowel inzake jacht, visvangst, bos- en landbouw als in de aanleg van zijn woon- en levensgebied ernaar gestreefd *die* ekologische methodes aan te wenden die hem een zo ongestoord mogelijk genot van een zo langdurig mogelijke uitbating van het hem omringende natuurpatrimonium hebben toe-

De bijeneter, — merops apiaster — die, evenals de scharrelaar, de enige Europese vertegenwoordiger is van een in de tropen levende familie. Een ware insektenetende vogel die in de Camargue slechts tijdens het warme seizoen verblijft. Hierboven bijeneter met in de vlucht bemachtigde libel. Rechts een koppel nabij en in de tunnel in het mulle zand waar deze soort nestelt.

gelaten. Dat deze empirische levenswijze dringend dient omgeschakeld te worden naar een meer wetenschappelijke basis is thans een des te schrijnender probleem geworden dat er in de meest ontwikkelde delen van de wereld een ontegensprekelijke degradatie van vele onzer meest essentiële natuurlijke hulpbronnen vast te stellen valt: onze waterlopen, zelfs de ons omringende lucht worden steeds meer bezoedeld en minder genietbaar, en onze echte natuurgebieden, waar de storende invloed van vroegere en bijna steeds zeer onoordeelkundige menselijke ingrepen tot een minimum herleid gebleven zijn, worden hier thans zo tragisch zeldzaam dat deze zo onontbeerlijke ekologsche studie dreigt haar doel te missen wegens het wegvallen van die geschikte werkerreinen, de enige plaatsen waar die verhouding mens-natuur nog op een zuivere en ongestoorde wijze kan onderzocht worden. Onze moderne biologen bevinden zich nu bijna reeds in een tragische toestand,

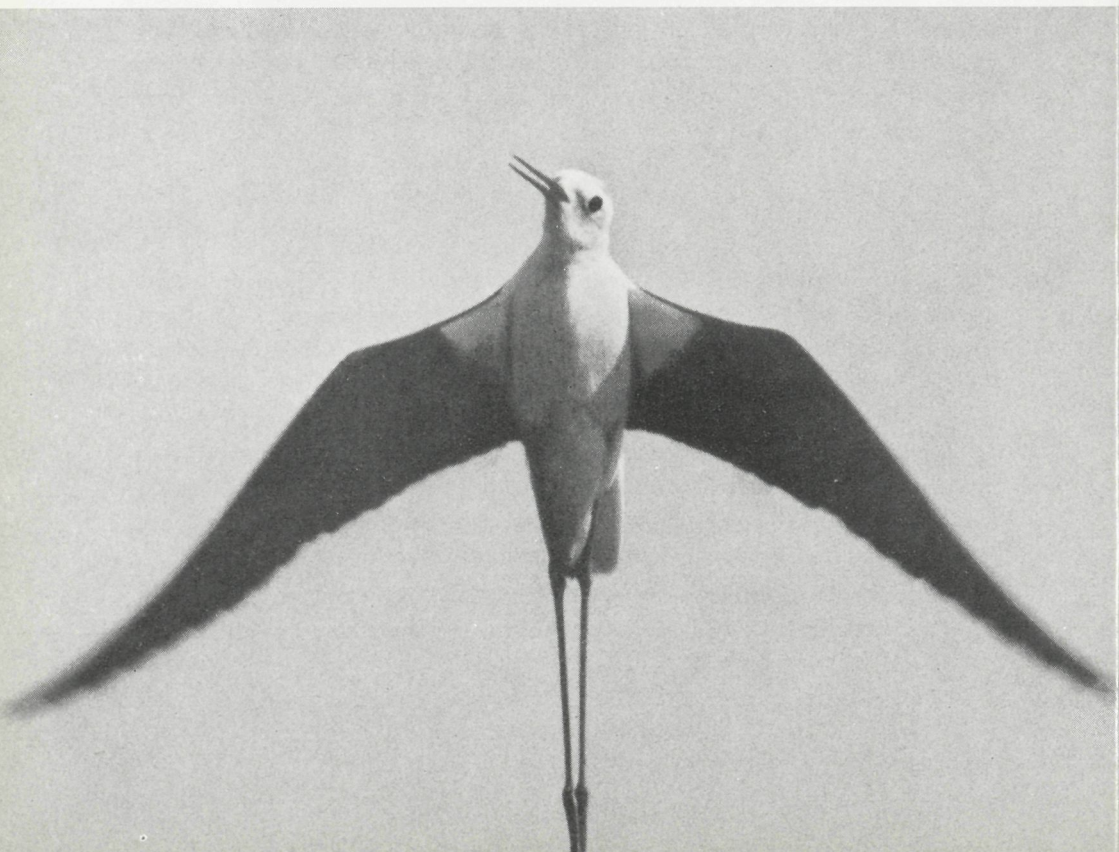

die bv. het lot zou zijn van de archeologie zonder opgravingen, of van een visser zonder viswater. Daarom is dan ook het behoud van die laatste resten ongerept natuurlandschap een zaak van leven of dood geworden voor de ganse mensheid.

De bestemming van de Camargue: een tempel voor de wetenschap, basis van wijsheid en geluk, hoop op een beter lot voor de plaatselijke bevolking

Dit alles is beslist toepasselijk voor de Camargue, in Europa een der meest uitgestrekte en biologisch een der rijkste natuurgebieden, zoals gebleken is uit het overzicht van de vogelstand, die *laatste* schakel zowel in de voedselketting van de levende wezens als in een nog niet afgetakeld natuurlandschap. Wij hebben aangetoond hoezeer de Camargue in dat opzicht nog als een bruggenhoofd kan beschouwd worden, als een onvervangbaar toevluchtsoord van voorbijtrekkende en overwinterende vogels. In Europa is de Camargue dus stellig een der laatste gebieden waar het wetenschappelijk ekologisch onderzoek en het natuurbehoud nog enige kans maken.

Maar ook op het regionale plan zijn er belangrijke motieven die pleiten voor het integraal behoud van de Camargue: een groot publiek, zowel

Enkele honderden koppels steltkluten — *Himantopus himantopus* — verrichten jaarlijks hun voortplanting in de Camargue. Gewoonlijk vestigen de steltkluten zich in kleine kolonies. Het betreft een trekvogelsoort die niet alle jaren op dezelfde plaats komt wonen. Op de grond zowel als in de vlucht kan men de steltkluut gemakkelijk herkennen aan de uitzonderlijke lange rose poten, die alle verwarring met andere soorten uitsluiten.

De kolonievormig-nestelende reigersoorten bereiken in de Camargue bijna 4.000 koppels.

Hierboven een kwak (*Nycticorax nycticorax*) in de vlucht en gezeten op een dode tak. Let op de twee lange witte sierveren die achter aan de nek bengelen. (Hiernaast links): de ralreiger (*Ardeola ralloides*) met okergele en lichtbruine dominante kleuren, en die eveneens lange en bonte sierveren draagt, die nek en schouders bedekken.

Een kleine zilverreiger (*Egretta garzetta*) op het ogenblik dat deze zijn blanke vleugels openspreidt vooraleer te vliegen, en dezelfde vogel, enkele seconden nadien gefotografeerd.

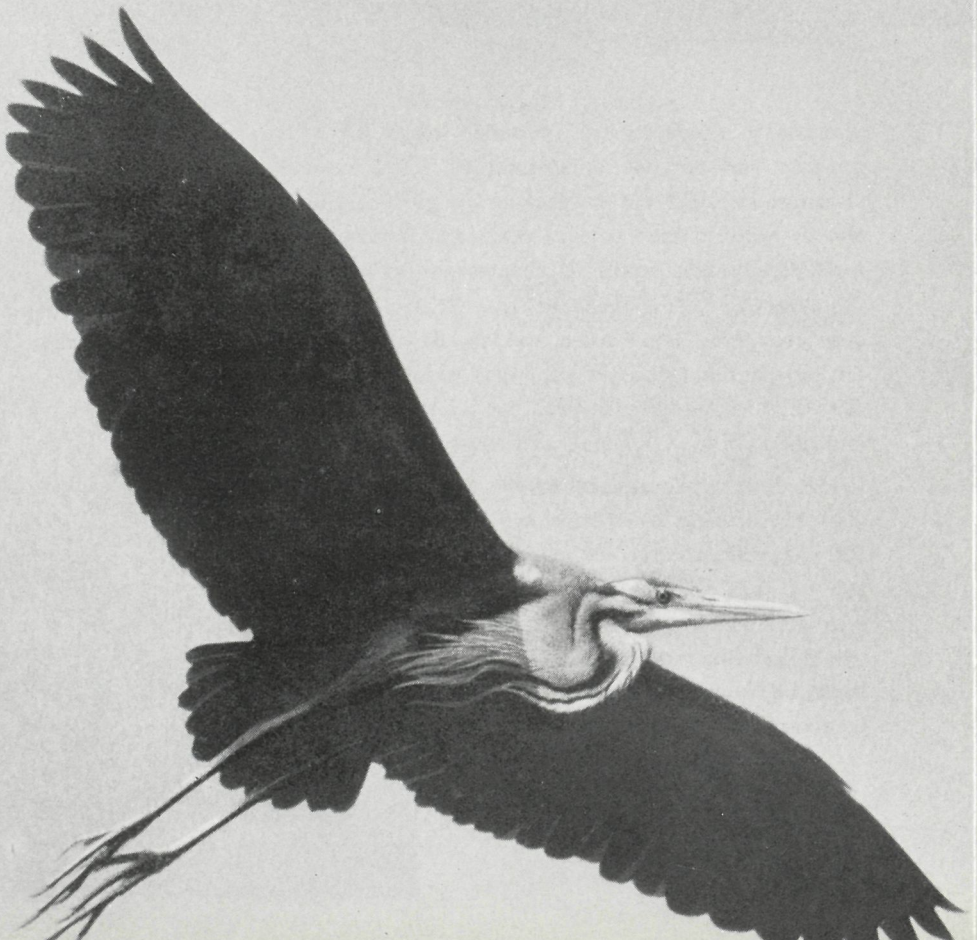
plaatselijke residenten als vreemde toeristen kunnen hier naar hartelust genieten van gezonde ontspanningen zoals wandeltochten, ritten te paard, visvangst en zelfs een oordeelkundig georganiseerde jacht. Dergelijk contact met de wilde natuur en zijn primitieve bewoners betekent voor de moderne mens een fysische zowel als een morele hernieuwing zonder dewelke hij niet kan leven. Is het overigens wel redelijk en eerlijk een krachtige industrialisatie door te voeren ten Oosten van de Rhone zonder terzelfdertijd te denken aan ontspanningsgebieden voor deze aldus alhier samengetrokken mensenmassa's? En ook de toeristen van het toekomstige Languedoc-strand zullen zich niet altijd blijven vergenoegen met wat zon en zand en water.

Het is echter noodzakelijk dat er een organisatie komt in de Camargue voor het afbakenen en inrichten van die zeer diverse zones, met enerzijds een integraal natuurgebied, en anderzijds een recreatief gebied in de gunstigste zin van het woord, deze zone is geroepen tot een grote toekomst, want er komen steeds meer en meer toeristen naar de Camargue, zodat deze vorm van gronduitbating met de tijd stellig meer zal opbrengen dan wanneer men diezelfde grond ten koste van zware financiële offers had omgevormd tot landbouwgrond; zo iets heeft men ook elders reeds beleefd.

De verwezenlijking van deze plannen kan echter niet alleen door de Nationale Vereniging voor Natuurbescherming verzekerd worden; het Reservaat dat door deze Vereniging wordt beheerd voor een tijdspanne van 75 jaar (te rekenen vanaf 1928) is wel degelijk een der mooiste en grootste natuurreservaten van Europa; maar reeds in 1964 hebben het Departementbestuur van de Rhonemonding en ook de Gemeente van Saintes Maries de la Mer moeten bijspringen om de definitieve redding te verzekeren van de beroemde vijvers van „Impériaux” en van „Malagroy”. Ook particuliere eigenaars zijn bereid het hunne bij te dragen ter bescherming van de ganse omgeving van het Reservaat, maar zulks zou bekrachtigd dienen te worden door klasseringsbesluiten.

Door al deze inspanningen zullen echter noch de landbouw noch de zoutuitbating schade ondervinden, want het Reservaat kan hiermede harmonisch samengaan, en zelfs een soort bufferzone vormen tussen beide, want vaak zijn de belangen tussen deze twee tegenstrijdig.

Het indrukwekkend vliegbeeld van de purperreiger (*Ardea purpurea*), nog een vertegenwoordiger van de in Camargue in kolonie nestelende reiger-soorten.

Twee opvallende zeilvliegers in de Camargue: links een witte aasgier (*Neophron percnopterus*), die de kleinste gier is in Europa, en rechts de machtige zweefvlucht van de mediterrane zilvermeeuw (*Larus argentatus michahellis*).

Het grote publiek staat gunstig tegenover dit programma, doch velen kennen het probleem en de ermee gepaard gaande moeilijkheden slechts onvoldoende, en daarom werd onlangs de Vriendenvereniging van het Camargue-Reservaat te Arles in het leven geroepen: de zetel ervan is in de Honoré Nicolas-straat te Arles aan de Rhone; ook vreemdelingen kunnen aansluiten. Het doel is het publiek in te wijden in de hier uiteengezette problemen en een bestendig contact te verzekeren met het Camargue-Reservaat.

Mochten alle inspanningen slagen tot de oprichting van het hier geschetste „Natuurpark de Camargue”, dat ook door de Franse Regering wordt beoogd, dan zou Europa met de slag verrijkt zijn met een der meest originele Natuurparken die er denkbaar zijn.

Vrij vertaald en in het Nederlands bewerkt door H. Wille.

En zo glijdt sierlijk boven de waterspiegel de bontgekleurde bergeend (Tadorna Tadorna).

Bergeenden in slagpenrui

door H. VAN DER VLOET

In het december-nummer 1963 van *British Birds* verscheen een artikel van de hand van S.K. ELTRINGHAM & Hugh BOYD over de ruitrek en de rui van bergeenden in de Bridgewater Bay (Somerset).

De Bridgewater Bay is een van de weinige plaatsen die bekend zijn als ruiplaatsen van de bergeend. De gegevens in vermelde publicatie lopen over de jaren 1959 en 1960. Rui kon vastgesteld worden vanaf einde juli tot einde oktober, met een hoogtepunt in begin september. Er werden maximum 2.900 (1959) en 1.800 (1960) ruiende bergeenden vastgesteld.

Zoals bij alle eendachtigen verloopt de vleugelrui bij de bergeend op een enigszins drastische wijze. Alle slagpennen worden zowat gelijktijdig afgevoerd en het duurt enkele weken (een vijftal weken bij de bergeend) alvorens de nieuwe pennen terug uitgegroeid zijn. Gedurende deze periode kunnen de vogels niet vliegen en zijn ze bijzonder hulpeloos. Het is in die tijd dat blokeenden en talingen de rustigste hoekjes in de meest verlaten moerassen opzoeken om aldaar de moeilijkste periode uit hun jaarcyclus te passeren. Ze zijn nu nog schuwer dan normaal, en versteken zich tussen de dichtste begroeiing. De bergeenden hebben een andere natuur; zij zijn meer thuis in de open vlakte en nabij de zee. Zij ondernemen tijdens de ruitijd een verplaatsing die bepaald spectaculair te noemen is.

Uit het gehele broedgebied in West-Europa verzamelen de bergeenden zich op de zandbanken en de slibplaten van het waddengebied in de zogenaamde Bocht van Helgoland, of ook Duitse Bocht genoemd, om aldaar hun slagpenrui door te maken.

Vanaf einde juni, maar vooral in juli, wordt in dit waddengebied een sterke toename van bergeenden vastgesteld. Ringgegevens wijzen uit dat deze vogels afkomstig zijn uit Ierland, Groot-Brittannië, Frankrijk, België, Nederland, en ook uit het omliggende Duitse broedgebied en uit de Skandinavische landen.

De ruitrek zelf — het wegvliegen in de richting van het grote rui gebied — kon reeds op meerdere plaatsen in Groot-Brittannië en ook langs de Schelde waargenomen worden.

Bergeenden in slagpenrui worden in het waddengebied waargenomen van Spiekeroog tot aan het Deense eiland Römö. De voornaamste verzamelplaats is echter het Knechtsand; ook op de zandbanken ten noorden en ten noordoosten van Trischen kunnen soms grote groepen ruiende bergeenden voorkomen.

Nadat in 1954 door bombardementsoefeningen, die reeds meerdere jaren in de wadden plaatsgrepen, door de R.A.F. wellicht tienduizenden bergeenden op het Knechtsand gedood werden — er werden 12.484 dode vogels geregistreerd, maar het aantal gedode dieren kan een veelvoud van dit getal geweest zijn — werd de noodzaak voor bescherming van dit terrein duidelijk ingezien en werd het Knechtsand tot natuurreservaat verheven.

Tijdens het volgende ruiseizoen (1955) konden door de Vogelwarte Helgoland vrij doorgevoerde tellingen op het Knechtsand gehouden worden. Reeds einde juli bleken toen minstens 100.000 ruiende bergeenden in het gebied aanwezig te zijn. Rond 10 augustus werd het aantal op 75.000 tot 100.000 geschat. Eind september waren er nog maar 4.400, en na de eerste week van oktober kon men zeggen dat de ruitijd verlopen was.

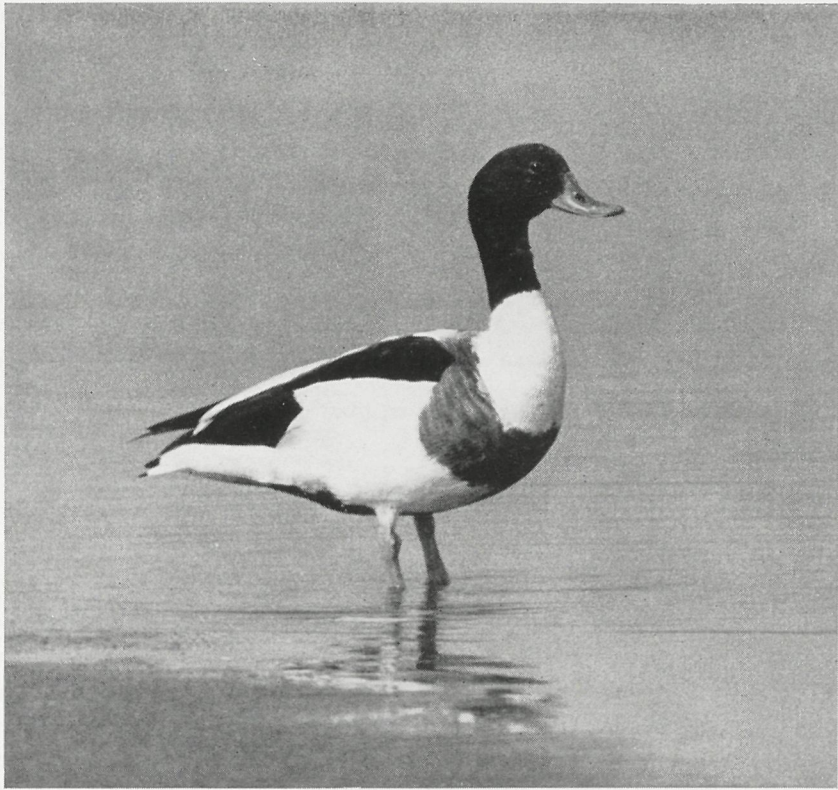
De Duitse Bocht is ongetwijfeld de belangrijkste en uitgestrektste ruiplaats van de bergeend in West-Europa. Kleine ruigebieden kunnen echter op enkele geschikte plaatsen nog aanwezig zijn. De Bridgewater Bay is daar een voorbeeld van.

Ook op de Schelde ruien jaarlijks bergeenden. De ruiplaats beslaat enige uitgestrekte zand- en slibbanken (de Hoge Platen, de Spijkerplaat en de Hoge Springer) gelegen tusschen de Braakman en Breskens. Ze zijn van de oevers gescheiden ten noorden door het grote stroomgebied gebruikt door de zeeschepen voor Antwerpen, en langs de zuidelijke zijde door een smaller vaarwater hoofdzakelijk gebruikt door visserssloepen en kleine vaartuigen.

Die platen zijn de hoogst gelegen zandbanken in de Schelde. De Hoge Springer komt slechts tijdens springvloeden geheel onder water. Bij normale hoogwaterstand steekt er nog een deel boven water uit en het is dan ook niet te verwonderen dat het Engels Slijkgras (*Spartina townsendii*) er zich gevestigd heeft.

Het is niet gemakkelijk het gebied te bezoeken en een goed overzicht te krijgen van de toestand. Vanaf de dijk kan men zich geen idee vormen, de afstand is erg ver en ook kan men de ruiende vogels niet zien doordat ze zich vooral ophouden aan de noordelijke zijde van de platen en men bezwaarlijk over de rug van deze banken heen kijken kan.

Het gebied per boot bezoeken geeft betere mogelijkheden, maar ook dan kan zulke tocht een vergeefse poging blijken. We hebben dit meerdere keren ondervonden toen we in volle ruiperiode per boot het gebied bezochten en geen of slechts enkele bergeenden konden waarnemen, terwijl we toch wisten dat er honderden ruiers moesten aanwezig zijn. Bij storing in het gebied kunnen de vogels, gebruik makend van de sterke stroming, zich snel verplaatsen. Ze houden zich gedrukt op het water en verdwijnen reeds op verre afstand voor de naderende boot. Vooral enkele jaren terug toen er nog geregeld langs

De Bergeend (*Tadorna tadorna*)

(Copyright P. Van Groenendael)

de platen op zeehonden gejaagd werd en men ook wel op bergeenden schoot, waren de vogels bijzonder schuw.

De waarnemingen die van de Hoge Platen bekend zijn, zijn dan ook slechts fragmentarisch.

De eerste bergeenden in slagpenrui zal men vermoedelijk tijdens de eerste helft van juli aantreffen. Er zijn nog geen waarnemingen uit deze periode, waarvoor verschillende oorzaken: stormweder, panne aan boot, e.d. De vroegste waarneming is 20 juli 1952: er waren toen een 300-tal bergeenden in slagpenrui, plus een 80-tal nog vliegvlugge exemplaren in dezelfde groep waarvan sommige nog slechts moeilijk opvlogen en dus wel spoedig eveneens in rui zouden vallen. Er zijn echter meerdere waarnemingen rond half augustus, en verspreid over verscheidene jaren, van reeds uitgeruide vogels. De bergeend heeft vermoedelijk een vijftal weken nodig alvorens ze terug kan vliegen. De vogels die op 15 augustus reeds vlogen, moeten dus wel vóór 15 juli in rui geweest zijn.

Tijdens de jaren 1951 en 1952 werden er niet meer dan een duizendtal ruiende vogels op de Schelde gezien. Naderhand werd het gebied veel minder bezocht, maar toch zijn er waarnemingen die op een sterke vooruitgang kunnen wijzen. Zo zag LEBRET (*Ardea* 44, p. 213-217) in 1955, 4.100 tot 4.900 exemplaren, en in 1960 zagen we een 4.500-tal ruiende vogels. Het is niet onmogelijk dat dit thans een normaal cijfer is. Het oprichten van een zeehondenreservaat in het gebied en het actief optreden van de rivierpolitie tegenover het schieten van de beschermde bergeenden, hebben de rust doen toenemen en kunnen oorzaak zijn van een vermeerdering van de vogels op deze ruiplaats. Het is echter ook best mogelijk en zelfs waarschijnlijk dat het aantal ruiende bergeenden aan de Hoge Platen jaarlijks sterk schommelt.

De rui duurt minstens tot begin oktober, maar ook hier ontbreken nadere en vooral latere gegevens.

De grootste aantallen ruiende bergeenden werden steeds rond half augustus genoteerd.

Een groot probleem blijft nog de trek: de ruitrek die nabij de ruiplaats en langsheen de Schelde waar te nemen is. Zo is er rond 20 juli een zeer sterke doortrek van bergeenden nabij de Hoge Platen vast te stellen. Groepen van een paar duizend tot vijfduizend bergeenden werden er reeds enkele malen gezien. De vogels zijn doortrekkers die slechts zeer korte tijd in het gebied verblijven.

Ook na de rui staan de bergeenden die op de Schelde geruid hebben vermoedelijk nog onder invloed van de ruitrek. Ze verdwijnen in ieder geval uit het stroomgebied. We zagen reeds dat rond 15 augustus de eerste ruiers terug vliegvlug zijn. Nochtans worden buiten de ruiplaats de eerste adulte bergeenden slechts opgemerkt soms rond half oktober, maar meestal pas in november. We durven vooropstellen dat onze vogels na de rui hun ruitrek naar de wadden doorzetten.

Ten slotte blijft dan nog de vraag waar de op de Schelde ruiende vogels thuishoren. We fantaseerden over vogels die tijdens de trek overvallen werden door de naderende rui en de tocht naar de Duitse Bocht niet meer konden halen.

Onze opvatting dat het overgrote deel der ruiers op de Hoge Platen woerden zijn — die vroeger ruien dan de eenden — kan in die richting wijzen, maar kan ook sluiten met andere hypothesen.

Veel is niet geweten, en daarom dachten we dat wellicht het ringwerk hier kon meewerken. Nadat we clandestien eerst enkele bergeenden hadden gevangen en geringd — zes in totaal en toevallig (!) allen mannetjes — vroegen we de toelating om bergeenden op de ruiplaats te mogen vangen en ringen.

Wij laten het over aan de ornithologen om ons te zeggen welke soorten er hier afgebeeld zijn; in elk geval kunnen wij wel de „bergeenden” vermelden. Zie bladzijde 196.

(Copyright P. Didier)

We moeten wel erg veel geluk gehad hebben toen we op eigen houtje werkten. Naderhand bleek in ieder geval reeds spoedig dat het ringen van bergeenden op de Schelde geen sinecure is. Misschien indien het groots kan opgevat worden, is het te doen; anders mag het niet. De vogels worden té zeer verstoord en de ruiplaats is té kwetsbaar. Op het Knechtsand zijn reeds heel wat bergeenden geringd. De mogelijkheden liggen daar echter heel anders. In de ondiepe wadden vaart men met een boot de bergeenden tegemoet, een aantal mensen springen te water en lopen de duikende bergeenden achterna of drijven ze op de zandbanken. Op enkele jaren tijd werden aldus een 1.500 bergeenden geringd (waarvan slechts 6,35 % terugvangst). Op de Schelde hebben we echter af te rekenen met diep en sterk stromend water. Bij het minste onraad zwemt de bergeend in dit water. Wanneer we ze dan per boot opdrijven en dicht benaderen, duikt de vogel en beschikt daarbij over de onverwachte capaciteit om langdurig en op een diepte van meerdere meters onder water te blijven. Indien zulke vogel gedurende lange tijd gevolgd wordt is hij b.v. door middel van een grote schepzak, te vangen. Het achtervolgen en afmatten van een ruiende vogel is echter niet te verantwoorden. De verdere pogingen om bergeenden te ringen, werden dan ook spoedig gestaakt.

De gegevens werden praktisch alle verzameld in samenwerking met Jan Maebe.

De Internationale Raad voor Vogelbescherming

door Miss Phyllis BARCLAY-SMITH

Sekretaresse

Dr. T. Gilbert Pearson, Voorzitter van de Nationale Raad der Audubon-Verenigingen in de Verenigde Staten van Amerika, was de eerste om te denken aan een *internationaal* lichaam ter bescherming van de vogels. In 1922 immers ondernam hij een uitgebreide rondreis doorheen Europa, om er talrijke ornithologen te ontmoeten en het woord te voeren tijdens samenkomsten der Nationale Verenigingen voor vogelbescherming in verschillende landen. Tijdens dit bezoek gaf hij er zich rekenschap van hoe weinig men alhier afwist over de vogelbescherming in Amerika en hoezeer zelfs de Europese vogelbeschermers verstoken bleven van elke kennis over hetgeen in andere landen in dat opzicht werd ondernomen. Toen heeft Dr. Pearson de bestaande toestand als volgt samengevat: „Hoeveel mensen in de Verenigde Staten en in Canada zijn er werkelijk op de hoogte van hetgeen de Duitsers of de Nederlanders of de Japanners in het werk stellen om hun vogels van de ondergang te redden? Of van de methodes die daarbij worden aangewend? Er is stellig heel wat dat wij van elkaar kunnen leren. Waarom dan geen internationale organisatie oprichten waardoor het mogelijk zou worden, onder vele andere belangrijke zaken, meer belangstelling op te wekken voor de vogelbescherming, ondermeer door het uitwisselen van publikaties en door regelmatig bijeenkomsten te beleggen waar vertegenwoordigers van verschillende landen zouden kunnen overleg plegen? Bovendien zijn er een aantal problemen die onbetwistbaar een internationaal aspect vertonen, zoals de bevuiling der oceanen door stookolie en de in- en uitvoer van vogels of van hun veren.”

Dr. Pearson beëindigde zijn reis in Engeland waar hij op de middag van 22 juni 1922 te Londen een groep mensen ontmoette met dewelke hij beraadslaagde over het tot stand komen van een Internationaal Comité voor de bescherming van de in het wild levende vogels. Onder de aanwezigen bevonden zich Burggraaf Grey of Falloden en Dr. Percy Lowe van Groot-Britannië, Dr. P.G. van Tienhoven en Dr. A. Burdet van Nederland, en Jean Delacour van Frankrijk. Het gevolg van deze bijeenkomst was de oprichting van het Internationaal Comité voor Vogelbescherming, met Dr. Pearson als Voorzitter.

De ooievaar, een troetelkind voor de moderne ornitholoog
(*Ciconia ciconia*)

(Copyright P. Didier)

De belangrijkste structuur en de bezielende kracht van dit Comité ging uit van zijn nationale sekties die fungeerden als barometers van alle nationale openbare opinies en informatiebronnen, en eveneens als tussenschakels bij de zo nodige samenwerking inzake al de internationale problemen. De samenstelling van deze sekties varieerde heel wat, vermits sommige onder hen zelfs bestonden uit het volledig aantal der 12 verschillende organisaties die door de toetredingskonventies konden opgenomen worden en waarin zowel wetenschappelijke als sportieve en landbouwkundige belangen vertegenwoordigd waren, in samenwerking met die der natuurbeschermers; in sommige sekties integendeel bestond er slechts een vage of zelfs helemaal geen organisatie. Andere nationale sekties werden op officiële wijze door hun Regering gesteund alhoewel het Comité in zijn geheel een lichaam was zonder regeringssteun en totaal onafhankelijk.

Tijdens een aantal jaren werd het organiseren van het werk en het innen der voor de uitvoering onontbeerlijke giften uitgeoefend door de Voorzitter zelf, Dr. Gilbert Pearson, doch de werkzaamheden namen zo vlug toe, vooral in Europa, dat er in 1928 reeds een Europees Sekretaris werd aangesteld, namelijk Dr. Jean-Marie Derscheid uit België. Deze laatste werd opgevolgd door zijn landgenoot Léon Lippens, die in 1935 de taak van Algemeen Sekretaris op zich nam en deze bleef uitoefenen tot in 1946.

Door het Comité werden er informatieve vergaderingen belegd te Parijs in 1923 en te Luxemburg in 1925: tijdens deze laatste bijeenkomst werd de ontoereikendheid besproken van de „Internationale Conventie ter bescherming van de voor de Landbouw nuttige vogels (Parijs 1902)”, en het Comité werd belast met de studie van deze kwestie alsook met het verzamelen der opvattingen van de meest vooraanstaande personen in de verschillende aangesloten landen, evenals met het verstrekken van een advies aangaande de verder te volgen gedragslijn.

Dit vraagstuk werd gans het jaar door onderzocht tijdens verschillende internationale conferenties en de studie ervan werd door een aantal speciaal aangestelde subcommissies uitgevoerd, zodat zulks tenslotte heeft geleid tot de Internationale Regeringsconferentie van Parijs in 1950, waarop een konventie-voorstel ter wijziging van de overeenkomst van 1902 ondertekend werd en met het oog op *bijtrekking* voorgelegd werd aan de regeringen van de 12 landen door hun respektievelijke officiële vertegenwoordigers. De voornaamste stap vooruit bestond in het aanvaarden van het principe dat alle vogels dienden beschermd te worden, met zo nodig enkele uitzonderingen, zodat de vroeger gehuldigde opvatting van „schadelijke” en „nuttige” vogels verlaten werd. De Conventie in kwestie kwam tenslotte in 1963 tot stand bij de ondertekening ervan door het Groothertogdom Luxemburg als zesde lidstaat.

De lepelaar is een bedreigde soort. Drie broedplaatsen komen nog in Europa voor.

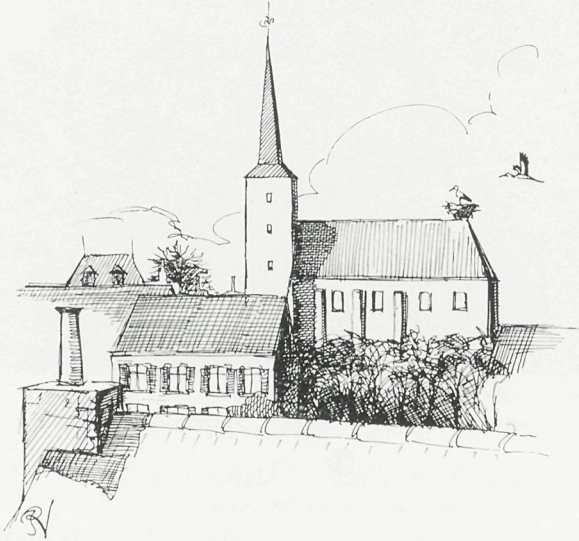
Buiten de Donauvallei bewoont de lepelaar ook de Marismas in Zuid-Spanje maar vooral Nederland (3 broedplaatsen). (*Platalea leucorodia*)

(Copyright W. Suetens)

Het Internationaal Comité voor Vogelbescherming heeft heel wat gepresteerd om een internationaal aspekt te geven aan de vogelbescherming door ondermeer aan te tonen dat de trekvogels geenszins de eigendom zijn van een enkel land, doch onder de verantwoordelijkheid vallen van vele naties, en dat samenwerking tussen die verschillende staten geboden is om de meest doelmatige bescherming tot stand te brengen. Dit standpunt werd vlug aangenomen door de Verenigde Staten en door Canada, en is nu ook een vrij algemeen aanvaard begrip geworden in Europa. In 1960 werd er tijdens de wereldbijeenkomst te Tokio zelfs een Continentaal-Aziatische Sektie opgericht met als een der voornaamste opdrachten zorg te dragen voor de trekvogels in het gebied van de Stille Oceaan.

Wij kunnen in dit kort verslag geen volledige bijzonderheden geven over het werk van het Comité, vooral in verband met de trekvogels, doch

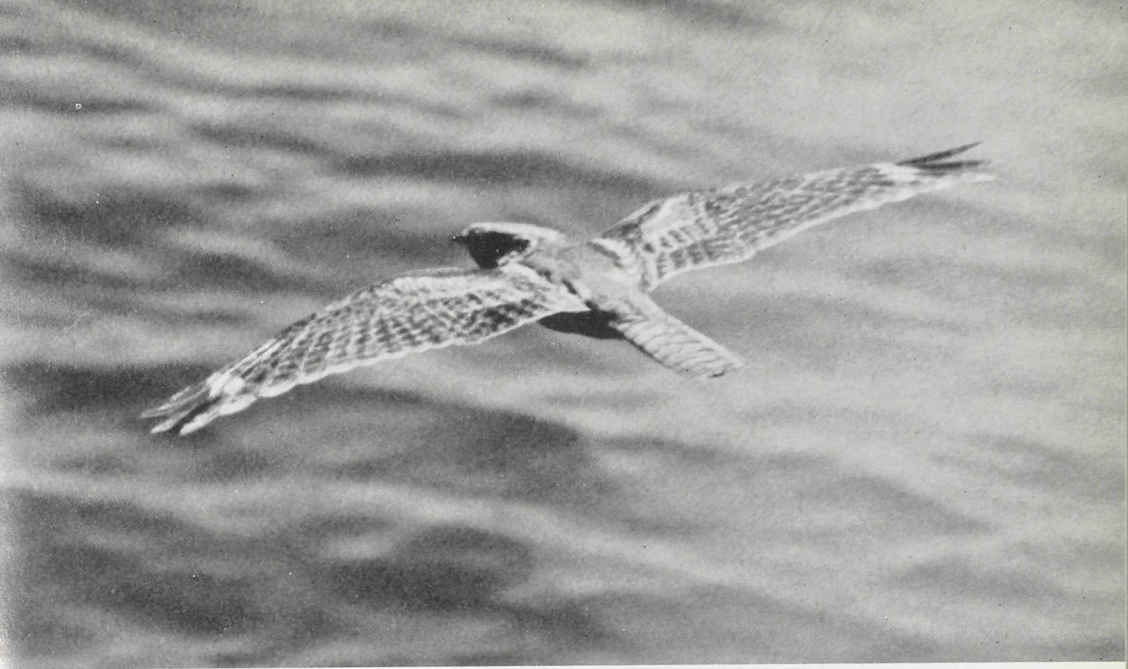
willen hier toch een voorbeeld aanhalen: tijdens de jongste tijd nam de ooievaar (*Ciconia ciconia*) onrustwekkend in aantal af in verschillende landen van West-Europa, en verdween zelfs helemaal in verschillende streken. Derhalve werd door het Comité een internationale telling georganiseerd om aldus de oorzaken op te sporen van deze vermindering en om maatregelen voor te stellen ter behoud van de effectieven van deze soort. De resultaten van deze studie werden in het achtste Verslag van de organisatie bekend gemaakt, samen met een rapport over de Aziatische subspecies *Ciconia c. boyciana*.

Enkel nog voor ons,
een droombeeld...

In 1950 werd er een plan ingediend voor een reeks natuurreservaten langs de Europese trekbanen (in het bijzonder ten behoeve van de watervogels en van de grotere soorten trekvogels) bij gelegenheid van de wereldbijeenkomst van het Comité te Upsala in Zweden, en sindsdien werd er ook in deze kwestie heel wat vooruitgang geboekt, ook dank zij de hulp van andere internationale organisaties.

In 1926 reeds werd door Professor Lönnberg, Voorzitter van de Zweedse Nationale Sektie, de aandacht gevestigd op het verontrustend verminderen van het waterwild in Europa; Professor Lönnberg vroeg echter bijzonderheden betreffende hun huidige status; hij werd hierbij sterk gesteund door Dr. Percy Lowe, Voorzitter van de Britse Sektie, zodat er in 1927 reeds een Internationale Regeringsconferentie plaats greep te Londen, ter bescherming van de watervogels; aanbevelingen werden gedaan om de jachtperiodes in te korten en om de trekbanen uit te stippelen met de hulp van het ring-

Paul Simon wist in volle zee deze merkwaardige foto te slagen: een nachtzwaluw overvliegt de Middellandse Zee op weg naar Afrika.
(*Caprimulgus europaeus*) (Copyright P. Simon)

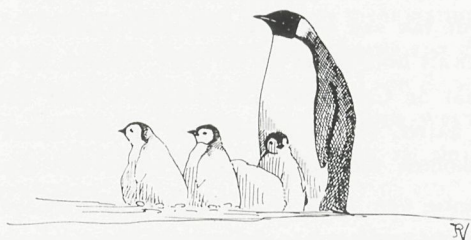
werk. Er kwam echter van deze Conferentie niets terecht, maar in 1936 richtte Dr. Percy Lowe een onderzoeks-commissie op voor watervogels, in het raam van de Engelse Sektie, met als doel de stand van de in het wild levende eenden en ganzen te onderzoeken en zo mogelijk zorg te dragen voor hun toekomstig welzijn. Uit deze Commissie ontstond later het Internationaal Bureau voor waterwild-onderzoek, dat in 1947 het licht zag als een gespecialiseerde tak van het Internationaal Comité voor Vogelbescherming, met Londen als hoofdzetel tot in 1961, waarna het Sekretariaat overgebracht werd naar de Camargue. Dit bureau schreef heel wat verwezenlijkingen op zijn aktief, ondermeer en niet als het minst belangrijke zijn sukses bij het bekomen van samenwerking onder alle jagers.

Op de Conferentie van 1950 in Zweden werd eveneens het gevaar der insekten-sproeistoffen opgeworpen en er werd een resolutie aangenomen die overeenstemde met de Internationale Technische Conferentie voor Natuurbescherming die te Lake Success plaats greep in 1949: hierbij werd beroep gedaan op alle Regeringen om het onderzoek naar de gevolgen van deze scheikundige giftstoffen verder door te voeren en om voetstappen aan te wenden om een einde te stellen aan hun onoordeelkundig gebruik.

De vrees die 14 jaar geleden op deze Conferenties werd uitgesproken werd ondertussen maar al te dramatisch bewaarheid. Deze kwestie der

scheikundige insektenverdelgingsmiddelen is sindsdien bestendig op de Agenda van het Internationaal Comité voor Vogelbescherming teruggekeerd bij elke internationale bijeenkomst, en er werden vele resoluties gestemd over de verschillende aspecten van dit probleem. Het Sekretariaat van het Comité houdt de verschillende Nationale Sekties onafgebroken op de hoogte van alle onderzoek en studies die in de andere landen uitgevoerd worden, alsook van de wettelijke en andere maatregelen die genomen worden om het gebruik van deze scheikundige giftstoffen onder controle te houden.

Reeds van bij zijn oprichting heeft het Comité zijn beste aandacht gewijd aan het probleem van de stookolie-bezoedeling, en er is dan ook geen twijfel dat de aanhoudende druk, uitgeoefend door de Nationale Sekties over gans de wereld op alle Regeringen, tenslotte heeft geleid tot de goedkeuring van de Internationale Overeenkomst ter voorkoming van de zeebezoedeling door stookolie, die in 1954 te Londen tot stand kwam. Een latere conferentie in 1962 stelde een aantal wijzigingen op die deze Conventie nog kracht bijzette, doch tot op heden werden deze nieuwe maatregelen nog niet door een voldoende aantal Regeringen aangenomen om ze tot uitvoering te kunnen brengen. In 1964 hebben de toonaangevende petroleum-maatschappijen een nieuwe methode aangekondigd om met ruwe petroleum geladen cargo's te behandelen waardoor het gevaar van stookoliebezoedeling, veroorzaakt door de tankers, in aanzienlijke mate zou verminderen. Doch pas wanneer het lossen van gebruikte stookolie overal en te allen tijde zal verboden worden mogen wij erop rekenen dat de zeeën verlost zullen zijn van deze bedreiging en dat de vernietiging van de zeevogels zal ophouden. Met dit uiteindelijk doel voor ogen vervolgt de Internationale Raad voor Vogelbescherming zijn werkzaamheden.

Op de wereldconferentie van de Raad te Tokio in 1960 werd er een resolutie goedgekeurd die de aandacht vestigde op de dringende noodzaak een internationale bescherming te verlenen aan de unieke Zuidpool-fauna; een eerste vereiste was het opnemen in het ontworpen Verdrag over het Antarctisch kontinent van een reeks aangepaste voorschriften ter bescherming van deze fauna. Deze resolutie werd naar alle betrokken Regeringen

gestuurd en ook naar het Speciaal Comité voor Onderzoek in Antarctica (S.C.A.R.), dat door de Internationale Raad van de wetenschappelijke Unie's tot stand kwam. Als gevolg hiervan werden een aantal algemene richtlijnen ter bescherming en ter vrijwaring aanbevolen en aangenomen.

Het behoud van zeldzame vogelsoorten is steeds een der belangrijkste taken gebleven van het Comité, dat op allerlei wijze hulp heeft verleend aan diverse Regeringen en onderzoek-programma's, terwijl er ook advies werd verstrekt over de te nemen maatregelen. De Pan-Amerikaanse Sektie heeft vijf rapporten opgesteld over haar onderzoek, waarbij één dat handelde over de Cubaanse Ivoorsnavelspecht (*Campephilus principalis bairdii*), een ander over uitgestorven of bijna uitgestorven vogelsoorten uit West-Indië, en het meest recente, een verslag over de reuzenfuut van Guatemala (*Podilymbus gigas*).

Toen de Internationale Unie voor Natuurbescherming in 1948 werd gesticht ontstond er dadelijk een vriendschappelijk akkoord voor samenwerking tussen de twee organisaties. In 1952 werd het werk van de Dienst voor Overleving, voor zover deze vogels betrof, door het Comité overgedragen aan de Unie. De nauwe samenwerking tussen deze twee Verenigingen werd in 1963 nog verstevigd door het aanwerven van een verbindingsofficier van het Comité met Morges als standplaats, en met als voornaamste taak de zorg voor de bedreigde vogelsoorten alsook het winnen van inlichtingen voor het Rode boek van de Overlevingsdienst.

Op de Conferentie van 1960 te Tokio werd ook een Resolutie goedgekeurd waardoor ieder land verzocht werd een vogelsoort als nationale vogel aan te duiden, als een middel om de intrinsieke waarde van de in het wild levende vogels aan de aandacht van het grote publiek te brengen. Dit opzet slaagde helemaal en wekte overal ruime belangstelling. Door België werd de Torenvalk (*Falco tinnunculus*) uitgekozen, keuze die het resultaat was van een referendum onder alle leden van de Nationale Sektie. Een van de redenen van deze keuze is het feit dat het hier een der knapste dagroofvogels betreft, die in België ook een der gewoonste is. Doch de belangrijkste overweging bij deze voorkeur was wel de nadruk te leggen op het succesvolle onder wettelijke bescherming stellen van deze soort, de eerste dagroofvogel die in België door een wettelijke bepaling beschermd werd.

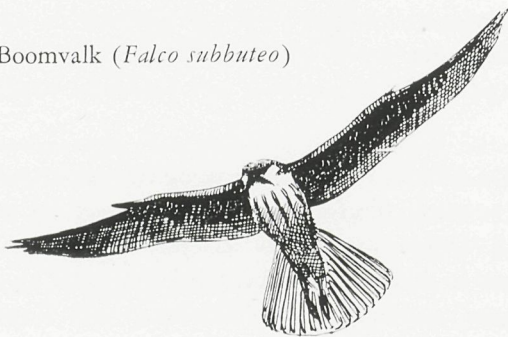
In 1938 trok Dr. Gilbert Pearson zich terug ten gunste van de Heer Jean Delacour, die Voorzitter bleef tot in 1958, wanneer hij werd opgevolgd door Professor S. Dillon Ripley, die dat jaar verkozen werd tijdens de wereldbijeenkomst in Finland. Op die zelfde vergadering werd de naam van het Comité gewijzigd in „Internationale Raad voor Vogelbescherming”,

omdat deze benaming beter overeenstemde met het prestige en de doelstelling van onze organisatie. Tot dan toe werd de deelname aan de internationale vergaderingen enkel toevertrouwd aan de officiële vertegenwoordigers van de Nationale Sekties, doch in 1958 werd er beslist een nieuwe categorie leden in het leven te roepen, zodat, mits goedkeuring van de Uitvoerende Raad, mensen die wensen deel te nemen aan het werk van de Internationale Raad, betalende leden kunnen worden met een jaarlijkse bijdrage van vijf pond sterling (ongeveer 750 frank). Ze ontvangen dan alle literatuur en mogen de bijeenkomsten bijwonen in de hoedanigheid van waarnemers.

De Internationale Raad beschikt nu over 56 Nationale Sekties in alle continenten van de Wereld en in een aantal eilanden, waardoor een bestendig contact met de Voorzitter en het Centraal Sekretariaat onderhouden wordt, hetzij met betrekking tot eigen problemen, hetzij met het oog op hulp te verlenen aan die andere landen. Van tijd tot tijd worden er bulletins uitgegeven met verslagen over internationale ontmoetingen, bijdragen over diverse onderwerpen en rapporten over de toestand van de vogelbescherming in de verschillende landen; het laatste nummer hiervan was het negende Bulletin, dat in 1963 verscheen. Dat jaar werd eveneens een informatieblad uitgegeven dat de naam droeg van „De Brief van de Voorzitter”, en dat inlichtingen bevat over de werkzaamheden van de Raad en van de Nationale Sekties. Dit blad wordt gratis toegestuurd aan iedereen die voor ons werk belangstelling toont.

Elk jaar worden er nog nieuwe Nationale Sekties opgericht, en elk jaar komt het noodzakelijk karakter van het werk van de Raad steeds beter tot uiting, jammer genoeg samenvallend met het steeds angstwekkender lot dat ons vogelleven steeds meer en meer bedreigt in zijn voortbestaan, als gevolg van de uitbreiding van onze moderne beschavingsmethodes.

Boomvalk (*Falco subbuteo*)

De uitstraling van onze Vereniging in het buitenland

Dat de faam van onze vereniging de grenzen van België overschrijdt en dat hare verwezenlijkingen gekend zijn in heel Europa is een feit.

Onze reservaten worden als model in hun soort voorgesteld.

Onze uitgaven worden in het buitenland gewaardeerd. Het Bulletin en de Koerier worden gevraagd in alle landen van Europa.

Regelmatig verzoekt men ons om afdrukken van artikels en clichés.

Onze nestkastjesoperatie heeft veel belang verwerkt in het buitenland. Onze selectieve nestkastjes worden door onze Italiaanse en Poolse vrienden naar waarde geschat o.m. de specialisten in de universiteiten van Padoua (Prof. Pavan) en „De Poolse Academie” (Ecologische sectie te Warchau, Dr. Pinowski).

Regelmatig blijven wij in contact en in briefwisseling met onze Franse en Nederlandse collega's waarmee zich samenwerking ontwikkelt, op het plan der uitgaven en aangaande het beheer der reservaten.

Wij zijn eveneens in verbinding met de Engelsen, Scandinaven en meer speciaal de Denen, aan wie wij didactisch materiaal ontlene. De Italianen die ons diverse modellen van nestkastjes opstuurden en met nog vele anderen.

Onze Raad van beheer en onze Directie tellen meerdere leden wiens internationale reputatie algemeen bekend is.

Zij zetelen in alle grote internationale organisaties, en houden zich bezig met problemen van en over Natuurbescherming.

Harold Herberigs en Edgard Kesteloot zetelen in de schoot van de Raad van Europa te Straatsburg in „Het Comité” van experten om het behoud van de Natuur en het Landschap, en dit sinds zijn ontstaan.

Beiden werden als specialisten in werkgroepen (twee werkgroepen) opgenomen respectievelijk bestuderen ze de problemen der soorten die bedreigd worden met uitrooiing alsook de problemen van opvoeding en informatie inzake natuurbescherming.

Twee zittingen werden gehouden in Straatsburg alsook één in Den Haag waar de gemengde groep der experts kineasten en die voor Natuurbehoud samen werkten om filmen te selectioneren en de initiatieven op dit domein te nemen. Een stichtingsproject van een *Komiteit voor informatie en diffusie* werd voorgesteld en aangenomen door het expertencomité om voorgelegd te worden aan de Raad der Ministers van de Raad van Europa.

Meerdere initiatieven werden reeds genomen en in voege gebracht, namelijk het samen uitgeven van muurplaten en affichen.

Edgard Kesteloot vertegenwoordigt België in de schoot van Noord-West sector van Europa beter gekend onder de naam (Opvoedkundig Comité der Internationale Unie voor de Bescherming van de Natuur en haar Hulpbronnen) U.I.C.N.

Een vergadering heeft plaats gehad te Oslo in juni.

Op gebied van beheer en onderhoud van reservaten in het bijzonder, reservaten voor waterwild, bezitten onze specialisten een grote bevoegdheid en een begeerde plaats in Europa.

Zo hebben een groep van Franse personaliteiten een bezoek gebracht aan de reservaten van Genk en het Zwin, om zich ter plaatse een gedacht te vormen van onze verwezenlijkingen.

Dank zij de hulp van de Internationale Unie voor de Bescherming van de Natuur en haar Hulpbronnen en de World Wild Life Fund (W.W.L.F.) is een natuurreserveaat in wording in de „Dombes” (Dept. Ain, Frankrijk).

Edgard Kesteloot werd tevens uitgenodigd om zich naar Turkije te begeven om er een aanlegplan en een plan van beheer op te stellen van het Vogelreservaat aan het Manyas Meer; wereldberoemd dank zij de gemengde kolonies der Reigerachtigen en de tegenwoordigheid tijdens de trektijd van duizenden Ooievaars, Pelikanen, Aalscholvers en vele Roofvogels.

Vele leden van de Raad van Beheer, Thierry Robyns de Schneidauer, André Rappe, Aimé Rowies, Willy Suetens alsook de directeur Harold Herberigs maken deel uit van de nationale sectie van België van de Internationale Raad voor Vogelbescherming (C.I.P.O.) onder het voorzitterschap van Edgard Kesteloot.

De heer Kesteloot heeft België vertegenwoordigd op de 8e Internationale Europa Conferentie die gehouden werd te New Castle (Noorden van Ierland) waar de nieuwe regelingen inzake vogelbescherming, op dat ogenblik nog in 't beginstadium, de vertegenwoordigers veel belang inboezemden.

De C.I.P.O. met de hulp van de Internationale Raad van de Jacht (C.I.C.) en het Internationaal Bureau van Opvoeding op Jachtwild (B.I.R.S.) had eveneens een werkgroep opgesteld over de Roofvogels.

De heren Edgard Kesteloot, Willy Suetens en Henry Wille waren er tegenwoordig. Verschillende rapporten over de toestand in België werden er voor-gelezen. De genomen schikkingen hebben grotendeels bijgedragen om het besluit van de Minister van Landbouw aangaande de Roofvogelbescherming te bespoedigen. Thierry Robyns de Schneidauer die België vertegenwoordigde als specialist van de Eendachtigen en meer speciaal van de Ganzen, is naar Aarhus (Denemarken) gegaan naar het jaarlijks congres van het Internationaal Bureau voor opzoeken over Jachtwild.

Het is belangrijk te melden dat de film van Willy Suetens „Roofvogels van Europa” die gefilmd werd in verschillende landen van Europa (België, Nederland, Spanje en Frankrijk) aangenomen werd door het gemengd comité der experts over Film-Natuurbescherming om op de lijst gepatroneerd door de Raad van Europa, te staan.

Twee personaliteiten van onze vereniging komen zopas vereerd te worden door de „Société Nationale de la Protection de la nature de France” onze tegenwoordige voorzitter Graaf Lippens die de grote Gouden Medalie ontving van Geoffroy de St. Hilaire en Edgard Kesteloot die de grote Zilveren Medalie ontving. Het werd hun beide overhandigd tijdens een plechtigheid in het groot Auditorium van het „Museum National d’Histoire Naturelle de Paris”.

Verschillende hoge personaliteiten uit het buitenland hebben onze reservaten in de loop van het jaar bezocht.

Minister G. Beltram (Mexico), Dr. Z. Bayer (Directeur Generaal der Nationale Parken van Turkije), Mr. W. Hart (National park planning officer (Washington) Monsieur G. Tendron (Dienstoverste van het behoud van de natuur Museum National d’Histoire Naturelle, Parijs), Monsieur J.B. de Vilmorin (Secretaris generaal van de Société Nationale de la Protection de la Nature (Parijs), Dr. W. Przygodda (Directeur van de Vogelschutzswarte, Essen-Bredency) en vele anderen.

Arctia caja L., ♂

(Copyright Dr Peleman)

De valorisatie van onze vrije Vogelreservaten en de resultaten van de nestkasten-operatie in 1964

door Henri WILLE
Adjunkt-Direkteur

Meer en meer wordt de bedrijvigheid van de Vereniging opgevoerd om in alle uithoeken van het land de meest waardevolle natuurlandschappen in te schakelen bij ons onderzoek en beheer ten bate van een meer efficiënte natuurbescherming.

Dank zij een indrukwekkende groep geestdriftige medewerkers, waarvan wij de opofferingsgeest niet genoeg kunnen loven, kunnen wij steeds verder en verder doordringen en gebieden voor onze doelbewuste natuurbeschermings-aktie ontsluiten, die vroeger meestal verstoken bleven van elke vorm van beheer, of waarvan de eigenaars of rechthebbenden door onwetendheid ter-

zake stellig niet voldoende bijdroegen om onze meest waardevolle dieren- en plantensoorten die zorgen te verzekeren waarop ze recht hadden. Het blijkt eveneens meer en meer dat veruit de meest doelmatige aktie er een is van *positieve* aard, van loyale medewerking met de eigenaars die bijna steeds zeer begrijpend en welwillend staan tegenover ons ideaal: en zijn wij ten slotte deze mensen niet het meest dank verschuldigd omwille van het zo zorgvuldig bewaren van hun terreinen, vaak sinds vele jaren en ten koste van grote financiële offers, want zonder die levensgebieden zou er reeds sinds lang in ons land geen sprake meer geweest zijn van natuurstudie en natuurbescherming... sommigen schijnen zulks wel uit het oog te verliezen, te oordelen naar sommige onverantwoorde verklaringen, akties en opruivingen tegen hen aan wie wij ten slotte het behoud tot op heden van onze mooiste natuurlandschappen hebben te danken, en zulks zelfs onafgezien van enkele pekzonden en ook ergere vergrijpen, die bijna steeds te wijten zijn aan gebrek aan voorlichting, en niet aan kwade wil... En zal onze aanwezigheid ten slotte niet het meest heilzaam zijn in die gebieden waar nu eenmaal alles *niet* helemaal in orde is in verband met de natuurbescherming ?

Wij kunnen onmogelijk alle namen vernoemen van onze medewerkers die zich dit jaar op de een of andere wijze onderscheiden hebben ten bate van onze vrije Reservaten, maar toch willen wij hier een zeer ontroerende hulde brengen aan hen die wij in dat opzicht als de ware steunpilaren beschouwen van onze beweging: wat deze mensen dit jaar hebben gepresteerd grenst werkelijk aan het ongelooflijke en daarbij weten wij dat wij steeds een grenzeloos vertrouwen mogen bewaren in hun onbepaalde bereidwilligheid en aktie, die de basis vormt van wellicht de heerlijkste taak inzake opvoeding en doelmatige bescherming, die onze Vereniging onderneemt in alle hoeken van ons land. Op gevaar af vele zeer verdienstelijken hierbij te vergeten,

Het prachtig natuurlandschap Tintange waar sinds jaren de roofvogels integraal beschermd zijn.

Links: twee buizerden zweven over dit midden.

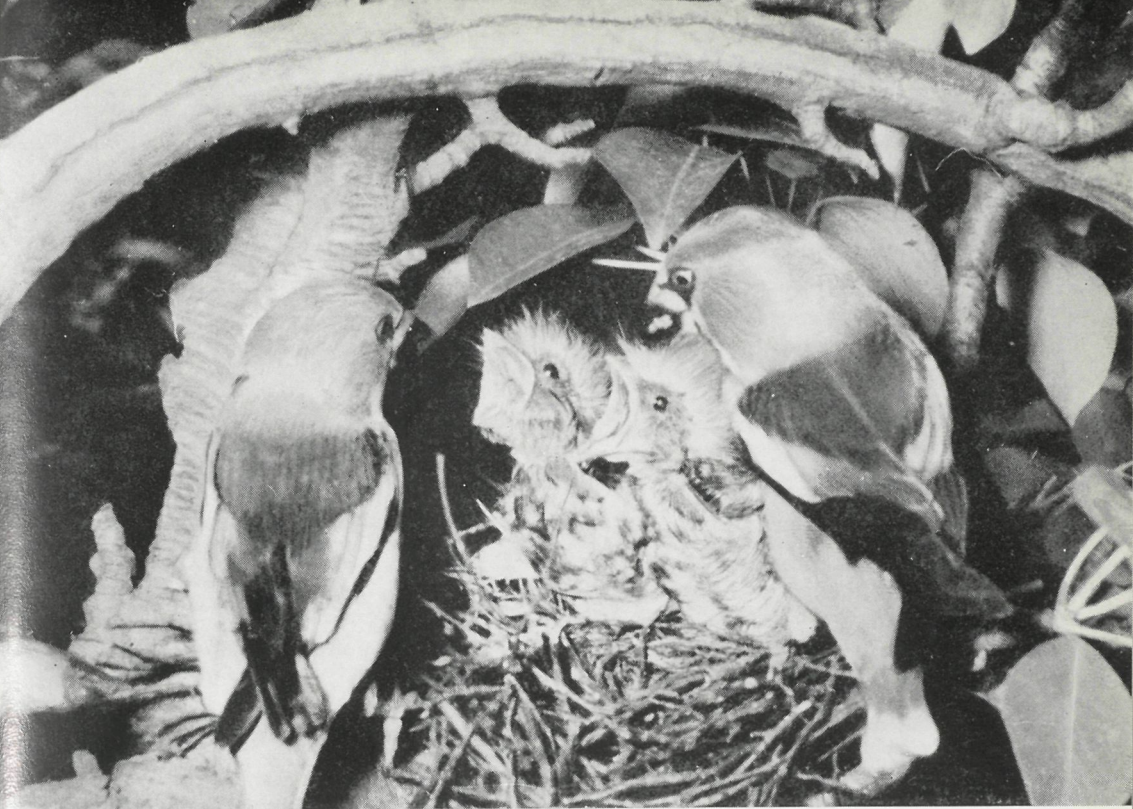
(Copyright Orts)

brengen wij hier een bijzonder dankwoord aan de volgende medewerkers: in *West-Vlaanderen*, aan de Heren Guido Burggraeve, Georges Afschrift en Michel Dalhuin; in *Oost-Vlaanderen*, aan Marcel Nachtergaele, Wilfried Van der Weeën, Robert Blansaer, Jozef Buysse, Jean-Pierre Van de Weghe, Eerwaarde Broeder Simeon, Jozef Van de Maele en Mr. en Mevrouw Motte; in *Antwerpen*, aan de Heren Roger Arnhem, Victor Dourcy-Belle Rose, Willem Paulussen, Marinus Esch en Leo Segers; in *Limburg*, aan Hubert Lehaen, Louis Clijsters en Dokter Neven; in *Brabant*, aan Raoul en Jean Arnhem, H. Melotte, E. Van Outryve, G. Michiels, Paul Van Assche en Bert Van den Broeck (last but not least!); in *Henegouwen*, aan Professor Paul Bastien, Dokter Dachy, Eerwaarde Heer Kannunnik Delmée, Michel Ittelet, Fernand Alexandre en Michel Adam; in *Namen*, aan Fernand Joseph (de vedette in 1964!), Felix Manzy, de Heer Peiffer en Gérard Vermeulen; in *Luik*, aan de Heren Pierre Van Themsche, J.L. Dambiermont, Roger Collette, Léon Michel, M. Delhez, Defrance, Léon Demarche en Ch. Focroulle; in *Luxemburg*, aan de Heren Jacques Fairon, Richard, Bouhy, Chavériat, Stephane Orts en Mevrouw Orts-Anspach, wie, als de ongeëvenaarde gastvrouw van het heerlijk domein van Tintange, ontegensprekelijk de eer toekomt deze indrukwekkende erelijst af te sluiten.

Havik in de vlucht (*Accipiter gentilis*)

Appelvinken bij hun kroost — Rechts, het mannetje.
Die prachtige vogels broeden vaak in boomgaarden.
(*Coccothraustes coccothraustes*)

(Copyright L. Demarche)

En nu het woord aan de nog indrukwekkender lijst van wetenschappelijke gegevens, cijfers en feitenmateriaal die al deze noeste werkers hebben bijeengebracht.

Onze selektieve nestkasten: Niets illustreert beter onze vooruitgang inzake studie en valorisatie van onze vrije reservaten dan de vergelijking der aantallen door onze medewerkers gecontroleerde nestkastjes: dergelijke controles vergen verschillende tochten doorheen het domein in kwestie, met als logisch gevolg een voortdurende samenwerking met de aangestelde jachtbewakers, een onophoudend aanvullend toezicht (zonder de minste stoornis voor het jachtwild), en een steeds groter wordende kennis van het terrein in kwestie, zonder dewelke geen natuurbeschermingsbeheer denkbaar zou zijn. In 1962 begonnen wij met 1.133 gecontroleerde nestkastjes met een minimum van 94 per Provincie maar in 1963 was dit aantal controles reeds opgevoerd tot 3.489 met een minimum van 250 per Provincie; tijdens het verlopen jaar 1964 bekwamen

onze medewerkers reeds minstens 7.660 gecontroleerde nestkasten met een minimum van 331 per Provincie (Henegouwen), en een maximum van zelfs 1.558 gecontroleerde nestkastjes voor de provincie Namen ! Hieronder volgen trouwens de verzamelde gegevens per onderzocht domein, waarbij de aantallen vastgestelde broedgevallen worden vermeld (gelukt of niet) van alle holen-broedende insekten-etende vogelsoorten die in 1965 gebruik hebben gemaakt van onze selectieve nestkastjes voor zover die door onze talrijke medewerkers werden nagekeken:

1. Prov. W.-Vlaanderen

Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
	*												
1. Sint-Andries A	37	14	4	5		5	2	1				2	33
2. Sint-Andries B	75	3	7	4				2					16
3. Loppem	29	8	5									11	24
4. Sint Michiels A	25	11	5	1		2		1				1	21
5. Sint Michiels B	7	1	3	2									6
6. Sint Michiels C	5					1	1						2
7. Beernem	277	23	60	26		16	2	2	8	2		4	143
8. Wingene	130	22	17	8		8		1				5	61
9. Zillebeke	15		7										7
10. Ieperen/Palingb.	10	3	7										10
11. Waregem	16	1	1		1								3
12. Anzegem	30	13	8	1									22
Tot. :	654	99	124	47	1	32	5	7	8	2		23	348

2. Prov. O.-Vlaanderen

Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. Maldegem	113	15	22	19		3						1	60
2. Ursel A	40	6	18	2		2							28
3. Ursel B	96	9	8	17		6	1	3					44
4. Lembeke	105	21	7	10		1						10	49
5. Sleidinge	44	15	15	2				1					33
6. Bachte-Maria-Leerne	98	37	29	10				2					78
7. Drongen	55	10	5										15
8. Nazareth	100	1	2	6									9
9. Wortegem	31	12	5	2									19
10. Kruishoutem	24	13	5	1									19
11. Huise	60	13	22	7				1					43
12. Petegem/Schelde	25	2	1	7				1					11
13. Oudenaarde	15			1									1
14. Ruien	120	36	23	7	6		1	1	5			3	82
15. Opbrakel	11	4	2		1							6	15
16. Melle	100	16	8	7			1	2					34
17. Berlare	15	5	5	1								1	12
Tot. :	1052	215	177	99	7	12	1	2	11	5		21	550

* Km: Koolmees - Pm: Pimpelmees - Mm: Matkopmees - Gm: Glanskopmees - Zm: Zwarte mees - Kfm: Kuifmees - Gr: Gekraagde roodstaart - Wk: Winterkoning - Bkr: Boomkruiper - Bkl: Boomklever - Bvl: Bonte vliegenvanger - Rm: Ringmus.

3. Prov. Antwerpen

	Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. Brasschaat	355	87	33	11		18	3	18					10	180
2. Kalmthout A	221	29	18	4		15		9	1					76
3. Kalmthout B	19	7	7											14
4. Wuustwezel	10	4	1											5
5. Boechout	10	4	3										1	8
6. Hove	10	2	2										4	8
7. Turnhout	134	17	17	9		4	2	2					2	53
8. Oud-Turnhout	12	1				2								3
9. Weelde	69	12	4	4		9	6	1	2					38
10. Mol/Postel	91	16	9	3		4	1	1						34
Tot. :	931	179	94	31		52	12	31	3				17	419

4. Prov. Limburg

	Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. St.-Huibrechts-Lille	110	14	11	6		10	2							43
2. Hechtel	19	4		2		1	2	1						10
3. Hamont	250	24	33	9		6	2							74
4. Neerpelt A	49	10	3	2		8	2	1						26
5. Neerpelt B	19	1		1		1	1	1						5
6. Bocholt	180	36	24	12		3								75
7. Lanaken	392	22	27	5	5	7	5						2	73
8. Rekem	94	7		2		2	3						4	18
Tot. :	1113	118	98	39	5	38	17	3					6	324

5. Prov. Brabant

1. Audergem	40	14	19											33
2. Terhulpen A	104	25	21	3	5	2								56
3. Terhulpen B	70	6	25		3	2				1			1	38
4. Brussegem	50	14	5										114	133
5. Huldenberg	20	15	4											19
6. Loonbeek	12	4	4											8
7. Stokkel	8	5	3											8
8. Opwijk	100	10	5	2										17
9. Lembeek	100	11	10	4		3	1		2					31
10. Oisquercque	100	13	5		8		1							27
11. Lasne	60	15	9	1	5			1					9	40
Tot. :	604	132	110	10	21	7	2	1	2	1			124	410

6. Prov. Henegouwen

	Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. Flobecq	36	6	10		2								10	28
2. Harchies	20	1	5		2		1							9
3. Stambruges	60	21	17		1	11	1	1						52
4. Marcinelle	15	5	1											6
5. Nalinnes	20	4	3	1	2									10
6. Rance	100	15	7	5	3		1							31
7. Aiseau	18	12	2					1						15
8. Chatelet	12	5	2										2	9
9. Loverval	50	16	7		2			5						30
Tot. :	331	85	54	6	12	11	3	7					12	190

7. Prov. Namen

	Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. Cerfontaine	140	13	12	16	9	1	2							53
2. Yves-Gomzée	70	13	12	7	4									36
3. Pny	91	19	8	3	4									34
4. Onhaye	9	1	1											2
5. Lisogne	10	1												1
6. Dinant	18	1			1									2
7. Feschaux	437	78	28	8	14			1						129
8. Oignies	400	71	17	4	12	7	6							117
9. Rochefort	256	70	49	6	16	2	2	1		1	1			148
10. Waillet	59	10	7	7	7	2	5							38
11. Lessive/Eprave	68	7	4		1								6	18
Tot.:	1558	284	138	51	68	12	15	2		1	1		6	578

8. Prov. Luik

	Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. Marchin	40	7	4		4									15
2. Clermont s/Meuse	50	10	9	1	8	8	1							37
3. Villers le Temple	50		1		5	1	1							8
4. Verlainé	20			1	2					2				5
5. Antheit	65	2	2	3	2		1	1						11
6. Horion-Hozémont	35	3	6	2									2	13
7. Theux	96	23	3		4	3	3	2			1			39
8. Membach	11	1	1			4								6
9. Jalhay	64	28	8		6	6	3				1			52
10. Sart	99	29	11		3	3	4	1						51
11. Eupen	25	12	1			7								20
12. Polleur	54	28	9		4		1				1			43
13. Spa	35	10	3		1		2							16
14. Stembert	15	5				2								7
15. Robertville	50	2				7								9
16. Ensival	20	1												1
17. Francorchamps	30	7	2		1	1								11
18. Biévercé	48	2			2	2								6
19. Pépinster	50	10	6		4						1			21
20. Fraipont	18	1	3					2						6
21. Manderfeld	20					3								3
22. Bullange	20	10												10
23. Heppenbach	20	2												2
Tot.:	935	193	69	7	46	47	16	6		2	4		2	392

9. Prov. Luxemburg

	Nestkasten	Km	Pm	Mm	Gm	Zm	Kfm	Gr	Wk	Bkr	Bkl	Bvl	Rm	Tot.
1. Herbeumont	109	5		1	4	3	1							14
2. Tintange	221		4	18	15	17	7		2					63
3. Nobressart	50	2	1			1						4		8
4. Anlier	42	2	2	1	3	1			1			2		12
Tot.:	422	9	7	20	22	22	8		3			6		97
Tot. : BELGIE	7660	1314	871	310	182	233	79	59	27	11	5	6	211	3308

Wie kan raden wie ik ben? (*Eliomys quercinus*) of een eikelmuis.
Jammer dat dit fraaie diertje bijna systematisch de nestkastjes opzoekt om er zijn winterslaap te houden of om er haar jongen in groot te brengen, en dan niet aarzelt de vogels en de broedsels te vernietigen.

(Copyright P. Didier)

Wij weten echter dat enkele dezer gebieden geen 100 % volledige controle genoten, zodat er in werkelijkheid stellig nog wat meer broedgevallen geweest zijn. Langs de andere kant wordt dit verschil min of meer vergoed door het aantal opgetekende tweede broedsels (van vogels die dus tweemaal in hetzelfde nestkastje tot broeden overgingen).

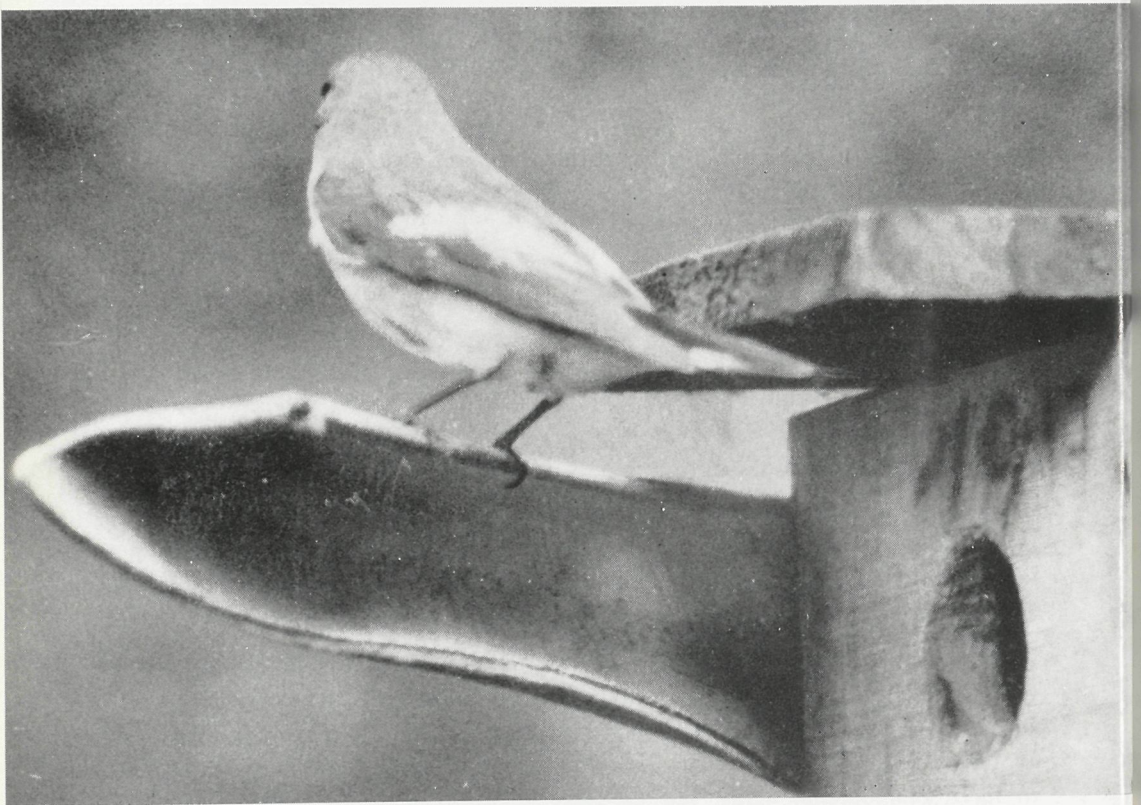
Aldus bezien kunnen wij gerust vooropzetten dat er wel degelijk ongeveer 3.308 broedparen geweest zijn die in 1965 van de gecontroleerde 7.660 selectieve nestkastjes gebruik hebben gemaakt, hetgeen een verhouding geeft van 43,2 %, tegenover 25 % in 1963 en 43 % in 1962 !

Op het eerste zicht zouden wij dus kunnen het besluit trekken dat de hoge verliezen die geleden werden ten gevolge van de uitzonderlijk strenge winter 1962-63, dit jaar reeds totaal werden ongedaan gemaakt. Wanneer wij de totale stand der holenbroeders in zijn geheel beschouwen is dat wel degelijk zo, doch onmiddellijk vallen ons de grote verschilpunten op wanneer wij soort per soort onder de loupe nemen: zo zien wij dat de *koolmees*, die in 1962 met evenveel nestkasten ($7.660 : 1.133 = 6,76$) slechts 838 broedgevallen zou gekend hebben tegenover 1.314 in 1964, een toename boekt van 57 % ! Bij de *zwarte mees* is het verschil echter nog groter want deze soort voerde haar effectieven op van 101 tot 233, of een winst van 131 % !

Ook de *knifmees* boekte vooruitgang, van 61 tot 79 broedparen, hetzij 30 %.

Als schaduwpunten bij de meesachtigen zijn er de *glanskopmees*, waarvan de effectieven daalden van 223 tot 182, hetzij 23 % verlies, de *pimpelmees* met 1.115 broedparen in 1962 tot nog 871 in 1964, of 28 % afname, en ten slotte en vooral de *matkopmees*, met 527 broedparen in 1962 en slechts 310 dit jaar, wat 70 % verlies betekent! Maar onze nestkastjes werden 2 jaar ouder en dus minder aantrekkelijk voor deze soort.

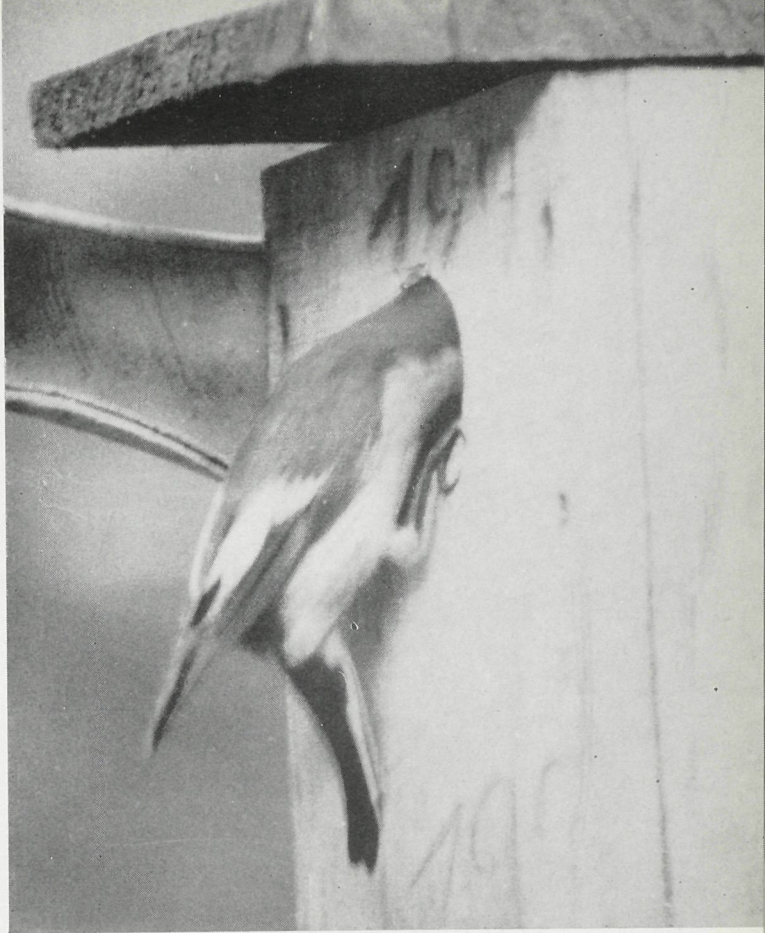
Bij de niet-mezen zijn het de *vingmus* (van 183 tot 211 dit jaar) en de *gekraagde roodstaart* die erop vooruitgingen (deze laatste van 41 tot 59 broedparen), doch de *winterkoning* is daarentegen sterk in aantal afgenomen: van 176 tot amper 27 nog dit jaar. Maar ook bij deze soorten kenden wij in 1964 heel wat winst, doordat de *boomkruiper* (11 paren), de *boomklever*

Bonte vliegenvanger — zie legende op de volgende blz.

(Copyright L. Demarche)

(5 paren), en vooral de *bonte vliegenvanger* (6 broedparen in onze nestkastjes!) als gloednieuwe bewoners van onze selectieve nestkastjes konden

Deze twee foto's werpen een nieuw licht op het voorkomen in België van een als uiterst zeldzaam beschouwde broedvogelsoort, de bonte vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*).

In 1963 werd deze soort enkel als sporadisch in België voorkomend betiteld. Dank zij onze selectieve nestkastjes weten wij thans dat in bepaalde middens behoorlijke aantallen kunnen voorkomen. (Copyright L. Demarche)

begroet worden in 1964. Vooral voor deze laatste soort was dit resultaat een revelatie voor ons land, want ook buiten onze nestkastjes konden wij achteraf nog een 20-tal andere broedgevallen ervan vaststellen, hetgeen op ornithologisch gebied voor België van het grootste belang was, vermits de bonte vliegenvanger alhier tot op heden bekend was als slechts een sporadische broedvogel: onze nestkastjes brachten ons dus het tastbaar bewijs van onze onvoldoende kennis terzake, dan wanneer deze soort een vrij opvallende verschijning is in zijn broedterrein: doch zolang de Belgische ornithologen zich op dit zo fundamenteel aspect van de ornithologische studie niet beter zullen toeleggen, moeten er noodzakelijkerwijze nog andere dergelijke leemten

Goudhaantje of vuurgoudhaantje ? (zie blz. 196)

(Copyright P. Didier)

in onze kennis blijven voortbestaan! Wij danken deze vondst vooral aan de Heer Fairon.

Als besluit kunnen wij dus voor 1964 gerust noteren: *Aanzienlijke vooruitgang, vergeleken zelfs met de resultaten geboekt in 1962 (dus vooraleer wij de invloed van een uitzonderlijke winter kenden)* zowel bij de *kultuurvolgende soorten zoals de koolmees en de ringmus als bij de naaldboutminnende soorten zoals zwarte mees en kuifmees; heel wat achteruitgang evenwel bij de loofhout-mezen zoals pimpelmees, glanskopmees en matkopmees, evenals bij de winterkoning, terwijl wij dit jaar de boomkruiper, boomklever en vooral de bonte vliegenvanger met veel genoeg en als nieuwe bewoners van onze selectieve nestkastjes mochten begroeten!*

Deze evolutie komt nog beter uit, wanneer wij de jaren 1962, 1963 en 1964 onderling vergelijken; op 100 door holtebroedende vogels bezette selectieve nestkasten, waren er in :

	1962	1963	1964	
Koolmezen	26	24	40	(+ 14)
Pimpelmezen	36	29	26	(- 10)
Matkopmezen	19	21	9	(- 10)
Glanskopmezen	6	9	6	(statu-quo)
Zwarte mezen	4	6	7	(+ 3)
Kuifmezen	2	3	3	(+ 1)
Ringmussen	4	3	6	(+ 2)
Gekraagde roodstaarten	1	3	2	(+ 1)
Winterkoninkjes	2	2	1	(- 1)
	100	100	100	broedparen totaal

De bosuilen nemen graag onze grote nestkasten in bezit. Hier een jong exemplaar — (*Strix aluco*)

(Copyright M. Brillon)

Hieruit blijkt vooral dat het in de eerste plaats de *pimpels* en de *matkopmezen* zijn, die de begin 1963 geleden verliezen helemaal niet hebben goed kunnen maken, zulks ten voordele van bijna alle andere soorten, met de *koolmees* als grootste overwinnaar !

Er zijn evenwel ook zeer grote verschilpunten vast te stellen van Provincie tot Provincie: zo nam de *koolmees* toch in aantal af in de Provincies West-Vlaanderen en Luxemburg, terwijl precies in deze beide Provincies de 4 zeldzamere mezen (matkop-, glanskop-, zwarte en kuifmees) er in aantal op vooruitgingen; in de Provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg, Brabant en Namen viel overal een sterke toename van de koolmees samen met de afname van de 4 voornoemde zeldzamere soorten, hetgeen wel op een oorzakelijk verband kan wijzen. In Henegouwen en Luik was er weliswaar toename van de koolmees terzelfdertijd als van de 4 zeldzamere mezen, doch in allebei deze Provincies was het in 1962 duidelijk gebleken dat onze nestkastjes er toen niet op de meest oordeelkundige plaatsen waren opgehangen, hetgeen deze eerder onverwachte evolutie in 1963 best kan verklaren.

De situatie en evolutie tijdens de jongste drie jaar van de Belgische mezen komt het best tot uiting wanneer wij per Provincie het aantal mezenparen per 200 nestkasten berekenen: zulks stemt „grosso modo” overeen met de densiteit per 100 Hektaren Belgisch bos:

	<i>Koolmees</i> 1962-63-64	<i>Pimpelmees</i> 1962-63-64	<i>Matkopmees</i> 1962-63-64	<i>Glanskopmees</i> 1962-63-64	<i>Zwarte Mees</i> 1962-63-64	<i>Kuifmees</i> 1962-63-64
West-Vlaanderen	37-13-30	43-28-38	11-14-14	0- 0- 0	2- 5-10	0- 1- 2
Oost-Vlaanderen	24-11-41	33-19-34	40-21-19	3- 1- 1	0- 1- 2	0- 0- 0
Antwerpen	34-15-38	52-10-20	20- 9- 7	0- 0- 0	9- 4-11	4- 4- 3
Limburg	10-20-21	35-16-18	12- 9- 7	0- 0- 1	9- 1- 7	2- 1- 3
Brabant	39- 7-40	38-17-33	2- 6- 3	18- 6- 6	6- 2- 2	2- 0- 1
Henegouwen	21-16-51	16-14-33	3- 0- 4	9- 5- 7	1- 0- 7	0- 0- 2
Namen	14-17-36	25- 9-18	6- 3- 7	12-13- 9	3- 2- 2	3- 1- 2
Luik	3- 6-41	16- 8-15	4- 3- 2	6-12-10	1- 6-10	0- 3- 3
Luxemburg	19- 1- 4	17- 6- 3	21-15- 9	8-12-10	0- 8-10	4- 5- 4
BELGIE	22-12-34	29-15-23	14-11- 8	6- 5- 5	3- 3- 6	2- 1- 2

Bovenstaande tabel levert een mogelijke basis om voor ons land de kwantitatieve densiteit der verschillende mezensoorten te berekenen, op voorwaarde tevens rekening te houden met bepaalde plaatselijke factoren die een verklaring kunnen geven voor hogere of lagere ramingen. Uit de bovenstaande en in cursief gedrukte cijfers blijkt toch reeds dat in België de grootste densiteit voor de *matkopmees* telkenjare in de Provincie Oost-Vlaanderen bereikt werd. Hetzelfde geldt ook, tenminste wat de jongste 2 jaar betreft, voor de *pimpelmees* in West-Vlaanderen. Voor de *koolmees* gaat de palm over de 3 jaar naar Henegouwen, op de voet gevolgd door Antwerpen en Brabant, terwijl in 1963 er in Limburg nog het meest koolmezen schenen over te blijven: in elk geval is de soort in Midden-België en in de Kempen beter vertegenwoordigd dan elders, bvb. in Luik en vooral Luxemburg. Namen is

Leon Demarche heeft het broedsel van de kruisbek (*Loxia curvirostra*) op de gevoelige plaat kunnen vestigen.
Beernem 1964, zie *De Koerier* 1964 blz. 22.

tot nu toe het beste woongebied gebleken voor de *glanskopmees*, doch in 1962 was het Brabant, en in 1964 Luxemburg die de hoogste bezettingen hadden. Voor de zwarte mees komt vooral de provincie Antwerpen in aanmerking, doch in 1963 was er in de provincie Luxemburg nog de hoogste densiteit voor deze soort gebleven; laatstgenoemde Provincie is eveneens de beste woonplaats voor de *kuijfmees*, met Antwerpen op de tweede plaats.

Wat de selectiviteit van de door ons gebruikte nestkastjes betreft werd er wel eens beweerd dat deze niet zo uitgesproken zou zijn, en ter staving bracht men wel eens tegengestelde gegevens aan, echter steeds in zeer klein aantal, zoals de 6 zwarte mezenparen, die in de Veluwe (Nederland) gewone nestkasten boven de onze zouden hebben verkozen. Wij brengen echter jaarlijks duizenden proeven naar voor, die ontegensprekelijk wijzen op een duidelijke voorkeur van de meer gespecialiseerde mezen voor onze kleinere nestkasten; moeten wij dan nog eens wijzen op bijzondere gevallen? De Heer

Burggrave plaatste aldus in hetzelfde gebied (te Sint Andries-Brugge) 37 nestkasten van ons model naast 37 geveerde met grotere vliegopening: in laatstgenoemde nestkasten hebben er zich dit jaar 1964 28 ringmussen gevestigd, naast 4 koolmezen, 1 gekraagde roodstaart en 1 pimpelmees. In onze 37 selectieve nestkasten kwamen er echter 15 koolmezen, 4 pimpelmezen, 6 matkopmezen, 5 zwarte mezen, 2 kuifmezen, 1 gekraagde roodstaart en (slechts) 3 ringmussen voor...

Het komt er echter wel op aan, bij het uitvoeren van dergelijke proeven, in beide gevallen de plaatsing zo oordeelkundig mogelijk uit te voeren: wij hebben namelijk reeds ondervonden dat de op open plaatsen aangebrachte nestkasten uitstekend zijn voor de koolmees, doch veel minder gunstig voor bv. de zwarte mees!

Onze nestkasten-operatie gaat onverzwaakt verder: plaatsgebrek belet ons hierover uitvoeriger uit te wijden, doch wij kunnen gerust verklaren dat wij thans reeds de 20.000 nestkasten overtreffen, die geplaatst werden in een 200-tal domeinen met een gezamenlijke oppervlakte van meer dan 30.000 hectaren. Dagelijks worden er nieuwe domeinen bewerkt. Om echter het hoofd te kunnen bieden aan de steeds toenemende kosten die hierbij dienen gemaakt te worden, durven wij het aan hier een beroep te doen op de vrijgevigheid van alle eigenaars, jachthouders of andere rechthebbenden bij wie voornoemde nestkast-gegevens werden verzameld: de toename aan de uiterst nuttige insektenetende vogels heeft stellig een waarde-verbodiging van Uw betrokken terrein tot gevolg gehad

Mogen wij dan als nederige tegenprestatie een zeer lage prijs per uitgehangen nestkastje vragen? Bij voorbaat danken wij zeer hartelijk alle betrokkenen die aan deze oproep een gunstig gevolg willen geven...

De „Hoofdweg” wordt dikwijls omgevormd tot een modderkuil. Deze foto is zeer typisch voor de heide. (Copyright K. Janssens)

De vogels van de Kalmthoutse Heide

door G. HUYSKENS
Konservator

I. *Inleiding*

Als we een nauwkeurig beeld willen ophangen van de ornithologische fauna van de Kalmthoutse heide, dan is het noodzakelijk dit gebied te omschrijven. In de volksmond beperkt het landschap zich tot de gemeenteheide, voor de ornitholoog beslaat de heide een veel grotere oppervlakte. Van alles wat leeft in de natuur, zijn de vogels immers wel het meest beweeglijk en het minst aan een kleine ruimte gebonden. Ornithologisch moeten we het ganse heidelandschap dat zich ten noorden van de dorpskom Kalmthout uitstrekt als een geheel beschouwen. Vogels, en dan zeker broedvogels, leven in territoria, die een doormeter kunnen hebben van enkele centimeters tot

verschillende kilometers, al naargelang de soort: zo hebben de meeuwen die op de heideplassen broeden een broedterritorium van ongeveer een halve meter; het voedselterritorium ligt dus elders. Eén koppel bruine kiekendieven daarentegen, bezet een aaneengesloten broed- en voedselterritorium, gelijk aan de gehele heide-oppervlakte.

De Kalmthoutse heide dus die ons aanbelangt omvat de eigendommen die we hierna zullen noemen, tevens zo mogelijk melding makend van hun vegetatie en respektievelijke geografische kenmerken:

1. *De gemeenteheide*. Heidekundig, als ik het woord mag gebruiken, het voornaamste deel, omdat het nog al de kenmerken en eigenschappen draagt die we van een echt heidelandschap verwachten. Er zijn nog vennen, echte heidevennen in de oorspronkelijke betekenis van het woord: dus zeer voedselarme waterplassen. Er zijn ook nog grote aaneengesloten vlakten droge Callunaheide; nog aanzienlijke delen natte heide met „Erica”; stukjes „gedegeneerde heide” met eiken- en berkenbos; zandvlakten en stuifduinen en ook weilanden.

2. De zo genaamde „*Boerenkopen*”: ze zijn de minst belangrijke en hebben in feite over hun grootste oppervlakte met de heide niet veel meer gemeens. Ze bestaan hoofdzakelijk uit weilanden en dennenhoutopslag, wat eerder het karakter van „economische” heidevalorisatie draagt.

3. Het landgoed de „*Putse moer*”, dat toebehoort aan de familie Meurisse: gedeeltelijk dennenbos, gedeeltelijk parkbos, en vooral van betekenis door de aanwezigheid van het uitgestrekte ven „De Putse moer”. Ornithologisch van zeer grote waarde.

4. De landgoederen „*Boterberg*” en „*Zwarte heuvel*”, toebehorend aan de familie Carlier. Dezelfde opmerkingen gelden hier als bij het vorige gebied: dennen- en parkbos, en bovendien de twee belangrijke vennen: „Stappersven” en „Nolse ven”.

5. Het landgoed *Heirman*: een groot boscomplex met variërende houtsoorten dat geografisch en stellig ook ornithologisch geheel bij het vorige gebied aansluit: dit landschap werd echter om onbegrijpelijke redenen niet in het geklasseerde gebied betrokken.

6. Het landgoed „*Grote Meer*” dat op Nederlands grondgebied is gelegen en toebehoort aan de familie Cogels, bestaat ook uitsluitend uit dennenbos, parkbos en 3 belangrijke vennen: „Zwaluw moer, Grote meer en Kleine meer”.

Ter verduidelijking moeten we hier de volgende opmerking aan toevoegen: daar alleen de eerste twee gebieden sinds jaren voor het publiek opengesteld zijn, vormen zij hetgeen in feite de Kalmthoutse heide genoemd wordt. De overige eigendommen zijn niet voor het publiek toegankelijk en uiteraard natuurkundig minder gekend en romantisch minder genietbaar.

De daling van het waterpeil dreigt voor altijd de plantenweelde van Kalthout in het gedrang te brengen. Aldus zien wij op de plaats van het Ganzenven 's winters een belangrijke waterplas die echter totaal uitdroogt op het einde van de lente.

(Copyright K. Janssens)

Als we dus de fysionomie van het landschap nader bekijken, dan zien we hier een ideale heidekern, omgeven, zoals het hoort, door een ideale bosgordel: zo komt hier een harmonische gemeenschap van planten en dieren tot haar recht, die bij goed beheer ons in staat zal stellen een synthese te maken van de biologische heidegemeenschappen. De studie der levensgemeenschappen is nog maar recent aangevat en nog vele gegevens ontbreken hier.

Nu het Belgisch gedeelte de status van Staatsreservaat is toegezegd, en de gemeentehede nu reeds onder het veilig beheer is gesteld van „De Belgische Natuur- en Vogelreservaten”, en nu ook het Nederlandse gedeelte in handen is van personen die een ruim begrip vertonen voor natuurbescherming, mag dit in West-Europa enig mooie heidelandschap aanzien worden als bewaard voor het nageslacht.

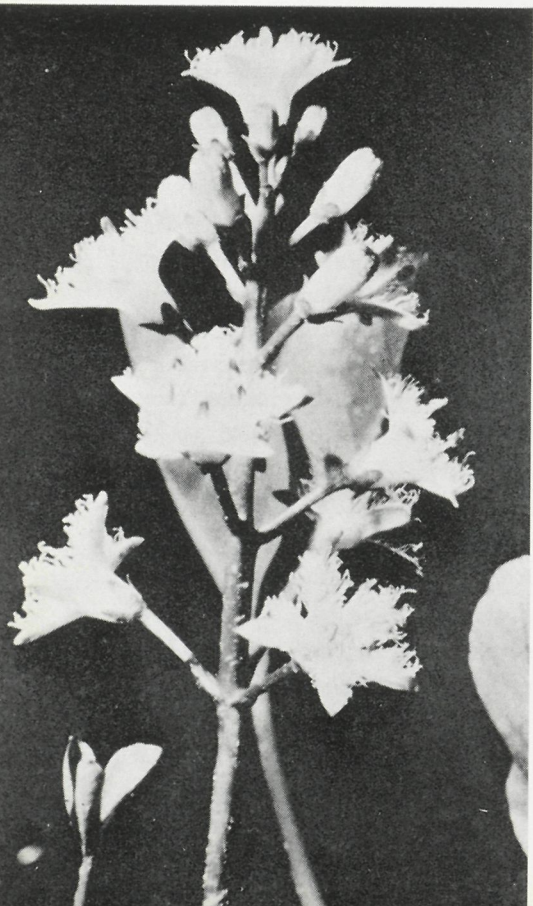
De bedoeling van deze bijdrage is niet een strikt wetenschappelijke behandeling naar voor te brengen over de vogelbevolking die we in zulk land-

schap kunnen aantreffen noch uitsluitend te handelen over specifieke heidevogels, want dan kunnen we ons afvragen of er „sensu stricto” wel een heidevogel is. Er zal eerder een los overzicht gegeven worden van de vogels die er regelmatig of zelfs toevallig komen broeden en er regelmatig of zelden doortrekken of overwinteren. Voor de broedvogels zullen wij voor zover ons dat mogelijk is, kwantitatieve gegevens vermelden. Het zal in de toekomst in zoverre van belang zijn dat we dan zullen kunnen vergelijken en de evolutie zullen kunnen volgen van de broedvogelstand bij een verantwoord en reeds in andere landen met succes toegepast heidebeheer. In hoeverre dat beheer dringend is, kunnen we terloops al wel even verduidelijken: de geprefereerde broedplaats van de wulp ging zopas, door een bijna bliksem-snelle aangroei van wild bos, op een tijdspanne van vijf jaar met ongeveer vijftig procent achteruit.

De eerste vraag die we ons kunnen stellen is, welke rol de Kalmthoutse heide speelt in het onrustwekkend slinkend ornithologisch potentieel van ons land.

Twee planten van de vochtige heide: *menyanthes trifoliata* links en *narthecium ossifragum*.

(Copyright Dr. Peleman)

Vogelliefhebbers en natuurliefhebbers in het algemeen, moeten machteloos toezien, hoe onze prachtige Kempische heidelandschappen in een razend snel tempo zijn verwoest geworden, door industrialisering en speculatieve grondverkaveling. Twintig jaar hebben volstaan om hun lot te bezegelen. De relictten die hier en daar nog liggen zijn misschien nog botanisch maar in geen geval nog ornithologisch van betekenis, om het landschappelijk aspect buiten beschouwing te laten. Naast de Kalmthoutse heide, die grotendeels aan de wurging is ontkomen, blijven in ons land nog als heidelandschappen van enige natuurkundige betekenis enkel de militaire heideterreinen van Leopoldsburg en Brasschaat over, naast een deel van het Mechelse Plateau in Limburg en de „Liereman” bij Turnhout. Op aanmerkingen die we over elk militair oefenterrein kunnen maken, willen we niet ingaan. Hun waarde dienen wij echter niet te overschatten maar ook niet te onderschatten: dat is dus zeer genuanceerd. Het is dan ook tenslotte uitsluitend hier in Kalmthout dat we de selekte en voltallige avifauna van een heidelandschap in volle glorie kunnen aantreffen. Het Kalmthoutse landschap ligt ook vlak bij de Scheldemonding, nog juist in het bereik van de belangrijke vogeltrekweg die de Beneden-Schelde is: zo ontmoeten we hier trekvogels in grotere aantallen en in grotere verscheidenheid dan waar ook in het binnenland.

Wat de broedvogels betreft zijn de volgende in ons land aan typische heidegemeenschappen gebonden: de Tafeleend, de Wulp, de Klapekster en het Korhoen. Wij drukken erop dat zulks geldig is voor ons land, want elders kunnen ze ook in andere biotopen broeden; bij ons is zulks ook het geval voor de Klapekster. Welnu, in 1964 hebben 11 koppels Tafeleenden in Kalmthout gebroed; misschien nog drie tot vier paren elders. En wij spreken hier nu alleen over het Belgisch gedeelte, waar slechts dertig van de 150 koppels wulpen, drie van de 20 klapeksters en van de korhoenders waarschijnlijk nog een minder belangrijk percentage voorkomen. Verder broeden in Kalmthout nog 22 van de in totaal 50 Belgische koppels Zwarte stern en 8 van de 65 Belgische koppels bergeenden; van duinpieper, tapuit en nog andere vogels spreken we niet. Voor wie met de vogelwereld vertrouwd is zal kommentaar wel overbodig zijn en we zullen voor enkele soorten Kalmthout maar vergelijken met een bruggenhoofd waarop ze in het Westen van ons land nog stand houden. De reeds genoemde militaire terreinen, en zelfs de Liereman bij Turnhout zijn ook wel waardevol, maar Kalmthout is vollediger en overtreft hen vooral met zijn eendachtigen.

Een volgende vraag die we ons kunnen stellen: is de Kalmthoutse heide kwantitatief rijk aan vogels? Bij uitstappen in het alleen voor het publiek toegankelijk gedeelte is het een gangbare opmerking van de bezoekers dat ze zo weinig vogels te zien krijgen. Die opmerking is zeer begrijpelijk. In dit gebied namelijk zijn geen broedkolonies gevestigd en zijn ook geen

troepen trekvogels waar te nemen. Oningewijden in de ornithologie staan dan ook eerder verbaasd en sceptisch tegenover de zo zeer geprezen vogelrijkdom van de Kalmthoutse heide. Rijkdom ligt niet altijd in hoeveelheid en de waarde ligt hier in de nog enkele zeldzame en voor ons land verdwijnende soorten; de enkele koppels van het kleinood dat de duinpieper voor ons land nog is, zijn zo maar niet bij elk bezoek te zien; Korhoenders nemen reeds van zeer ver de vleugels bij naderend bezoek en alleen bij avond jaagt de Boomvalk op libellen boven de heidevennen; het broedende Kemphennetje gedraagt zich zo onopvallend dat het ook aan ons oog ontsnapt. De reële waarde komt alleen tot zijn recht bij het overlopen van al de soorten broedvogels die we in de schijnbaar stille gemeenteheide nog aantreffen. Want wat betreft de intrinsieke waarde van broedvogels spant de gemeenteheide veruit de kroon.

Maar er is meer: de private domeinen voldoen zelf aan de vraag naar het spektakulaire in de ornithologie. Duizenden en duizenden Kokmeeuwen broeden jaarlijks op de Putse moer, Zwaluw moer en Kleine meer, en scheppen boven en in de buurt van deze vennen een leventje van gekrijs, gevecht en geplons, hetgeen zelfs de meest oningewijde in de ornithologie niet onverschillig laat. Een kolonie levendige en monter Zwarte stern broedt jaarlijks op het Nolse of Stappersven en vele van die sierlijke vogels zwerven er tot laat in de zomer rond, in soepele vluchten. In de maanden augustus en september trekken troepen waadvogels langs de vennen voorbij en indrukwekkende vluchten eenden verblijven hier in voor- en najaar en tot zelfs in de winter. Mijn kollega Herman Voet zal in een speciaal aan de trek- en broedvogels gewijde bijdrage de merkwaardige rijkdom van de Kalmthoutse heide doen uitschijnen. Zelf zal ik trachten een zo volledig mogelijk beeld op te hangen van de broedvogels.

II. *De Broedvogels*

A. *De Kalmthoutse heide als broedbiotoop voor vogels:*

Om aan de vereisten van broedbiotoop te voldoen moet een terrein

1. nestgelegenheid bieden,
2. voldoende voedselvoorraad bezitten om de vogels zelf en hun opgroeiende jongen te voeden.

Welke biotopen hebben we nu te Kalmthout en aan welke vereisten voldoen ze ?

In de door ons hoger omschreven Kalmthoutse heide vinden wij:

1. *Vennen*: In de oorspronkelijke betekenis van het woord betekent „ven” een voedselarme waterplas of wetenschappelijker uitgedrukt een oligotrofe

Onder de zeer zeldzame soorten dienen wij de geoorde fuut te vernoemen, die vrij gewoon was op verschillende heidevennen. (*Podiceps caspicus*)
(Copyright M. Verbruggen)

waterkom. Niet alleen te Kalmthout maar zowat overal werd in het verleden getracht de heide te valoriseren. De economisch meest renderende valorisatie was en is nog altijd het omvormen tot weilanden. Hierbij kunnen wij zelfs aanstippen dat het vormen van weilanden een betrekkelijk jong cultuurverschijnsel is; vroeger werd het vee namelijk in de bossen geweid. Dat omvormen tot weilanden gaat gepaard met het aanwenden van kunstmeststoffen, waarvan ook een deel in de vennen terecht komt zodat de vennen in de plaats van oligotroof mesotroof tot bijna eutroof worden zonder nochtans de naam „ven” te verliezen. Zo komt het dat er maar weinig echte vennen meer zijn. In Kalmthout hebben we de twee en we moeten hier dus onderscheid maken. De oligotrofe zijn ornithologisch van weinig betekenis. Iets is echter zeker: dat ze moeten behouden blijven. Een feit is ook dat ze vooral door de waterschaarste die zich de laatste jaren onrustwekkend openbaart, sterk bedreigd zijn en zo goed als verdwijnen. De eerste opgave van het beheer

zal dan ook zijn de waterhuishouding van de heide zo mogelijk door ingrijpen te verbeteren.

De jaarcyclus van een oligotroof ven is ongeveer als volgt: in het najaar en in de winter vullen ze zich met neerslagwater; in het voorjaar zakt geleidelijk de waterstand en naargelang de regenarme of rijke zomers vallen ze geheel of gedeeltelijk droog. Op de droog gevallen bodem broeden nogal graag bodembroeders en zelfs wulpen.

De voedselrijke vennen zijn talrijker en voor de vogels ook van groter betekenis. Door aanvoer van water van buitenuit, water dat vele voedsel-ingrediënten met zich draagt, hebben ze een middelmatige tot rijke plantengroeiing, en een schaars of overvloedig leven aan dierlijke bestanddelen naargelang hun bodem slijkerig of min slijkerig is. Ze zijn de voornaamste voedselbron voor de waadvogels maar meer nog voor de eendvogels die uitsluitend hier hun plantaardig en hun dierlijk voedsel putten. Het is één der leukste heidebelevissen de moedereend met haar kroost van soms 10 en meer jongen, het sop te zien kiezen, wat voor de jongen zoveel betekent als hun intrede in de wereld. Ook deze vennen zien in het najaar en de winter hun waterpeil gevoelig stijgen en zijn dan een uitverkoren verblijf-

In de heide van Kalmthout liggen er nog heel wat vennen, waarvan sommige door hun uitgestrektheid en hun zeer bijzondere plantengroei een uitzonderlijke wetenschappelijke en esthetische waarde bezitten. Hier 2 van deze landschappen, gefotografeerd links door P. Didier (Drielingenvennen) en rechts door K. Janssens (Hazenduinen).

plaats voor de eendachtigen. In de lente verlaagt geleidelijk de waterstand en in de zomer vormen de boorden een slijkerige zoom. Deze is van bijzondere betekenis voor de steltlopers die hier een welgekomen aanlegplaats vinden bij hun trek naar het zuiden. Hieruit blijkt dus dat ze vooral in de voedselvoorziening der vogels een voorname rol te vervullen hebben. Als broedplaats zelf zijn ze van geringere maar toch van een niet te onderschatten waarde; eenden broeden gaarne op de heide- en moliniabulten en in de dichte vegetatie broeden ralachtigen plus enkele zangvogeltjes. Op de geschikte hogervernoemde vennen huizen de duizende broedende Kokmeeuwen op de grasbulten. Ook voor deze vennen is een dringend ingrijpen in de waterhuishouding gewenst. Door het tekort aan water neemt de oppervlakte der vennen bestendig af, en het werkt onrustbarend de reeds snelle natuurlijke verlanding in de hand. Die verlanding moet worden tegengehouden én door ophouding van

(Copyright P. Didier)

water én door uitbaggeren. Een aan zijn lot overgelaten eutroof ven werkt zijn eigen verdwijnen in de hand. Om de floristische waarde van de heide te verrijken zou rondom die vennen moeten geplagd worden. Menig waardevolle plant, die door het jarenlang uitblijven van het oorspronkelijk, in de heide in vroegere tijden toegepast plaggenbedrijf, met verdwijnen wordt bedreigd, zou dan wellicht terug verschijnen.

2. *De droge en de natte heide.* De heide is voor de meeste heidevogels de gedroomde nestplaats en zowel de struikheide (de *Calluna*) als de dopheide (de *Erica*) lenen zich hiertoe uitstekend. De heidestruik is, naargelang zijn ouderdom, nogal van variërende hoogte en geeft, al naargelang de vereisten van de vogelsoort, veel of weinig dekking en veel of weinig bewegingsmogelijkheid. In de lage erica nestelen de waadvogels met de minst ontwikkelde mobiliteitsmogelijkheden. Door zijn anatomische bouw kan een Kievit zich niet in de hoge begroeiing voortbewegen; een Wulp veel beter. Sommige eendensoorten vragen veel, andere weinig dekking voor hun nest. Allen vinden er het verlangde. Ook de hoenderachtigen hebben graag voldoende dekking voor hun nest. Enkele bodembroeders onder de zangvogels kunnen er zich ook verstoppen en de hoogste struikheide geeft zelfs mogelijkheid voor bewoners van het struikgewas zoals de plaatselijk genoemde „heide”kneu. Op de struikheide zelf vegeert een leger slakjes en insecten die het krachtvoedsel uitmaken van de pasgeboren vogeljongen. Zo speelt de heide de rol van passende nestplaats en onontbeerlijke voedselbron. Ik denk hier ook aan dat wondere mimetisme, de „wegtoverende” kracht waarmee de broedende vogel en zijn jongen zich in de natuur kunnen wapenen tegenover hun natuurlijke vijanden. Het verenkleeft van de broedende eendenwifjes, de Wulp en de Korhoen alsook die der nestvliedende jongen maakt hen temidden van egaal gekleurde heidestruiken onzichtbaar voor een niets vermoedend oog.

Zeer dringend zijn de beheersmaatregelen voor de heidevlakte. Nu de wilde heidebranden zouden moeten uitblijven en het legertje konijnen, dat vroeger de opduikende dennen-, eiken- en berkenschoutjes wegknaagde, zich niet herstelt, dreigt een bosvegetatie zich als een stormwals van de heide meester

Hier werden met enkele sekonden onderbreking drie korhanen gefotografeerd tijdens hun „balts”. Sinds de afschaffing van de jacht is de soort te Kalmthout reeds gevoelig in aantal toegenomen. (Copyright P. Didier)

te maken. Wie durft beweren dat dit niet dringend is, en er zijn „heidekenners” die dit voorhouden, die heeft de laatste vijf jaren de heide niet meer bezocht. Reeds hektaren broedplaatsen van eenden en steltlopers zijn verloren gegaan, uitsluitend tengevolge van die thans alles overwoekerende bosbegroeiing.

3. *De zandvlakten en stuifduinen.* Deze zijn begrijpelijkerwijze voor vogels en alle andere levende wezens van weinig betekenis. Toch is er één vogel die zich hier bij voorkeur ophoudt, met name de Duinpieper, zoals zijn naam het trouwens verradt. Ook de Tapuit verblijft wel in die omgeving, destijds ook de Kleine plevier.

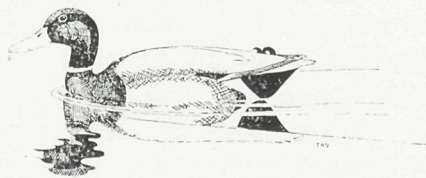
4. *De bossen.* In hoofdzaak hebben we hier dennen- en berkenbos. Eik, wilg, els en beuk wegen in verre na niet op tegen de twee eerstgenoemden. Vooral zang-, dag- en nachtroofvogels broeden en fourageren hier: laatst genoemden ook boven de heidevelden en vennen. Meest talrijk zijn de dennenbossen en iedereen kent de schrale armoede van deze in feite aan onze streken vreemde bossen. Buiten paddestoelen kan geen plant eronder gedijen en ook het vogelleven is er schaars. De mezen zijn hier het best vertegenwoordigd en hun nestgelegenheden kunnen hier wel sterk worden opgedreven door het plaatsen van nestkastjes; nog beter is het de meest gespecialiseerde onder die mezensoorten in stand te houden tegenover de overheersing van kool- en pimpelmezen, die hier oorspronkelijk niet thuis hoorden.

5. *De weilanden.* Het kan misschien voor velen vreemd en verrassend klinken maar deze moderne valorisatievorm van de heide heeft voor de vogelstand geen te funeste gevolgen op voorwaarde natuurlijk dat het grootste gedeelte van de heide blijft bestaan en dat op de zoom maar een klein gedeelte als weiland wordt ontgonnen, zoals het in Kalmthout momenteel nog het geval is en zoals het er nu ook zal blijven. Deze weilanden spelen als voedselplaats voor enkele broedvogels zelfs een kapitale rol. Het is op-

Marcel Verbruggen slaagde erin deze prachtige grutto te fotograferen toen deze fier voortmarcheerde in een weiland gelegen in het hartje van de heide. Het behoud van dergelijk eerder „kunstmatig” biotoop is voor een aantal vogel- en diersoorten van levensbelang (*Limosa limosa*).

vallend hoe Gruttos, Wulpen en Korhoenders graag in de buurt van die weilanden nestelen en ik vraag me af of de Grutto en in mindere mate ook de Wulp, onze heide niet zouden verlaten moesten er geen weilanden in het onmiddellijk bereik liggen. In de winter zijn ze bovendien de meest vogelrijke delen en de gezochte toevluchtsoorden van Stormmeeuwen en kraaiachtigen.

We zullen nu afzonderlijk de verschillende soorten vogels die hier broeden overlopen. Bij enkele die representatief zijn voor de heide zullen we wat langer stilstaan. Andere die helemaal niet tot het heidelandschap behoren zullen we zonder of maar met gering commentaar vermelden.

B. De Broedvogels

De dodaars (Podiceps ruficollis): Van de 5 in West-Europa voorkomende Podicipidae zijn hier 2 regelmatig en 1 onregelmatig broedvogel. De Dodaars is de talrijkste en komt op de meeste vennen voor. Reeds vroeg in het voorjaar weerklinkt zijn ietwat geheimzinnig „bibberende” roep van uit de begroeide oevers der vennen. Zijn bijna „pathologische” schuwheid, brengt hem nooit lange tijd in het zicht. Als een dopje wipt hij boven water, om bij het minste onraad weer onder te duiken en voorzichtig en ongezien, tussen de plantengroei, alleen met de snavel boven, even lucht te scheppen. Zijn vlottend nest staat zoveel mogelijk tussen de oevervegetatie; ongelukkig goed in het bereik van ongedierte zodat vele broedsels verloren gaan. Gelukkig compenseert hij dit verlies door een bewonderenswaardig broeddoorzettingsvermogen. Hij houdt het zelfs tot einde juli vol met legsels en nalegsels. Momenteel een achttal koppels. Is in zeer lichte mate achteruitgegaan.

De geoorde fuut (Podiceps nigricollis) is momenteel op het Belgisch gedeelte verdwenen en houdt nog met 2 paren stand op het Kleine meer. Als hij ooit nog eens terug komt naar de Belgische vennen dan wordt hij beslist ons troetelkind. De Kalmthoutse heide is jarenlang de enige broedplaats geweest in België van deze kleine futensoort. Uitzonderlijk broedt hij nog wel eens op een heideven zoals op Snepkensvijver of het militair kamp van Brasschaat. Maar de vaste broedplaatsen die er eens waren op de Putse moer, het Zwaluw moer en het Grote meer en die met het Kleine meer in totaal tot in de 50 koppels beliepen zijn weggevaagd. Om die likwidatie te voltooiën volstonden 10 jaren. Een afbraak in de natuur gebeurt soms razend snel. (Zie blz. 77)

De fuut (Podiceps cristatus): is hier zeer onregelmatig. Verschijnt als broedvogel alleen maar op vennen als er vis op wordt uitgezet. Dit werd reeds herhaaldelijk beproefd op het Grote meer en de komst van de Fuut is dan verzekerd. Maximum 2 koppels; momenteel geen enkel.

De wilde eend (Anas platyrhynchos): 6 eendensoorten zijn vaste broedvogels; 2 soorten onregelmatig. De Wilde eend is, zoals bijna overal in West-Europa ook hier de talrijkste. Het aantal is van jaar tot jaar wisselend, is in zekere mate afhankelijk van de waterstand, maar blijft in doorsnee toch constant. Vooral na de strenge winter van '62-'63 waren de Wilde eenden talrijk. Ze hadden, mede dank zij de voederaktie in de verschillende landen goed de koude overleefd. Wij zijn overtuigd dat de vroege sluiting der jacht, die dezelfde winter werd opgelegd er ook voor iets tussen zit. Ze verspreiden

zich om te broeden over de gehele heideoppervlakte en verstoppen hun nest meestal onder de hoogste heidebossen of onder een laag vliegdenntje. Als het voorjaar zeer zacht is kunnen we reeds vanaf begin april de moedereend met de jongen op de vennen zien, happend en duikend naar de eerste vliegjes en slakjes. Maar een klein percentage der vogels wordt vliegvlug. Een totaal van ongeveer 60 koppels is de huidige broedvogelstand.

De Wintertaling (Anas crecca): alhoewel in aantal afnemend is deze soort nog altijd de tweede in aantal, aanzienlijk minder toch dan de voorgaande en ongeveer in de verhouding van 1 op 7. De in België nog resterende heiderelikten zijn voor deze eendensoorten de plaatsen waar ze in ons land nog het meest voorkomen.

De Zomertaling (Anas querquedula): voor gans België genomen is deze soort wel de tweede in aantal. In Kalmthout is hij nooit talrijk geweest en is er zeker de laatste jaren niet op vooruitgegaan. In het door ons regelmatig gecontroleerde gedeelte broeden nog ongeveer vijf koppels. De meeste broedgevallen komen zoals overal voor in de weilanden.

De slobbeend (Spatula clypeata): is hier sterk in achteruitgang. Waarschijnlijk te wijten aan de te lage waterstand waardoor selekte, voor deze vogel gunstige voedselplaatsen, verloren gingen. Deze soort en ook de twee vorige, vragen dringend een goed beheerde waterhuishouding van de heide. Het laatste jaar is ons geen broedgeval bekend op het Belgisch gedeelte; 4 tot 10 koppels tijdens normale „waterrijke” jaren.

De tafeleend (Aythya ferina): de heidevelden ten noorden van Antwerpen zijn de enige plaatsen in België waar regelmatig tafeleenden broeden. Ze zijn hier in gestadige vooruitgang. Niet zonder fierheid kunnen wij mededelen dat in onze heide het aantal koppels tot boven de 20 is gestegen en het verlopen jaar hadden we op het Belgisch gedeelte niet minder dan 11 koppels. Onnodig te zeggen dat onze vooruitzichten hier flink overtroffen werden. Eerst in 1955 hadden we het eerste broedgeval op de gemeenteheide vastgesteld.

De bergeend (Tadorna tadorna): is een sieraad voor de heide. Grote bont gekleurde eenden die vooral in de vroege morgenuren „schaterlachend” over de heide toeren en in groepen van 10 en meer vogels op de vennen neerslijken, een onvergetelijke herinnering nalatend. Buiten het Zwin, de IJzermonding en een paar plaatsen aan de Beneden-Schelde is de Kalmhoutse heide wel één der enige plaatsen in België waar de Bergeen bestendig broedt. Dat broeden van de Bergeend alhier doet wel enkele vragen rijzen. Vermits op geen andere heidevlakten, waar ook, bergeenden broeden, ligt het voor de hand dat de aanwezigheid van de Zeeuwse wateren en van de Beneden-Schelde ultiem

de causale faktor zijn. Na het kippen der eieren leiden ze dan ook hun tomen daarheen, zodat de jongen dan op de zoute slikken opgroeien. Maar nu doet er zich het merkwaardige voor dat elk jaar 3 of 4 broedsels de vennen niet verlaten en maar opgroeien tot ze vliegvlug zijn. Dus de vennen voldoen aan de oekologische vereisten om de jongen tot hun volwassen zijn te voeden. Vennen van andere heidevelden moeten dus ook die mogelijkheid bieden en toch gaan ze nergens anders dan in Kalmthout om te broeden — zelfs niet op de verder gelegen militaire terreinen, een boogscheut vandaar. Dat is ons nog onverklaarbaar. Tenzij een hydrobiologisch onderzoek de oplossing bracht. Of zijn de uitgestrekte landduinen te Kalmthout met hun vele konijnenpijpen hier doorslaggevend? We zien hier nogmaals een prachtige aanpassing van de zich zelf beschermende natuur. De andere wijfjes-eenden hebben de schutskleur van de heide waardoor ze zich, terwijl ze broeden, beschermd voelen tegen hun vijanden. De bergeend nu is een witte, zeer opvallende vogel. Om zich dan te beschermen verstoppt hij zich in een konijnenhol en zo weet hij

Pedicularis sylvatica

(Copyright Dr. Peleman)

Euphrasia officinalis

zich aan het gezicht te onttrekken. Diep in konijnenholen dus, op hun spierwitte eieren omgeven van wit zacht dons, zitten de Bergeenden veilig te broeden. Het totaal aantal bereikt wel 30 koppels.

De pijlstaart (Anas acuta): het broedareaal van deze eend is in volle uitbreiding naar het zuiden en heeft onlangs ook België bereikt. In 1963 zijn 2 broedgevallen vastgesteld op het Kleine meer. We hebben een sterk vermoeden dat ze ook reeds op het Belgisch gedeelte heeft gebroed. De aanwezigheid van een mannetje gedurende de meimaand op het Stappersven is zeker een aanduiding, maar positieve gegevens ontbreken nog, maar zijn echter nakend. In België was er reeds één zeker broedgeval op de Brechtse heide.

De kuifeend (Aythya fuligula): in 1963 verbleef een broedverdacht koppel op het Grote meer. Het mannetje vertoefde in mei lange tijd alleen. In juni verscheen weer een wijfje. Waarschijnlijk is dat broedsel mislukt. Vast staat echter dat heide en heidevennen aan de eisen van de kuifeend beantwoorden. Er zijn de jaarlijkse gevallen op de Lage Mierde, te Bolderberg/Terlamen in Zolder, en de twee broedgevallen op het militair kamp te Brasschaat. Net als de Pijlstaart is het een vogel die naar het zuiden dringt.

Met 6 vaste en 2 nieuwkomers staat de Kalmthoutse heide beslist aan de kop in België als broedplaats voor eenden. Wat betreft variatie bekleedt ze zelfs een belangrijke plaats in West-Europa.

De buizerd (Buteo buteo): met 9 dagroofvogels die in het verleden gebroed hebben of momenteel nog broeden komen we met de falconidae aan een vrij aanzienlijk aantal. We moeten er echter dadelijk aan toevoegen dat niet alle gevallen door ons bevestigd zijn en dat we ons steunen op overigens goed betrouwbare mededelingen. Het is zo dat het bos van Heirman, dat voor nesten van roofvogels het beste geschikt is, voor ons niet toegankelijk is, zodat controle is uitgesloten.

De Buizerd is dan de eerste die volgens betrouwbare mededelingen van een vroegere jachtwachter in dit bos zou gebroed hebben. Het enige dat wij met zekerheid hebben kunnen vaststellen is overzomerende vogels van deze soort. Werd ook reeds broedend waargenomen in de Antwerpse Kempen en zelfs in Oost-Vlaanderen wat dus de zaak nog meer aanneembaar maakt.

De sperwer (Accipiter nisus): is in klein aantal broedvogel van de dennenbossen. Zijn nogal omvangrijk takkennest staat gewoonlijk op een tak halfwege de stam. We hebben sinds drie jaar geen nest meer gevonden maar toch zijn we van mening dat hij nog niet als broedvogel verdwenen is, alhoewel beslist achteruitgegaan. Maximum 3 koppels.

De aaneenschakeling eolische duinen waarop een magere begroeiing zich tracht te handhaven vormt een der meest indrukwekkende beelden van een natuurlijke evolutie die er te Kalmthout te vinden is. (Foto K. Janssens)

De havik (Accipiter gentilis): eveneens een door ons niet bevestigd broedgeval. Wel werden broedgevallen en pogingen tot broeden vastgesteld in bossen van de nabije omgeving. Een vogel die door sterke vervolging overal dreigt te verdwijnen. Drastische beschermingsmaatregelen dringen zich voor hem op. In Nederland werden uit Duitsland geïmporteerde vogels uitgezet. De resultaten van deze proef zijn nog niet bekend. Moesten deze gunstig zijn dan zou Kalmthout en omgeving wel eens aangewezen zijn om eveneens het experiment te wagen. De totale oppervlakte zou juist volstaan voor één koppel.

De bruine kuikendief (Circus aeruginosus): Een paar heeft gedurende jaren regelmatig in de Nolse vennen gebroed; het is er thans verdwenen. Het feit dat de Kuikendieven volledig beschermd zijn doet ons het beste verhopen. Ik hoop uit Kalmthout en omgeving geen in klemmen geknelde of door gifteieren afgeslachte Bruine kiekendieven meer te vinden. (Zie foto hiernaast.)

De grauwe kuikendief (Circus pygargus): heeft voor de eerste en enige maal in 1959 in de heidevlakte van de Zwarte heuvel gebroed. Hij is thans ook uit de heiden van de omgeving, waar hij het langer volhield, verdwenen.

De wespndief (Pernis apivorus): Ook een niet door ons bevestigde waarneming. Van de Wespndief kunnen we het volgende zeggen. Ten noorden van Antwerpen, in het Noord-westelijk deel van de provincie, broedt jaarlijks een koppel. Jaarlijks worden er de vogels waargenomen gedurende het broedseizoen. Daar één koppel een broedterritorium van verscheidene kilometers kan bestrijken, is het uiterst moeilijk het nest juist te bepalen. Het kan zich evengoed in de bossen van Brecht, of Brasschaat, Kalmthout of Kappellen bevinden. Te Kalmthout zou in de eerste plaats het bos van Heirman in aanmerking komen.

De boomvalk (Falco subuteo): de regelmatigste en de trouwste broedvogel onder de roofvogels. Daar boomvalken bij voorkeur op libellen jagen die vaak boven de grootste vennen te bemachtigen zijn, broeden ze vooral aan de zoom van de dennenbossen vlak naast die vennen gelegen. Van 3 tot 5 koppels. Blijft constant.

De torenvalk (Falco tinnunculus): eveneens een zeer trouwe broedvogel van de bosrand. Een totaal van een zestal koppels. Gaat de laatste twee jaren wel wat achteruit maar niet in die mate zoals algemeen wordt verondersteld. We zullen moeten afwachten, in hoever hij vooral het slachtoffer zou zijn van de Aldrinebestuiving. Wonder genoeg verminderde hij in aantal het jaar dat deze bestuiving het meest intensief werd doorgevoerd. Als het werkelijk waar is dan zouden hier in Kalmthout volgens onze berekeningen binnen een drietal jaren de torenvalken verdwenen zijn. Persoonlijk hecht ik weinig geloof aan deze pessimistische vooruitzichten.

Het korboen (Lyrurus tetrix): is de meest typische heidevogel van ons land, meer karakteristiek nog dan de Wulp, doordat hij zowel in de winter

Een mannetje van de bruine kuikendief met zijn vraatzuchtige nakomelingen. Vroeger kwam deze soort regelmatig tot broeden te Kalmthout.

(Circus aeruginosus)

(Copyright P. Van Groenendael)

als in de zomer, onafscheidbaar aan de heide is verbonden. Zijn geprefereerd midden is dat der schrale weiden en heidegrond, met hier en daar groei van berken- en dennenbossen. Hij geeft de heidebezoeker het fijnste genot dat op de heide te beleven is: het horen en het waarnemen van de bolderende Korhanen bij het kriecken van de dag op een mooie lentemorgen. Maar voor we gaan luisteren eerst wat beter inzicht in de voortplantingsbiologie van het Korhoen, één der zeldzame vogelsoorten die niet in paren leven. Een koppel of een paar Korhoenders bestaat er niet. Er is nooit een vaste band tussen een mannetje en een wijfje; alleen een coitus van een paar seconden. Dat is iets zeer uitzonderlijks bij de vogels. Er zijn soorten die hun hele leven gekoppeld zijn, en de meeste tenminste voor één broedperiode. Bij de Korhoenders zijn er dus korhanen en korhennen. In de winter leven ze samen in groepen, waarin het aantal wijfjes aanzienlijk dat der mannetjes overtreft. Momenteel — winter 1964-1965 — is dat te Kalmthout 5 mannetjes voor ongeveer 20 wijfjes. In maart zonderen de mannetjes zich af en begeven zich nog vóór zonsopgang naar de „lek”, dat is de plaats waar ze alleen of in groep hun paarspelen uitvoeren. Terwijl ze staart en vleugels in een wondere combinatie van wit en zwart op alle mogelijke manieren uitspreiden, brengen ze een typisch geluid voort dat als het ware over de heide rolt. Het spel gaat ook na zonsondergang nog verder en ook gedurende de dag komen ze nog wel eens terug, maar het beste ogenblik voor de waarnemer is zeer vroeg in de morgen. Als de mannetjes nu sinds dagen en dagen hun schouwspel hebben opgevoerd komen van af half april tot begin mei de groepen wijfjes, om zich door één van die paraderende mannetjes te laten bevruchten. Nu is de juiste toedracht van de voortplantingsbiologie nog niet gekend, maar feit is dat het voor ons prachtige belevenissen geeft: van onbepaalbaar ver rolt ons dan het gebolder tegemoet. Als we ons in de richting van het geluid begeven en zo bedekt mogelijk trachten te naderen, horen en zien we dat enig wondere heideschouwspel van de Korhanen. Voor mij is het al sinds jaren het meest fascinerende heidebeeld en tevens één der meest gecompliceerde problemen van de vogelstudie.

Is het toeval of niet, maar reeds nu, het eerste jaar dat de jacht is afgeschaft op de Kalmthoutse heide, zien wij de gevolgen hiervan voor de Korhoenderstand. Nooit waren er in de winter zoveel als thans. Moesten we door intensieve bescherming het aantal kunnen opdrijven dan zouden we nog heel wat aan die vogels beleven. Vroeger waren er ongeveer een achttal nesten, nu zullen er ongeveer een twintigtal zijn. Hun voornaamste verblijfplaats ligt in de omgeving van de Biezekuilen. Ze vertoeven ook veel in de toppen der bomen.

De patrijs (Perdrix perdrix): is maar in zeer klein aantal vertegenwoordigd in de weilanden in en om het reservaat.

Bestaat er een landschap dat beter de heide typeert dan deze duinen waarop een groep berken blinkt?...

(Foto K. Janssens)

De fazant (Phasianus colchicus): broedt voornamelijk onder vliegdennetjes in de heide. Alhoewel hij hier niet kunstmatig wordt in stand gehouden zoals op de meeste jachtterreinen, houdt hij zich op het peil van een tiental nesten. Alles laat voorzien dat in de toekomst, nu ook hij beschermd zal kunnen leven, het aantal aanzienlijk zal stijgen.

De waterral (Rallus aquaticus): van de Rallidae die er broeden zijn er 3 regelmatig en 1 uitzonderlijk. De Waterral is op de meeste vennen in 1 of 2 paren vertegenwoordigd. Broedt in goed verstopte nesten in Pijpestro en Biezenpollen, ook soms in een open nest in het riet.

Het porceleinhoen (Porzana porzana): Is bij uitzondering broedvogel langs de moerassige verlandende boorden van de vennen. Voor het Belgisch gedeelte hebben we slechts één bewijsstuk. Enkele waarnemingen wijzen erop dat hij waarschijnlijk talrijker is op het Nederlands gedeelte. Een verhoging van de waterstand zou gunstige gevolgen hebben voor deze soort.

De meerkoet (Fulicia atra): Met een totaal van 10 koppels, waarvan de meesten op het Kleine meer. Het aantal is konstant en niet talrijk te noemen.

Het waterhoen (Galinula chloropus): zelfde opmerking als voor hogergenoemde soort.

De Kievit (Vanellus vanellus): het aantal waadvogels, dat op de heide tot broeden komt is niet groot en toch zijn het deze vogels die in het broedseizoen aan de heide het meeste romantiek schenken. De heide zou voor de meeste natuurliefhebbers een groot deel van haar aantrekkelijkheid en charme verliezen zonder het gejedel van de Wulp, zonder de alarmerende roulades en duikvluchten van de Grutto, zonder de melodieuze paarzang van de Tureluur. Er is wel geen pakkender belevenis dan op een kalme lenteavond bij een rustiek heideven, een blatende watersnip te aanhoren, waardoor deze haar sexuele geladenheid in sierlijke paarvluchten uitleeft. Ze brengen leven, beweging en geluid en zijn de levenslustige herauten van het opbruisende lenteleven in de natuur, schrill afstekend tegen de nog winterse desolaatheid van het heidelandchap.

Telkens als ik luister naar het veelstemmig koor heb ik heimwee naar de parel van de noorse hoogvenen en heidevlakten, voor wie onze heiden reeds te klein zijn geworden, de Goudplevier. Meer en meer moet hij zich naar het noorden terugtrekken en zijn rollende fascinerende zang is nog maar alleen te horen op de onmetelijke hoogvenen en toendras van het noorden. Zijn verlies alhier moet ons aansporen te behouden wat nog is gebleven.

En nu terug naar de Kievit. De anatomische bouw van deze vogel is ingesteld op een lage begroeiing. Uiteraard is de heide voor hem dus niet geschikt. Alleen rond de vennen zijn er enkele kale plaatsjes waar hij kan nestelen. Heidebranden laten echter soms grote kale vlakten na en hier vindt dan de Kievit zijn uitverkoren terrein. Maar reeds na het derde jaar moet door de opkomende begroeiing van Pijpestrootje en jonge heide de Kievit de plaats ruimen. Het is dan ook duidelijk dat het aantal Kieviten zeer variabel is. Hij vindt alleen vast broedterrein op de nogal schrale weilanden van het reservaat. Het totaal aantal bedraagt ongeveer 40 koppels. De jaarlijkse uitgevoerde oordeelkundige branden zullen hem steeds nieuwe broedterreinen bezorgen.

De kleine plevier (Charadrius dubius): is, of beter gezegd, was de enige broedvogel van de zandvlakte. Tot 1952 heeft jaarlijks een koppel gebroed op de zandvlakte tussen de duinen. Ik kan geen steekhoudend motief aanbrenge om zijn ontrouwheid te verklaren. Hij broedt nu nog alleen bij droge jaren op de droog gevallen bodem aan de rand der heidevennen. In het laatste gunstig jaar 1964 waren 2 koppeltjes op het Grote meer. Bij een oordeelkundige waterhuishouding zal hij dus definitief van de heide ver-

Broedende watersnip (*Capella gallinago*)

(Copyright M. Verbruggen)

dwijnen. Hoogstens zou plaats blijven voor 1 koppeltje op het Grote meer. Er dient hier aangestipt dat hij de laatste jaren zeer gunstige nestgelegenheden vindt op de opgespoten terreinen der Antwerpse haven. Op het groot militair terrein houdt hij nog stand; hier wordt voor hem ook het terrein beter onderhouden door de tanks die jaarlijks grote oppervlakten volledig kaal leggen.

De watersnip (Capella gallinago): is voor Kalmthout een onstandvastige broedvogel. De jaren dat hij vertegenwoordigd is, zijn er nooit meer dan 2 koppels en zijn voorkeur gaat dan naar de natte heide. Een blatende Watersnip is een bewijs dat een koppel er tracht te broeden; zoals ik hoger reeds aanhaalde is het een indrukwekkende heidebelevens. Het blaten is niets anders dan het geluid voortgebracht door het uitvoeren van een duikvlucht met gespreide staart, waardoor de buitenstaartveren een vibrerend en in toonhoogte variërend gezoem voortbrengen. Vooral 's avonds, de tijd

waarop ze het meest actief zijn, klinkt het zeer geheimzinnig over de heide die zich tot de slaap voorbereidt.

De Wulp (Numenius arquata): de vogel die het meest aanspraak mag maken op de eretitel van heidevogel is de wulp. Laat er mij echter aanstonds bijvoegen dat dit geen wetenschappelijke maar eerder een sentimentele be-
wering is, want voor zijn broedbiotoop is de wulp niet exclusief aan heide gebonden; hij broedt elders ook in steppen of kultuursteppenachtige land-
schappen. Voor ons land echter is hij de meest representatieve figuur onder de heidevogels. In Kalmthout hebben we al heel wat uren aan de wulp besteed en over deze vogel kunnen we dan ook, wat betreft zijn broedbiologie, iets nieuws vertellen. We hebben namelijk kunnen vaststellen dat hij één der vroegste broedvogels is. Uitvoerig zullen we hierover handelen in een bijdrage die eerlang zal verschijnen in de „Giervalk”. In het kort komt het hierop neer dat hij bijna even vroeg met eileggen aanvangt als de Kievit. In geen enkel handboek is hierover iets te vinden. Een uitvoerige bewijslevering past minder in het kader van deze bijdrage. Daar we hem dan toch zo oplettend hebben gevolgd kunnen we met zekerheid verklaren dat dringende beheersmaatregelen noodzakelijk zijn voor deze soort. Jaarlijks slinkt zijn broedoppervlakte zienderogen door de wilde bosvegetatie op gunstige wulpenbroedplaatsen. Het aantal broedparen dat in de beste jaren tot tegen de 50 liep, is thans reeds tot de helft geslonken.

De grutto (Limosa limosa): over het algemeen meer weide- dan heide-
vogel is de grutto hier toch een zeer nette verschijning. Bij het verdwijnen van de weilanden in of rondom de heide zou wellicht ook onze grutto verdwijnen: zijn nesten bevinden zich immers bij de weiden nabij de vennetjes. Leerrijk op dit gebied was het verdwijnen van de Gruttokolonie aan het Stappersven. Hier werd destijds een poging gedaan een weiland tot stand te brengen. Waarschijnlijk wegens niet renderen werd hiermee opgehouden; daar de konijnen zich aan het schaarse gras kwamen voeden hield de weide nochtans stand. Toen de myxomatose de konijnen neerverelde, begonnen de andere planten weelderig op te schieten en overwoekerden het geheel. Meteen was ook de kolonie Gruttos verdwenen die soms tot 10 koppels bedroeg. Het totaal voor de heide bereikt thans maar 10 koppels meer. De nesten bevinden zich vooral in de dopheide en op de moliniabulten in de ondiepe vennen. (Zie foto blz. 82)

De tureluur (Tringa totanus): ook deze soort broedt hoofdzakelijk vlak naast de vennen. Alhoewel ook geen typisch heidevogels, zijn ze toch onafscheidbaar aan het zomerse heideleven verbonden. Hun melodieuze paarroepen en hun merkwaardige paarvluchten zijn zeer belevenswaardig. Hun aantal is weinig veranderlijk en belooft ongeveer 15 koppels. Enkel bij zeer sterke droogte loopt dit aantal wat achteruit. Zie foto hiernaast.

De tureluur (*Tringa totanus*)

(Copyright W. Suetens)

De kemphaan (Philomachus pugnax): is een zeldzame broedvogel geworden wiens aanwezigheid niet altijd te controleren is, daar het een weinig luidruchtige vogel is. Het laatste, met zekerheid vastgesteld broedgeval, dateert van 1963. Rond de broedgevallen van de Kemphaan hangt werkelijk iets geheimzinnigs en volledige klaarheid over regelmatig of onregelmatig voorkomen en, zo ja, in welke aantallen, zullen we trachten uit te diepen. Het zou werkelijk van belang zijn, want de Kemphaan is een zeer schaarse broedvogel van ons land geworden en het valt sterk te getwijfelen of er nog regelmatige broedplaatsen zijn.. Er is ook nog deze merkwaardigheid, dat we wel kampende Kemphanen hebben waargenomen in Kalmthout, maar een vaste kampplaats is ons niet bekend.

De steltkluut (Himantopus himantopus): deze onmiskenbaar prachtige steltloper heeft in 1949 een broedpoging gewaagd aan het Stappersven. Dit jaar was gekenmerkt door de sterkste naoorlogse Steltkluteninvasie. De hoop die we toen koesterden namelijk dat deze vogel zich misschien naar het noorden zou uitbreiden, is niet in vervulling gegaan. Nadien waren er nog enkele kleinere invasies, maar deze soort is nu de laatste jaren niet meer in onze

streek verschenen. Het onregelmatig verschijnen moet aan onbekende motieven toegeschreven worden, andere zelfs dan zijn drang om zich naar het noorden uit te breiden, drang die bij sommige specifiek zuiderse soorten, zoals Cettia zanger en Buidelmees, wel in Europa op te merken is. Zou zulks niet te wijten zijn aan waterstanden in Zuid-Europa?

De houtsnip (Scolopax rusticola): heeft gebroed en broedt misschien nog in de private domeinen. Daar we echter tot nu toe weinig gelegenheid hadden deze terreinen nauwkeurig te onderzoeken kunnen we ons voor deze vogel en ook nog voor vele andere zangvogels niet volledig uitspreken.

De kokmeeuw of kapmeeuw (Larus ridibundis): van de groep der Laridae is deze soort beslist het sterkst in aantal. Ze beperken zich echter tot de private domeinen zodat de gewone heidebezoeker er maar weinig van te zien krijgt. De grootste aantallen broeden op Zwaluw meer, Klein meer en Putse moer. Sporadisch broeden enkele koppels elders. Jaarlijks nochtans maken in het voorjaar enkele vogels aanstalten zich op andere vennen te vestigen. Zelden wordt het werkelijkheid. Met ongeveer 3000 koppels is de Kokmeeuw de talrijkst voorkomende broedvogel. Hij breidt zich hier niet in aantal uit zoals hij dat op „Snepkensvijver” wel doet.

De zwarte stern (Chlidonias niger): de in België zeer zeldzaam geworden zwarte stern is in het Kalmthoutse reservaat nog een regelmatige broedvogel, regelmatiger zelfs dan waar ook. Sinds lang heeft hij de trouwe broedplaats van de Drielingvennen verlaten en zich in het veilige gebied van Nolse en Stappersvennen teruggetrokken. Op beide vennen tezamen bereikt hun aantal jaarlijks ongeveer 20 koppels wat een groot percentage is van de totale Belgische populatie. Er wordt beweerd dat er voor de tweede wereldoorlog broedgevallen zouden geweest zijn van *Witvleugelstern (Chlidonia leucopterus)* en *Witwangstern (Chlidonia hybrida)*. Persoonlijk ben ik van mening dat we vooral met deze twee soorten voorzichtig moeten zijn en ik stel voor ze niet op de lijst der broedvogels te plaatsen (zie foto hiernaast).

Het visdiefje (Sterna hirundo) was vroeger regelmatig broedvogel op het eilandje van het Grote meer. Is daar sinds een vijftal jaren verdwenen. Het Visdiefje broedt maar bij uitzondering aan binnenlandse plassen.

* * *

Van de thans volgende soorten zijn de meeste, alhoewel ze in het geklasseerde reservaat broeden, helemaal niet specifiek voor de heide. Het zijn vogels van het bos en kreupelhout of van de open vlakte. Het zal volstaan ze te vernoemen, soms met een paar woorden kommentaar, soms met vermelding van vermoed approximatief aantal broedkoppels. Over diegene die nauwer in verband staan met de heide zullen we wat meer uitweiden.

De holduif (Columba oenas): voor deze holbewoner zoals voor de andere holbewoners die nog zullen volgen, geldt de algemene opmerking dat ze in de broedtijd vooral voorkomen in de oude dreven van de privé domeinen. Een paar van die dreven zijn zo representatief voor de holbewoners, dat één ervan officieus door ons de „spechtendreef” wordt genoemd. De Holduif broedt ook wel eens in een konijnenhol, wat ik te Kalmhout reeds vaststelde. Vijftig koppels.

De houtduif (Columba palumbus): honderd koppels.

De tortelduif (Streptopelia turtur): vijftig koppels.

De koekoek (Cuculus canorus): parasiteert hier vooral de gele kwik, die geen gewone waardvogel is.

De steenuil (Athene noctua): drie koppels.

De ransuil (Asio otus): een der sieraden van onze heide. Alhoewel sterk vervolgd door onkundige jachtwachters houdt hij stevig stand en blijft met ongeveer 5 koppels een flinke vertegenwoordiger van het uilengeslacht. Nestelt in oude kraaiennesten in dennenbomen. Het is werkelijk spookachtig een Ransuil waar te nemen bij een volle maannacht, jagend boven een heideven.

De velduil (Asio flammeus): het terrein lijkt me wel geschikt en volgens betrouwbare bron zou hij in de naoorlogse periode nog éénmaal gebroed hebben in de omgeving van het Stappersven. Zeker is dat tijdens gans het broedseizoen een koppel zich daar heeft opgehouden. Is er momenteel met zekerheid niet meer. Wel regelmatig op de trek.

De nachtzwaluw (Caprimulgus europaeus): vijf koppels.

De groene specht (Picus viridis): de spechten behoren nu eenmaal tot onze mooiste vogels en staan daardoor wel eens aan achtervolging bloot. Daar ze ook in de eerste plaats van insecten leven zijn ze bij zeer strenge winters nogal kwetsbaar. Ze herstellen zich echter verbaasd snel en zo waren reeds in de zomer van 1964 de gevolgen van de strenge winter begin 1963 niet meer merkbaar. Tussen 5 en 10 koppels.

De grote bonte specht (Dendrocopos major): twintig koppels.

Zwarte specht (*Dryocopus martius*)

(Copyright M. Verbruggen)

De zwarte specht; (Dryocopus martius): de nieuwkomer van de laatste halve eeuw is met een vijftal koppels goed ingeburgerd te Kalmthout. De klagende roep, die het hele jaar door te horen is, klinkt als een soort jammerkreet door het bos en is één van de ontroerendste vogelgeluiden die ik ken.

De draaibals (Jynx torquilla): heeft gebroed aan de Oase; wordt de laatste jaren niet meer waargenomen.

De boomleeuwerik (Lulula arborea): reeds vanaf begin maart klimt hij met zijn helder zuiver lied ten hemel. Jaarlijks zijn een drietal koppels over de heide verspreid.

De veldleeuwerik (Alauda arvensis): is zeer sterk in aantal achteruitgelopen; broedt in de weilanden en in de heide. Van 10 tot 15 koppels.

De wielewaal (Oriolus oriolus): de merkwaardige in een takkenvork opgehangen nesten kunnen best in de winter opgezocht worden. Vijf koppels.

De zwarte kraai (Corvus corone): de meest verwoede nestenrover van de heide. Beslist zal moeten zorg gedragen worden dat hun eventuele uitbreiding niet ten koste van de andere vogels gebeurt. Het is een zeer moeilijk probleem te weten in hoeverre ingrijpen in het natuurevenwicht toegelaten is. Tien koppels.

De kauw (Corvus monedula): gewone broedvogel.

De ekster (Pica pica): tien koppels.

De gaai (Garrulus glandarius): ongeveer een gelijk aantal.

De koolmees (Parus major): de mezen zijn bijzonder goed vertegenwoordigd. Slechts één van de in ons land voorkomende mezensoorten ontbreekt. Met de nestkastjesactie zal hun aantal nog sterk toenemen, want het is vooral het tekort aan nestgelegenheid dat zich voor deze vogels doet voelen. In de winter zijn ze omzeggens de enige bewoners van de nogal vogelarme dennenbossen. De koolmees is samen met de Pimpelmees de talrijkste.

De pimpelmees (Parus caeruleus): eveneens een gewone broedvogel.

De zwarte mees (Parus ater): opvallend sterk vertegenwoordigd in de dennenbossen.

De kuifmees (Parus cristatus): idem.

De matkopmees (Parus atricapillus): is eveneens niet zeldzaam.

De staartmees (Aegithalos caedatus): idem.

De boomkruiper (Certhia brachydactyla): idem.

De winterkoning (Troglodytes troglodytes): idem.

De grote lijster (Turdus viscivorus): idem.

De zanglijster (Turdus philomelos): idem.

De merel (Turdus merula): idem.

De tapuit (Oenanthe oenanthe): de in Europa zeer wijd verspreide tapuit is een frisse verschijning in de heide. In feite is hij hier een kultuurvolger en was eertijds, en waar dat mogelijk is nu nog, een broedvogel in de turfhopen. Wanneer de turfhopen verdwenen waren is hij naar de konijnenholen en alle andere mogelijke hopen verhuisd. Eén der zeldzame vogels die op en rond de zandvlakten leven. Vijf koppels (foto hiernaast).

Een wijfje van de tapuit gefotografeerd in de nabijheid van een konijnenpijp waar zich haar nest bevindt. Deze soort broedt te Kalmthout.

(Copyright P. Didier)

De roodborsttapuit (Saxicola torquata): leeft vooral rond de weilanden. Vijftien koppels.

De gekraagde roodstaart (Phoenicurus phoenicurus): is hier vogel van het dennenbos. Dertig koppels.

De nachtegaal (Luscinia megarhynchos): acht koppels.

De blauwborst (Cyanosylvia svecica): broedvogel van het Nolse ven. Een interessante broedvogel van de eutrophe Kempische moerassen. Ik meen dat het juiste verspreidingsgebied in België van deze vogel een zeer leerzame studie zou vormen. Drie koppels.

De sprinkhaanrietzanger (Locustella naevia): werd door ons in 1961 voor het laatst gehoord. Het maximum aantal koppels dat we ooit hoorden was 4. Als vogel met een zeer specifieke zang (die zeer op een aflopend wekkertje gelijkt) is het een spijtig verlies voor onze heide. In onze streken wordt trouwens zijn onverklaarbare achteruitgang sterk waargenomen.

De kleine karekiet (Acrocephalus scirpaceus): alleen op plaatsen waar riet groeit.

De rietzanger (Acrocephalus schoenabaenus): een paar koppels aan het Nolse ven.

Nog een der mooiste plekjes uit de Kalmthoutse heide. Bemerktans op de voorgrond een stuk duin waarin door menselijke tussenkomst wonden werden geslagen. (Copyright M. Verbruggen)

Verder vernoemen wij als broedvogels:

De spotvogel (Hypolais icterina).

De zwartkop (Sylvia atricapilla).

De tuinfluits (Sylvia borin).

De grasmus (Sylvia communis).

De fitis (Phylloscopus trochilus).

De tijftjaf (Phylloscopus collybita).

De fluits (Phylloscopus sibilatrix).

Het goudhaantje (Regulus regulus).

De grauwe vliegenvanger (Muscicapa striata).

De beegemus (Prunella modularis).

De duinpieper (Anthus campestris): karaktervogel van heide en duinen — niet van de zeeduinen. Is met 10 koppels talrijker dan men op het eerste zicht zou vermoeden. Met zijn karakteristieke roep en zijn boogvluchten verfraait hij de open duin- en heidevlakte.

De boompieper (Anthus trivialis): veertig koppels.

De witte kwikstaart (Motacilla alba): vijf koppels.

De gele kwikstaart (Motacilla flava): twintig tot 25 koppels. Fungeert wel eens als waardvogel voor de Koekoek.

De klapekster (Lanius excubitor): een zeer aantrekkelijke vogel van onze heidevlakten die buiten verwachting goed weet stand te houden. We kenden wel een maximum van 4 koppels, maar nog steeds zijn een drietal koppels aanwezig. Zijn naam excubitor „wachter” is zeer goed gekozen: zit gewoonlijk op het hoogste topje van een vliegden als om de wacht te houden over het heidelandschap.

De spreeuw (Sturnus vulgaris).

De groenling (Chloris chloris).

De kneu (Carduelis cannabina): dertig koppels.

De goudvink (Pyrrhula pyrrhula).

De appelvink (Coccothraustes coccothraustes): samen met de vorige soort broeden ze in de hovingen die onmiddellijk aansluiten aan het reservaat.

De vink (Fringilla coelebs).

De geelgors (Emberiza citrinella): veertig koppels.

De rietgors (Emberiza schoeniclus): van 20 tot 30 koppels.

De huismus (Passer domesticus).

De ringmus (Passer montanus).

* * *

Als we nu de balans opmaken dan komen we tot een totaal van 101 soorten die in het reservaat regelmatig broeden of gebroed hebben. Gezien ons land ongeveer 150 soorten als broedvogels telt, dan mogen we wel zeggen dat we hier met een uitzonderlijk gunstig biotoop te doen hebben. Het is trouwens wegens de grote verscheidenheid van soorten, samen met de zeldzaamheid van sommige dezer soorten voor ons land, dat de Kalmthoutse heide een zo belangrijk ornithologisch midden uitmaakt. Dat alleen reeds op ornithologisch gebied zijn bewaring voor ons land noodzakelijk is, zal uit de loop van

De duinen van Kalmthout liggen op vele plaatsen vast in de heide, vooral daar waar een boom- en struikvegetatie zich heeft gevestigd zoals het geval is in deze typische landschappen. (Copyright Marcel Verbruggen)

deze uiteenzetting wel duidelijk gebleken zijn. De wetenschappelijke waarde is niet te vervangen en de toekomstige studieobjecten liggen er maar voor het grijpen. Bergeenden, tafeleenden en duinpiepers, om maar een paar voorbeelden te noemen, zouden nergens beter kunnen bestudeerd worden, al was het nog maar voor wat de broedbiologie betreft. In de eerste plaats door de heide, maar mede ook door de aanwezigheid van het moeras „De maatjes” bij Nieuwmoer, *is de gemeente Kalmthout de eerste Belgische gemeente wat betreft het aantal soorten broedvogels*. Momenteel bedraagt het aantal 121 soorten.

Over trek- en wintervogels van de Kalmthoutse Heide

door H. VOET

Dit verslag over de trekkers en wintergasten van de Kalmthoutse heide handelt in hoofdzaak over onze voornaamste waarnemingen in 1964.

Gedurende deze jaarcyclus werd de heide talrijke malen en tijdens elk seizoen door ons bezocht, voornamelijk door G. Huyskens en ondergetekende, vaak in gezelschap van Ben Van Damme, Paul Maes en Koen Eyckerman. Vooral in de periode van intense trek, van einde maart tot in mei, brachten we vele vrije ochtenduren op de heide door.

Tijdens deze waarnemingen konden niet minder dan zeven nieuwe soorten aan de reeds lange lijst der Kalmthoutse vogels worden toegevoegd. Het betreft :

1. de Rode Wouw (*Milvus milvus*) : op 7 maart;
2. de Aalscholver (*Phalacrocorax carbo*) : op 15 maart en 1 mei;
3. de Visarend (*Pandion haliaëtus*) : op 8 april en 24 mei;
4. de Dwergmeeuw (*Larus minutus*) : een overzomerend groepje van 5 juli tot 23 augustus en 2 ex. op 31 oktober;
5. de Kanoetstrandloper (*Calidris canutus*) : op 1 augustus;
6. de Poelsnip (*Capella media*) : op 15 augustus; en
7. de Roodhalsfuut (*Podiceps griseigena*) op 7 september.

Geelgors — *Emberiza citrinella*.

(Copyright P. Didier)

Slechts drie hiervan werden reeds eerder aangetroffen op het aanpalend landgoed „het Grote Meer” op Nederlands grondgebied, nl. de visarend, de dwergmeeuw en de roodhalsfuut.

Enkele soorten, die weinig op onze heide voorkomen, werden zowel op vóór- als najaarstrek vastgesteld: dat was het geval met de grauwe gans, brilduiker, zwarte zeeëend, kraanvogel en velduil.

Bij de weinig voorkomende soorten dienen voor het afgelopen jaar vernoemd: georde fuut, purperreiger, kolgans, rietgans, krakeend, bontbekplevier, goudplevier, bonte strandloper, kluit, scholekster, vuurgoudhaantje en barsijsje.

Terloops volgt hier nog een lijstje van de zeldzame soorten uit vorige jaren:

Roodkeelduiker	Nonnetje	Zilverplevier
Fuut	Knobbelzwaan	Steltkluit
Ooievaar	Hoelzwaan	Griel
Lepelaar	Kleine Zwaan	Visdiefje
Krooneend	Ruigpootbuizerd	Kleine Bonte Specht
Topperend	Havik	Beflijster
Witoogeend	Wespendief	Waterrietzanger
Middelste Zaagbek	Zeearend	Bonte Vliegenvanger
Grote Zaagbek	Zwarte Wouw	Sneeuwgorst

Sommige hiervan zijn ook voor België zeldzame bezoekers. Voor andere soorten is het midden van de Kalmthoutse heide erg ongewoon. Dit geldt ondermeer voor viseters als de fuut, de zaagbekken, de aalscholver en de visarend, evenals voor een aantal vogels van brak of zout water (verschillende steltlopersoorten).

Voor het domein „het Grote Meer” komen er, bij mijn weten, nog bij: de grote zilverreiger, kwak, grote zeeëend, rotgans, morinelplevier, steenloper, kleine strandloper, zwartkopmeeuw (*Larus melanocephalus*), kleine jager, witvleugelstern, witwangstern en lachstern.

Hopen we in de naaste toekomst hier nog een en ander te kunnen aan toevoegen !

Doch evenzeer ging onze aandacht naar de regelmatige gasten, waarvan enkele bijzondere feiten meer uitvoerig zullen besproken worden.

Ik bedoel hier in de eerste plaats op een poging tot overwinteren van jonge bergeenden, die ter plaatse volwassen werden op de Putse Moer. Op 7 december 1963 waren nog steeds 4 vogels aanwezig. Ze stonden aan de rand van een klein wak tussen enkele honderden blokeenden. Toen ze op een bepaald ogenblik een rondvlucht maakten over de heide en in een wijde boog wegvlogen, in de richting van de Westerschelde, meende ik hun vertrek te hebben meegemaakt. Spoedig kwamen ze evenwel terug op het ijs neder.

Hoewel sinds begin december aanhoudende nachtvorst optrad (-10° C tot -15° C op 22 december) en ook overdag de temperatuur meestal niet boven het vriespunt kwam, waren er op 1 januari 1964 nog steeds 2 vogels ter plaatse. Ze vermengden zich met ongeveer 450 blokeenden en kwamen ongetwijfeld aan de kost met het voeder, dat hun regelmatig door toedoen van de eigenaar, de Heer Meurisse, werd bezorgd.

Nadien werd nog steeds één jonge bergeend opgemerkt, hoewel het ven de ganse januarimaand toegevroren bleef. Tot einde maart werd de vogel nog geregeld vastgesteld, waarna hij niet meer werd waargenomen.

Overigens is het duidelijk dat deze vrij strenge winterperiode aan vogelwaarnemingen weinig te bieden had.

Doch op 22 februari, bij nog winters weer, kwam de eerste wulp van het jaar overgevlogen. Op het einde van deze maand, bij zonnig en warm weder, zagen we de eerste bergeenden in de heide. Ook slobeenden en tafeleenden waren al op post.

Na een week zacht weer, werd het begin maart opnieuw koud, waarbij we konden meemaken dat de Kieviten in groepjes terug naar het zuid-westen aftrokken.

Spijts deze laat invallende koude waren er op 1 maart toch al 3 mannetjes blokeenden aanwezig op de vennen, hetgeen liet vermoeden dat hun wijfjes reeds broedden.

De trek van allerhande zwem- en duikeenden kende een hoogtepunt met de waarneming van een paar krakeenden op 20 maart en een paar zwarte zeeëenden op 8 april. Half april verbleef nog gedurende geruime tijd een volwassen mannetje brilduiker op de vennen.

Buiten de gewone roofvogels zoals buizerd, blauwe kiekendief, slechtvalk, smelleken en sperwer, die in deze periode geregeld werden gezien, dient in het bijzonder een rode wouw vermeld, die op 7 maart in zweefvlucht boven de heide werd opgemerkt.

Einde maart konden we een koppel slechtvalken gadeslaan, die lange tijd over de heide kringden en elkaar achtervolgden.

De visarend werd waargenomen op 8 april en op 24 mei : het betrof telkens een overvliegend exemplaar.

Behalve de wulp en de kievit, die zich reeds in februari aanmeldden, kwamen de overige steltlopers als grutto, tureluur en kemphaan, pas in de tweede helft van maart terug, en de meeste ruitersoorten, als naar gewoonte, pas na half april.

Bijzondere aandacht besteedde ik evenals in 1963 aan de slaapvluchten van de regenwulp.

Vanaf einde maart werden hiervoor regelmatig ochtend- en avond-uitstappen ondernomen, veelal samen met B. Van Damme, K. Eyckerman en P. Maes.

Het was immers gebleken dat een belangrijk aantal regenwulpen 's avonds de heide opzochten, om er de nacht door te brengen aan vennen en moerasjes over een uitgestrekt gebied. Op 22 april 's avonds konden circa 770 vogels worden geteld : het was opvallend dat meest alle regenwulpen uit de noord-oostelijke hoek aankwamen.

Steeds bij de eerste ochtendklaarte verlieten alle vogels hun slaappleatsen om in dezelfde noord-oostelijke richting, groep na groep, en laag over de heide, weg te vluchten.

De eerste regenwulpen van het jaar werden op 3 en 4 april gezien tussen groepen gewone wulpen, bij welke laatste soort een analoge slaaptrek kon worden vastgesteld.

Wanneer half april het aantal wulpen fel begon af te nemen, vermeerde dit van de regenwulpen in sterke mate, om een maximum te bereiken op 5 mei met 1230 individuen !

Ook op ander gebied brachten deze ochtenduitstappen veel afwisseling. Groepjes grutto's trokken nog door tot ver in april. Meermaals genoten we

van het bolderen der korhanen en hoorden we de zang van de klapekster. Speciale waarnemingen uit deze periode waren deze van purperreiger (tweemaal), kraanvogel, goudplevier, aalscholver, velduil, en van een groepje kluten.

Juni bracht zoals normaal een zekere stilstand in de vogeltrek. Buiten een late groenpootruiter in het begin van de maand, noteerden we op 14 juni 2 bosruiters. Intussen verzamelden zich heel wat Kieviten om in groepjes stilaan uit de heide weg te trekken.

Einde juni zette de najaarstrek van de steltlopers in met de eerste bosruiters. De vrij lage waterstand in de vennen was dit jaar bijzonder gunstig, zodat alle regelmatig voorkomende waadvogels in flink aantal op de brede slijkranden bleven pleisteren. Hoogtepunten waren de waarnemingen van een kanoetstrandloper, een poelsnip en een bonte strandloper.

Begin juli werden we verrast door de aanwezigheid van een groepje van 20 dwergmeeuwen, die gedurende vele weken ter plaatse zijn gebleven. Weliswaar schommelde hun aantal regelmatig, doch we konden nagaan dat de overigen zich ophielden op „het Grote Meer”, in het aansluitend Nederlands gebied. Tot einde augustus waren nog enkele vogels overgebleven, waarna ze uit de streek verdwenen.

Er dient opgemerkt dat het allen tweede-jaarsvogels waren, gemakkelijk te herkennen aan hun zwart kopkapje en typisch vliegbeeld. Eén vogel droeg echter reeds een volledig zwarte kop, maar de geheel lichte ondervleugels en een bruine tekening op de bovenvleugels wezen nog op het jongkleed.

Een vlucht smienten (*Anas penelope*) en wintertalingen (*Anas crecca*).

(Copyright Struye de Swielande)

Op 31 oktober werd een nieuwe en late waarneming gedaan van een volwassen en een jonge vogel, die tegen valavond voedsel zochten boven een ven.

De enkele zwarte ruiters, die we begin september nog te zien kregen, sloten meteen de reeks steltloper-observaties op de heide af. Hoewel hiermee een rustiger periode werd ingeleid, brachten de laatste maanden van het jaar nog menige verrassing.

Op 7 september bracht een vroege roodhalsfuut een kort bezoek aan een heideven. De vogel dook heel de tijd, en bleek hier goed aan de kost te kunnen komen. 's Anderendaags werd hij al niet meer waargenomen.

Vanaf begin september waren steeds groepjes pijlstaarten aanwezig en ook bij de overige eendensoorten kwam meer variatie.

18 oktober was beslist een goede „ganzendag” voor de heide: op deze datum zag J. De Ridder 35 grauwe ganzen overvliegen aan de Putse Moer; ikzelf kreeg een groep van ongeveer 60 rietganzen te zien. In goed-geordende formatie trokken ze roepend over in zuid-westelijke richting, om aan de einder achter de dennebossen te verdwijnen.

Ook einde oktober hadden we geluk. Samen met Ben Van Damme, zag ik een groep van 16 kraanvogels rondzwerven. Wegens druk bezoek in de heide zijn de vogels niet neergestreven, maar vlogen door in noord-oostelijke richting! Ze brachten ongetwijfeld de nacht in de streek door, want 's anderendaags werd een zelfde aantal kranen opgemerkt in de Antwerpse polders.

In de laatste maanden van het jaar waren het vooral de doortrekkende en overwinterende eenden die onze aandacht vroegen, met in het bijzonder meerdere waarnemingen van brilduiker, een zwarte zeeëend, en een maximum van 88 tafeleenden op 31 oktober; verder de gewone roofvogels, evenals 2 velduilen op 8 november!

Als eind december de heide dichtgesneeuwd lag, en alle vennen nagenoeg toegevroren waren, brachten enkel een overvliegende groep ganzen en een slechtvalk wat leven in het overigens verlaten landschap.

Ekeren, december 1964

De successie der botanische landschappen gedurende het kwartair in het gebied rond Kalmthout

door Dr. Roger VANHOORNE (Brussel)

Laboratoriumdirecteur bij het Koninklijk Belgisch Instituut
voor Natuurwetenschappen

De Kalmthoutse heide is gelegen in het noordoostelijk gedeelte van de Antwerpse Kempen, waarvan de ondergrond gekenmerkt is door het voorkomen op geringe diepte van een formatie die hoofdzakelijk uit klei bestaat maar eveneens zandige en venige afzettingen bevat. Dit complex, geologisch bekend onder de benaming „Kempische Klei”, is bedekt met zand dat soms lemig kan zijn en het bovenoppervlak van het gebied uitmaakt. Deze dekzanden, waarvan het onderste gedeelte vaak in brede diepe zakken cryoturbaat ingestulpt is, in de onderliggende Kempische Klei, zijn althans ten dele van periglaciaire oorsprong. In deze oppervlakkige zandige en zandlemige afzettingen worden vooral in het noorden van de Antwerpse Kempen venige laagjes

aangetroffen, waarvan de ouderdom, bepaald werd door het paleobotanisch onderzoek. Aldus staat het nu vast dat sommige van deze veentjes gevormd werden gedurende de Alleröd-klimaatsverbetering, die haar invloed heeft laten gelden op de vegetatie na het einde van de laatste ijstijd. Deze vegetatie kon gereconstrueerd worden dank zij het onderzoek der stuifmeelkorrels en sporen eensdeels en van andere grotere plantenresten anderdeels als daar zijn hout, zaden, bladeren, sporangiën enz..., die in het veen bewaard gebleven zijn. Gedurende deze Alleröd-oscillatie was het landschap bedekt met een subarctisch dennen- en berkenwoud. De meer thermofiele loofbomen zoals eik, beuk, linde en olm ontbraken. Macrosporen van dit subarctisch-subalpiene wolfklauwachtige : *Selaginella selaginoides*, komen veelvuldig voor (R. Vanhoorne, 1963). Op sommige plaatsen zijn bodems uit deze Allerödtijd bewaard gebleven onder de vorm van een gebleekt dun wit bandje, waarin silix-industrieën kunnen gevonden worden behorend tot de Tjongercultuur.

Onder deze Allerödlagjes en er van gescheiden door zand ligt te Stabroek een tweede veentje, waarvan het paleobotanisch onderzoek heeft aangetoond dat de toenmalige vegetatie nog een kouder karakter had dan in de Allerödtijd. Inderdaad was het woud er minder dicht en bestond het hoofdzakelijk uit berken, terwijl er eveneens dwergwilgen in het plantenkleed voorkwamen. Deze vegetatie is tot stand gekomen ten gevolge van de Böllingscillatie, die een eerste klimaatsverbetering was na het einde van de laatste ijstijd. Deze ouderdom werd bevestigd door C_{14} -dateringen, uitgevoerd in het Natuurkundig Laboratorium van de Rijksuniversiteit te Groningen. Dit onderzoek uitgevoerd op drie monsters bestaande uit houten stengeltjes, gesorteerd uit de onderste

Plaat I.

(Copyright Van Hoorne)

Pollenkorrels aangetroffen in het veenmonster herkomstig uit de zanden gelegen onder de Kempische Klei te Kalmthout op 31 m diepte.

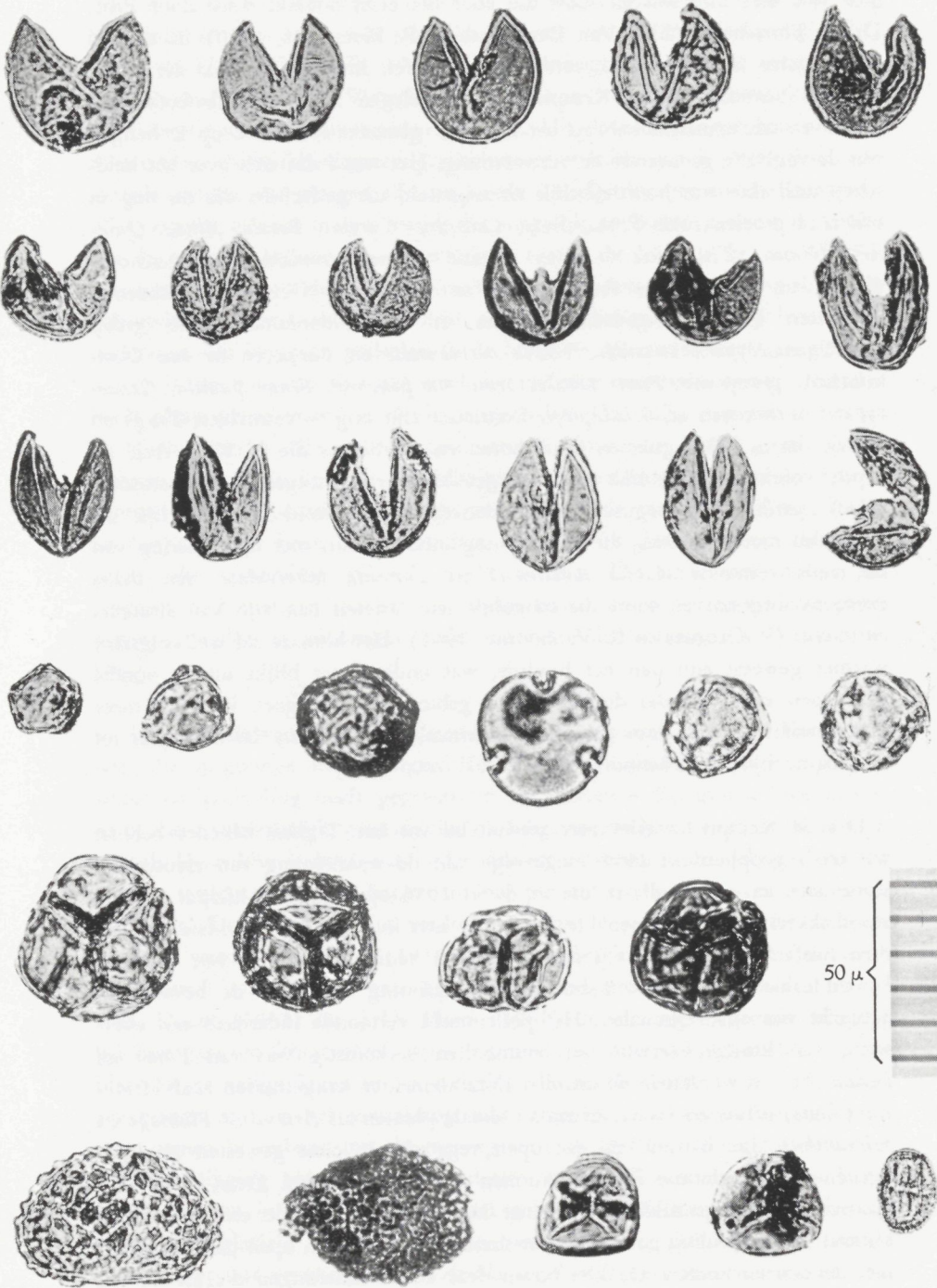
1	2-3	8	1. cf. Podocarpus.
		9	2, 3. Tsuga.
		10	4, 5, 6, 7. Pinus.
4	6		8, 9, 10. Sciadopitys.
		11	
5	7	12 13	11 tot en met 25:
		14 15	Pollenites polyformosus.
16	17	18 19 20	
21	22	23 24 25	

veenlaag te Stabroek gaf de volgende resultaten: 12.330 ± 120 jaar (10.380 jaar voor onze tijdrekening), 12.340 ± 120 jaar (10.390 jaar voor onze tijdrekening) en 12.460 ± 140 jaar (10.510 jaar voor onze tijdrekening) (J.C. Vogel en H.Tj. Waterbolk, 1964). Onze dank gaat hier in de eerste plaats naar Prof. Dr. H. Tj. Waterbolk door wiens welwillende tussenkomst de C-14 dateringen mogelijk werden gemaakt. Uit deze dateringen kan met een zekere waarschijnlijkheidsgraad geconcludeerd worden dat de cryoturbaat verstoorde zanden, die gelegen zijn tussen de Bölling veentjes en de Kempische Klei, afgezet werden in een ijstijd, die mogelijk de laatste geweest is, verder dat de minerale sedimenten ingeschakeld tussen de Bölling- en de Alleröd-veentjes dateren uit de Oude Duras-tijd en ten slotte dat de bovenliggende dekzanden eerst na de Allerödtijd tot stand kwamen. Het palynologisch onderzoek van begraven podsolen in de bovenste dekzanden heeft aangetoond dat er in de holocene tijd nog heel wat eolische verplaatsing van stuifzand heeft plaats gehad vooral in de duinengebieden. Dat zulks nog gebeurd is na de prehistorische tijd wordt geïllustreerd door de vondst van Gallo-Romeinse resten in bewuste podsolbodems. De pollenspectra van de A-horizonten van deze podsolen zijn gekenmerkt door de aanwezigheid van *Fagus* en *Carpinus*. De beuk en in mindere mate de haagbeuk hebben aldus een belangrijke uitbreiding gekend in dit tijdstip. Dit onderzoek maakt het mogelijk te bevestigen dat de stuifzanden boven die bedolven bodems gedeponeerd werden in historische tijden na het Subatlanticum (R. Vanhoorne, 1962).

Het voetstuk van al deze dekzanden wordt gevormd door de Kempische Klei, die op geringe diepte aangetroffen wordt, in vele kleigroeven ontgonnen wordt en aanleiding heeft gegeven tot de bloeiende Kempische steennijverheid, die hoofdzakelijk gelocaliseerd is langs weerszijden van het Kempisch kanaal. Deze klei is heel wat ouder dan de bovenliggende deklagen en we moeten teruggaan tot het begin van het pleistoceen om haar ontstaan terug te vinden. De meningen zijn verdeeld nopens de wijze waarop dit complex gevormd werd. R Tavernier (1954) houdt het bij formaties van een fluviatiel meanderend systeem, dat van het oosten naar het westen vloeide, terwijl E.M. Dricot (1962) en J De Ploey (1961) de mening toegedaan zijn dat het hier gaat om schorreefzettingen. Vermits ons onderzoek tot nu toe beperkt bleef tot de venige lagen in het complex, die zonder enige twijfel zoetwaterafzettingen zijn, is het vooralsnog niet mogelijk een persoonlijk standpunt in te nemen in verband met dit meningsverschil. Met betrekking tot de stratigrafische ligging kan een groot gedeelte van de Kempische Klei ondergebracht worden in het Tiglien, dat het geheel der afzettingen omvat uit de oudste interglaciale tijd van het pleistocene tijdvak. Daarbij wordt vooral gesteund op het voorkomen van *Azolla tegeliensis*, een watervarentje dat nu

nog altijd beschouwd wordt als een gidsfossiel voor het Tiglien. Macrosporangïen van deze uitgestorven soort die voor het eerst ontdekt werd door Prof. Dr. F. Florschütz, (I.M. Van Der Vlerk & F. Florschütz, 1950) in de klei van Tegelen in Nederland, werden aangetroffen in venige lagen, die zowel diep als bovenaan in de Kempische Klei gelegen zijn. De paleobotanische micro- en macroanalyse hebben het mogelijk gemaakt een beeld op te hangen van de vegetatie gedurende de veenvorming. Het woude dat zich over het landschap uitstreckte was hoofdzakelijk samengesteld uit geslachten die nu nog in ons land groeien zoals *Pinus*, *Salix*, *Carpinus*, *Corylus*, *Betula*, *Alnus*, *Quercus*, *Ulmus*, *Tilia* enz... maar bevatte eveneens enkele vertegenwoordigers van de huidige Amerikaanse en Aziatische flora. De uitheemse elementen kunnen ingedeeld worden in een Noordamerikaanse groep met *Chamaecyparis thuyoides*, *Thuja occidentalis* en *Carya* en in een Oost-aziatische groep met *Pinus tabulaeformis* var. *funnebris*, *Pinus pumila*, *Canaecyparis taiwanensis* en *Sciadopitys*. Daarnaast zijn nog te vermelden *Tsuga* en *Nyssa*, die in beide groepen thuis horen en *Pterocarya* die in Klein-Azië en Japan voorkomt. Deze lijst wordt aangevuld door een uitgestorven boomsoort *Thuja vanhoornei* Greguss. De kruidenvegetatie bestond hoofdzakelijk uit water- en moerasplanten, die alle nu nog inheems zijn met uitzondering van de reeds vermelde *Azolla tegeliensis* en *Trasenia tuberculata*, een thans eveneens uitgestorven soort die mogelijk een variëteit kan zijn van *Brasenia europaea*. (P. Greguss en R. Vanhoorne, 1961). Het klimaat zal wel enigszins warmer geweest zijn dan het huidige, wat onder meer blijkt uit de vondst van zaden van *Stratiotes* die nu in ons gebied practisch geen vruchten meer draagt waarschijnlijk door gebrek aan warmte, en van *Vitis*, die niet meer tot onze natuurlijke flora behoort.

Dat de Kempische Klei niet uitsluitend tot het Tiglien behoort hebben wij reeds geopperd in 1957 tengevolge van de waarneming van cryoturbate stoornissen in een zandlaag, die in de in 1956 openliggende klei put van de steenbakkerij „De Edelsteen” te Beerse de klei in twee delen splitste. Sedertdien heeft het palynologisch onderzoek van venige laagjes in een overeenkomende zandlaag in een naburige kleiontgining te Beerse de bevestiging gebracht van ons vermoeden. Het pollenbeeld vertoonde inderdaad een overwicht van kruiden, terwijl het boompollen herkomstig was van *Pinus* en *Betula*. Tevens werden in de kruiden flora elementen aangetroffen zoals *Armeria*, *Chenopodium* en *Succisa* evenals ruderales planten als *Artemisia*, *Plantago* en *Scleranthus*, die, wijzend op een open vegetatie, in onze gewesten als indicatoren van pleistocene ijstijden kunnen aangezien worden. Deze ijstijd, die waarschijnlijk te paralleliseren is met het Eburonien, kende een subarctisch klimaat, dat aanleiding gaf tot het tot stand komen van een open parklandschap met dennen en berken. De klei boven deze koude afzettingen die tot nu toe

alleen maar waargenomen konden worden in het Zuidoostelijk gedeelte, dateert dan waarschijnlijk uit het Waalien. Op te merken valt dat in de venige lagen van deze klei geen macrosporangiën van *Azolla tegeliensis* werden ontdekt.

Het gehele complex van de Kempische Klei rust op zanden, die volgens E.M. Dricot (1962) in een waddenzee werden gevormd maar R. Tavernier (1954) meent van continentale oorsprong te zijn. Een stuk veen herkomstig uit die zanden op 31 m diepte, bovengehaald in 1931 bij een boring te Kalmthout in de kolonie „Kinderwelzijn” langs de weg van Kalmthout naar Putte, leverde een pollenspectrum op, dat verschilde van de spectra der Kempische Klei door het belangrijk aandeel van tertiaire elementen als *Pollenites polyformosus*, *Pollenites biatus*, *Sciadopitys* en *Nyssa*. (P. Greguss & R. Vanhoorne, 1964). Een correlatie met de Zanden van Mol dringt zich op ten gevolge van de gelijkenis der flora's en de overeenkomende geometrische ligging van beide afzettingen. Deze conclusie is uiterst belangrijk voor het trekken van de grens tussen het Pleistoceen en het Pliocceen, die op grond van deze argumenten moet gelegd worden tussen de basis van de Kempische Klei en het niveau der onderliggende zanden, waarin het onderzochte veen aange troffen werd.

Onder deze zanden liggen schelphoudende marinezanden, die op de geologische kaart aangeduid zijn onder de benaming „Poederlien”. Het malacologisch onderzoek (Geets, 1963) schijnt te wijzen op een Onder-Merksemien-ouderdom.

Plaat II.

(Copyright Van Hoorne)

Pollenkorrels en sporen aangetroffen in het veenmonster herkomstig uit de zanden gelegen onder de Kempische Klei te Kalmthout op 31 m diepte.

1	2	3	4	5	1 tot en met 17: <i>Pollenites hiatus</i> ; 18. <i>Alnus</i> ; 19. <i>Betula</i> ; 20. <i>Ulmus</i> ; 21. <i>Tilia</i> ; 22-23. <i>Nyssa</i> ; 24, 25, 26, 27. <i>Ericales</i> ; 28. <i>Polypodium</i> 29. <i>Osmunda</i> ; 30-31. <i>Sphagnum</i> ; 32. Onbekend.
6	7	8	9	10	
12	13	14	15	16	
18	19	20	21	22	
	24	25	26	27	
28	29	30	31	32	

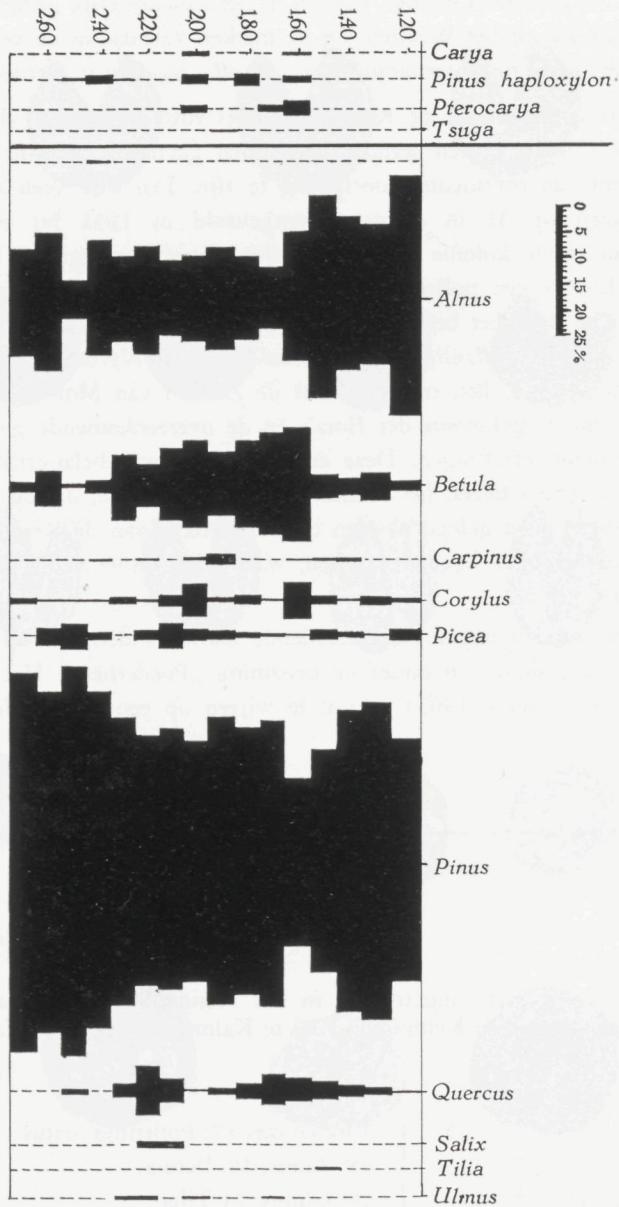

Fig. 1. — Pollendiagram van de bovenste venige laag in de Kempische Klei te Essen.

Voor het opmaken van dit pollendiagram werden per niveau een paar honderd pollenkorrels geïdentificeerd en geteld. De procenten van ieder boomgeslacht werden uitgedrukt in functie van de aldus bekomen som. Er wordt aangenomen dat het zo verkregen pollenbeeld een weergave is van de omgevende boomvegetatie ten tijden van de afzetting der onderzochte laag.

De Helm

(*Ammophila arenaria*)

Het voorkomen van deze bij uitstek maritieme soort verleent aan het reservaat te Kalmthout een bijzondere waarde.

(Copyright Dr. Peleman)

BIBLIOGRAFIE

- DE PLOEY, J.: 1961 — Morfologie en Kwartair-stratigrafie van de Antwerpse Kempen (Acta geogr. Lovan., I, ppl-130, fig. 1-27, Leuven 1961).
- DRICOT, E.M.: 1962 — Microstratigraphie des Argiles de la Campine (Bull. Soc. Belg. Géol., Pal. & Hydr., LXX, 2, pp. 113-141, fig. 1-7, pl. 1-3, Bruxelles, 1961).
- GEETS, S.: 1963 — Stratigrafische positie van het Poederliën in de Antwerpse Kempen (Natuurw. Tijdschr. 44 6-7, pp. 143-152, Gent, 1962).
- GREGUSS, P. et VANHOORNE, R.: 1961 — Etude paléobotanique des Argiles de la Campine à Saint-Léonard (Belgique). (Bull. Inst. roy. sc. nat. Belgique XXXVII, 33, pp. 1-33, fig. 1-3, pl. I-XIII, Bruxelles, 1961).
- 1964 — L'âge des couches de sable situées entre les Argiles de la Campine et le Poederliën en Belgique (Bull. inst. roy. Sc. nat. Belgique, XL, 3, pp. 1-6, pl. I-IV, Bruxelles, 1963).
- TAVERNIER, R.: 1954 — Le Quaternaire (Prodrome d'une description géologique de la Belgique, pp. 555-589, Liège, 1954).
- VAN DER VLERK I.M. en FLORSCHÜTZ F., 1950 — Nederland in het ijstijdvak - pp. I - 287; fig. 1-98; pl. I-XL, Utrecht 1950.
- VANHOORNE, R.: 1962 — Datation de podsols fossiles, dans les sables éoliens de Belgique. (Pedologie, XII, 2, pp. 154-158, Gent, 1962).
- 1963 — Le niveau d'Alleröd de Beerse (Campine belge) — (Grana palyn., 4, 3, pp. 449-451, Uppsala, 1963).
- VOGEL, J.C. and WATERBOLK, H.Tj. 1964 — Groningen radiocarbon dates V (Radiocarbon, 6, pp. 349-369, 1964).

Een mannetje van de asgrouwe kuikendief gaat neerstrijken op zijn nest waar wij onder zijn linkervleugel het wijfje kunnen zien. Een merkwaardige foto die door de Heer Willy Suetens werd verwezenlijkt. (*Circus pygargus*.)

De moerassen te Vance

In de franse uitgave van ons jaarverslag wordt uitvoerig het nieuw natuurreservaat te Vance besproken.

De Heer Noel, conservator, legt de nadruk op het geologisch, het botanisch en faunistisch belang van dit natuurmidden. De hieraan toegevoegde fotografische dokumentatie wijst op de uitzonderlijke rijkdom van dit natuurmidden, speciaal wat de plantengroei betreft.

Namen als „*Aconitum napellus*” — „*Vaccinium uliginosum*” — „*Epipactis palustris*” om er maar enkele op te noemen, spreken boekdelen.

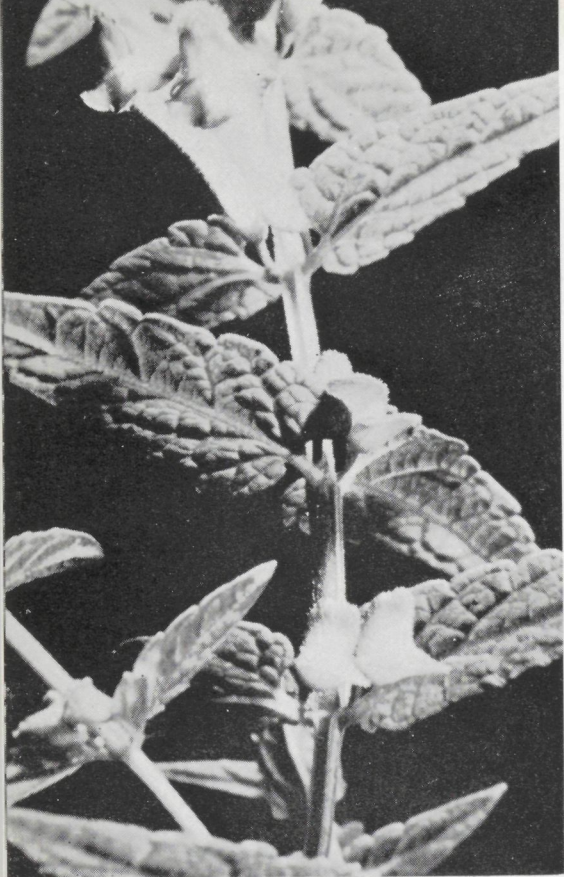
Het ligt in onze bedoeling, dit gebied nader te omschrijven in het volgend jaarverslag; een extra-inspanning zal worden gedaan om een fotografisch materiaal te verzamelen. Ook op ornithologisch gebied mag Vance met succes op een erelijst verschijnen: asgrouwe kiekendief en talrijke watersnippen komen er als broedvogels voor. Hierover meer volgend jaar.

Aconitum napellus.
Vaccinium uliginosum.
Vaccinium myrtillum.

(Copyright Dr. Peleman)

Scutellaria galericulata

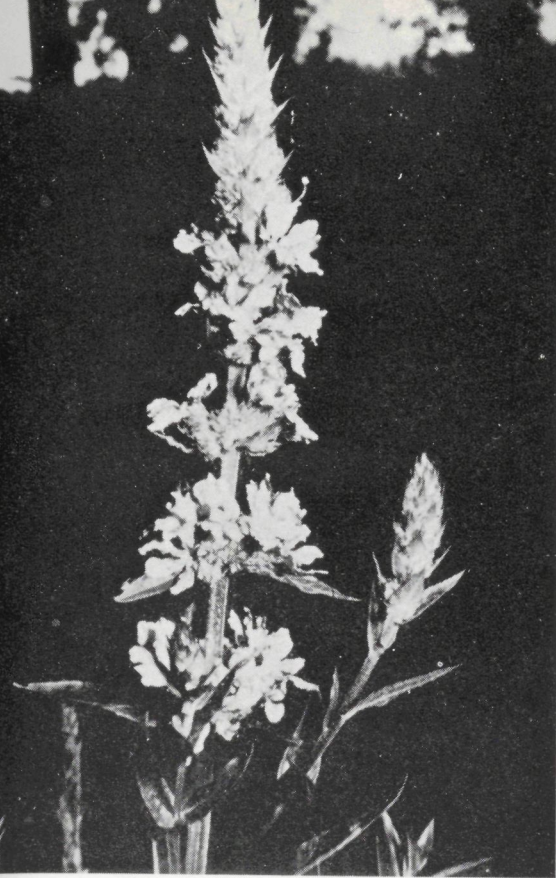

Orchis incarnata

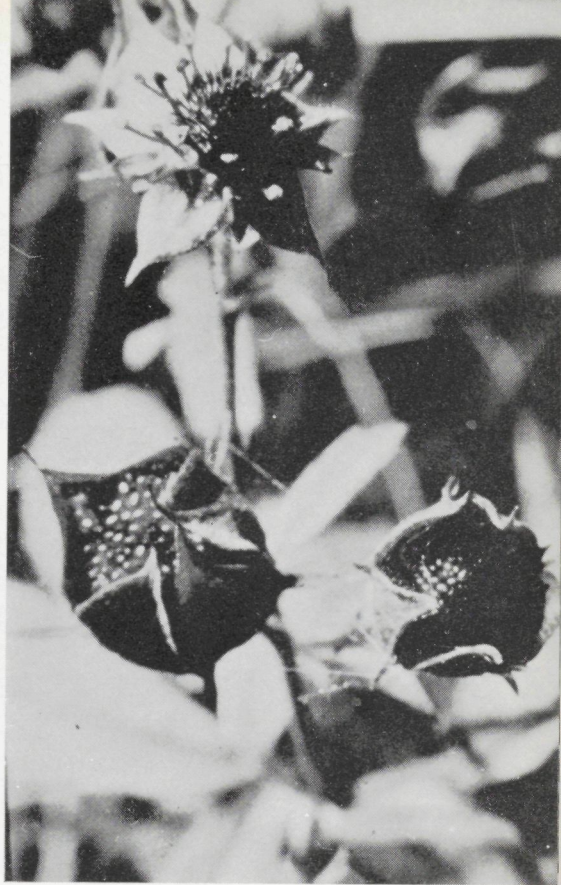
Pedicularis palustris

(Copyright Dr. Peleman)

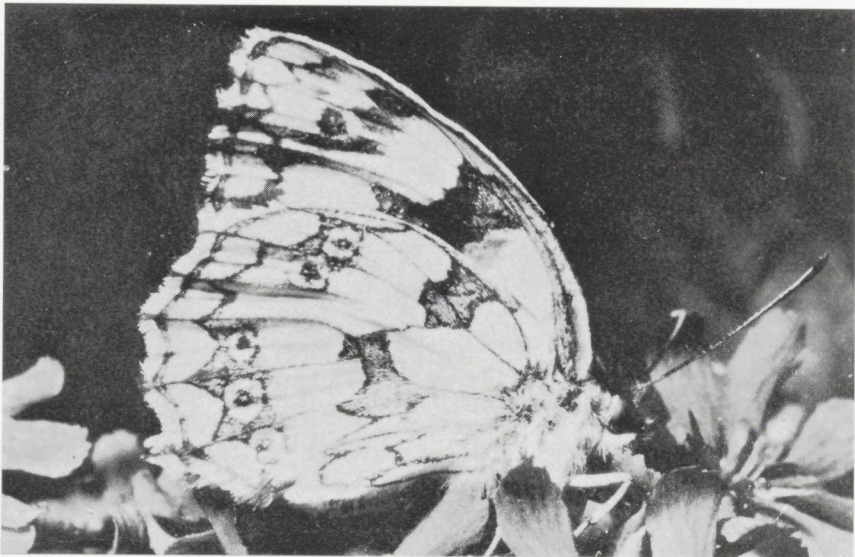
Lythrum salicaria

Comarum palustre

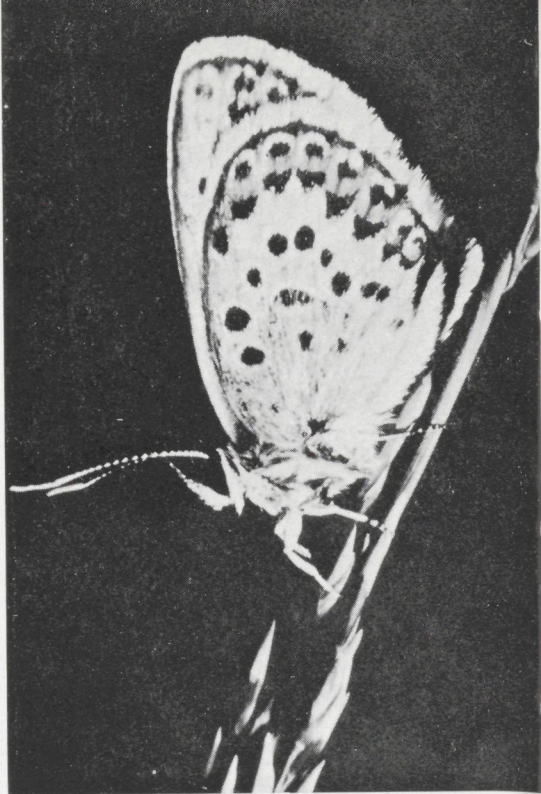
Agapetes galathea L., ♂

(Copyright Dr. Peleman)

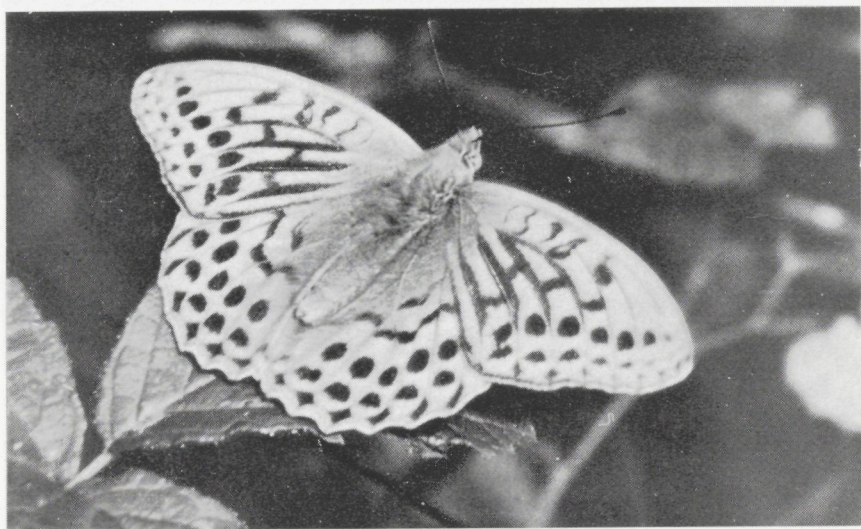

Zygaena trifolii Esper.

Plebeius argus L., ♂
(Copyright Dr. Peleman)

Argynnis paphia L., ♂

Sedum acre - muurpeper.

(Copyright Dobrsky)

Het Zwin 1964-1965

door Thierry ROBYNS DE SCHNEIDAUER

Tijdens het voorbije jaar nam het aantal bezoekers van het Zwin-reservaat gevoelig toe. De bewakingsopdrachten werden daardoor heel wat zwaarder, zodat wij de bezoekers vragen ons te willen helpen door zoveel mogelijk de aanduidingen op de bordjes stipt op te volgen. Bij voorbaat dank.

Dank zij een vruchtbare samenwerking met het Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het natuurbehoud, en met de stichting „Het Zeeuw Landschap” zal alle jacht tijdens het eerstkomend seizoen gesloten worden in de Hollandse zone van het Zwin.

De vogelkooien van het Zwin bieden de natuurliefhebbers de gelegenheid zich vertrouwd te maken met de vogelfauna van ons land. Wie zou kunnen veronderstellen dat deze kemmaan in volle balts in een kooi leeft?

(*Phylomachus pugnax*.)

(Copyright M. Brillon)

De vogelcollecties

Het broeden door de grauwe ganzen werd een volledig sukses. Wij hebben 57 jongen kunnen ringen op een totaal van 70. Voor de eerste maal hebben de ganzen op nieuwe plaatsen genesteld en er jongen grootgebracht. Wij hebben de ontsnapping vastgesteld van nagenoeg 50 exemplaren van onze experimentele populatie grauwe ganzen. Het ringen van deze vogels begint reeds gegevens op te leveren, want twee onvolwassen dieren werden aldus uit Denemarken teruggemeld tijdens de maand augustus.

Het koppel knobbelzwanen heeft vijf jongen grootgebracht. De brandganzen hebben eveneens gebroed en twee jongen voortgebracht, die thans in het gezelschap van drie adulten rondvliegen en aldus de kern kunnen vormen van een experimentele groep van deze soort. De kweek van de bergeenden in de collecties was uitstekend, want op een gegeven ogenblik kon men hier 40 kuikens tellen. Vermelden wij ook het broeden van de krakeend.

In de kooien bevonden er zich drie nesten van de kemphaan en een nest van de waterral, dat twee jongen heeft opgeleverd. Het is het tweede geval van broeden en opkweken dat in de kooien voorkomt in het Zwin. Het eerste geval betrof het broeden van de zilvermeeuw tijdens twee opeenvolgende jaren.

De ooievaars beginnen rond te vliegen, er werd zelfs één onzer ooievaars in Duitsland teruggevangen.

Een Bremraap uit het Zwin.

(Copyright Dobrsky)

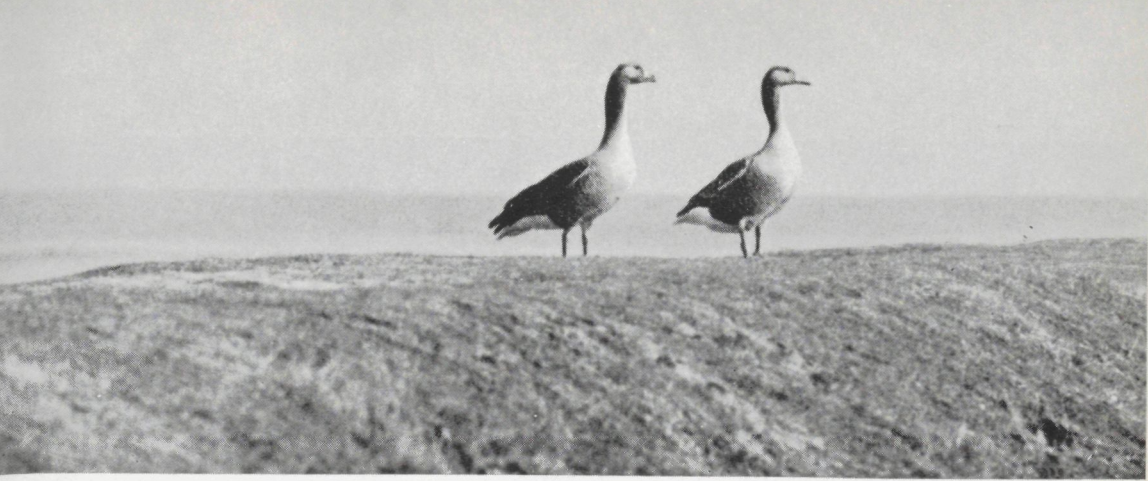

Dank zij een bestendig beschermingstoezicht kunnen de grauwe ganzen in steeds groter aantal tot broeden komen in het Zwin en in de Hazegraspolder. Boven drie exemplaren in volle vlucht. (*Anser anser.*)

Rechts boven een koppel dat neergestreken is op een der dijken die het Zwin afboorden; ten slotte grauwe ganzen in de vlucht.

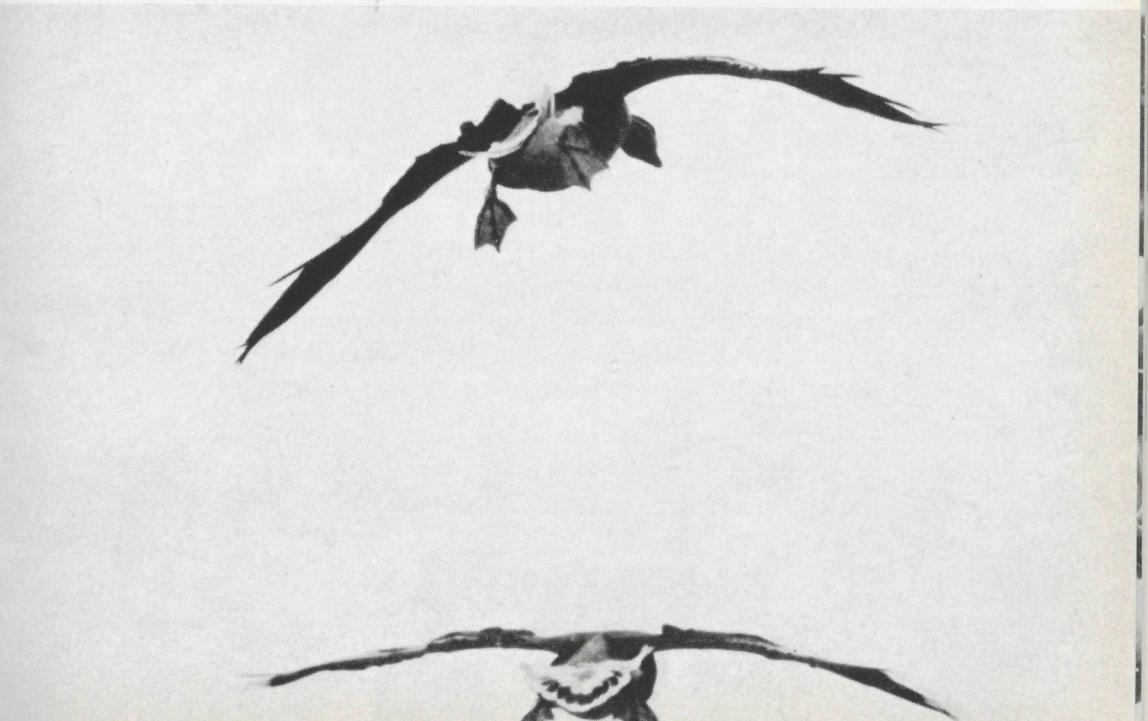
(Copyright P. Didier)

In het Zwin

Het begin van het jaar werd gekenmerkt door het pleisteren van talrijke wilde ganzen, ondermeer vele honderden rietganzen en kolganzen, en enkele rotganzen. Het overwinteren van de smienten was indrukwekkend, met een totaal dat op bepaalde dagen meer dan 4.000 exemplaren bedroeg. Wij hebben daaronder een zeer groot aantal jonge vogels opgemerkt.

Charles Focroulle heeft deze kluten-kuikentjes kunnen fotograferen op het ogenblik van hun geboorte. (*Recurvirostra avosetta*.)

Vermelden wij bovendien twee nieuwe soorten voor het Zwin: de grote zilverreiger en de roodster-blauwborst.

(Mededeling van Graaf Lippens): Het ringwerk heeft ons toegelaten 3.783 vogels van 70 verschillende soorten te merken. Het verlopen jaar was echter zeer ongunstig voor de waadvogels. De afwezigheid van de frater werd opgemerkt evenals die van het gewone aantal sneeuwgorzen. Om de broedplaatsen niet te verstoren werden er zeer weinig kapmeeuwen en sternens geringd. In april nam het ringwerk eveneens een einde te Meetkerke.

De uitvoering van de werken van aanleg verloopt normaal; twee nieuwe sluisjes werden opgericht in de afvoerkanalen, met de bedoeling het water op de schorre te kunnen houden na de jaarlijkse overstromingen.

(Mededeling van de Heer Thierry Robyns de Schneidauer:)

De werken van het biologisch overzicht van het Zwin gaan voort; het 4de rapport wordt binnenkort gepubliceerd. Wij vinden er het hedendaags statuut van de experimentele populatie der Grauwe Ganzen, een nota over de verhouding der grote eendachtigen, de maten en gewichten van enkele legsels van grauwe ganzen, een nota over een vergelijkende studie van de zilvermeeuwen, een nota over de voornaamste ecologische aspecten van het Zwin en een nota over de steltlopers in gevangenschap. Daarbij werkt men steeds verder aan de volledige lijst van de fauna en de flora van het Zwin.

Bezoeken

Bij het groot aantal bezoekers komen volgende namen speciaal in aanmerking: MM. Charles Vaucher die 5 dagen in het Zwin verbleef, Hoekstra, assistent van het Internationaal Bureau van opzoekingen over de wildstand.

Prof. Dr. Mörzer Bruijns, Directeur van het RIVON, die kwam voor de studie van de plantengroei van het Zwin; hij was vergezeld van meerdere diensthooften van het Staatsbosbeheer.

Zoals ieder jaar kregen wij het bezoek van de Heren Delacour en Edmond-Blanc.

Lotus corniculatus - Rolklover.

(Copyright Dobrsky)

Meetkerke

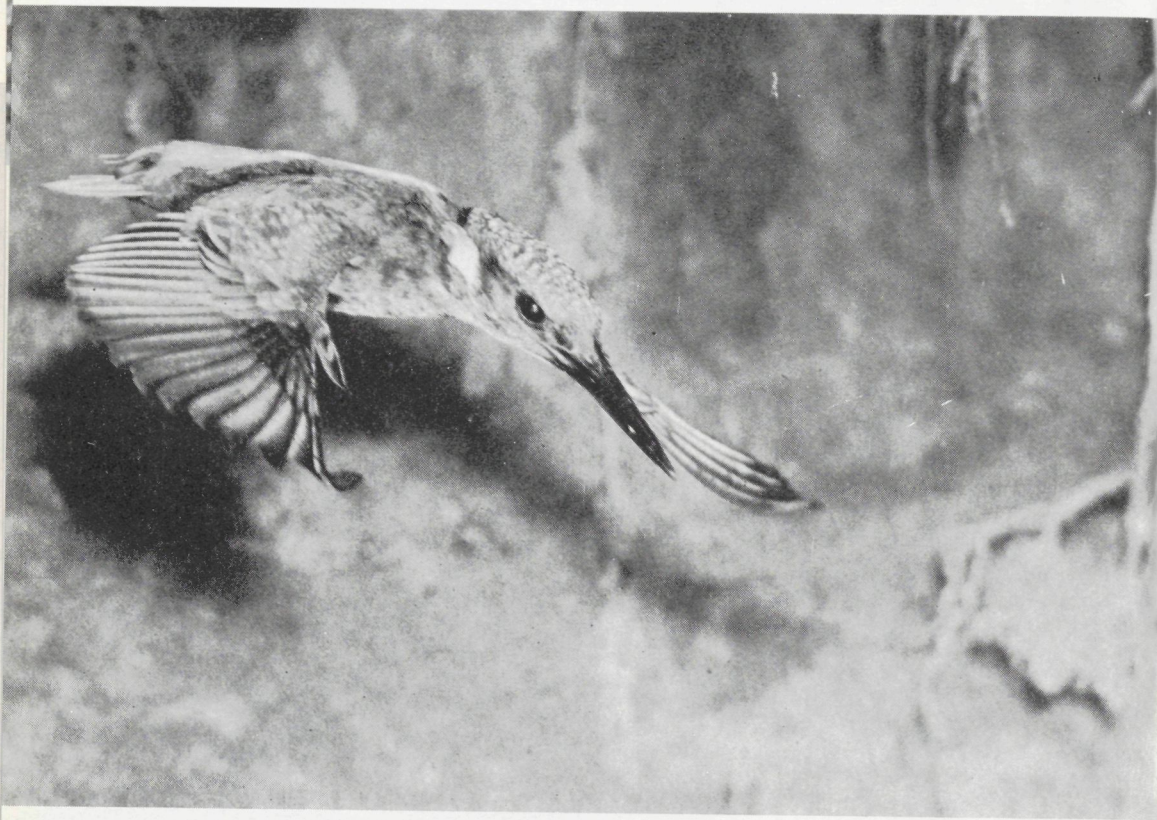
(Mededeling van Graaf Lippens).

Het huurkontraat van Meetkerke vervallen zijnde, hebben de eigenaars het jachtrecht teruggenomen.

In acht jaren tijd werden er 21.640 eendachtigen geringd. Wij zijn gelukkig een akkoord afgesloten te hebben met de eigenares Mevrouw Thierry van Outrijve d'Ydewalle, voor wat betreft de vogelbescherming.

Enkel de Blokeend zal in Meetkerke gejaagd worden. De talingen, smienten, slobenden, pijlstaarten, krakeenden en zo meer zullen geringd en losgelaten worden. Een volledige bescherming zal verleend worden aan de Reiger- en Aalscholverkolonie.

De Heer Mous heeft een ijsvogel verrast: precies op het ogenblik dat deze schitterend-gekleurde vogel met zijn spoelvormig lichaam zijn in de aarde aangelegde gang verlaat waar zijn jongen zijn terugkeer na de jacht zullen afwachten. Deze soort heeft gevoelige verliezen geleden tijdens de strenge koude van de winter 1962-63. (*Alcedo atthis*.)

De Ronde Put

J. CUYPERS

Konservator

Verleden jaar hebt U allen onze vreugde gedeeld om het nieuws over de heropricting van dit zo indrukwekkend landschap, als natuur- en vogelreservaat.

De zware inspanningen voor de verwezenlijking van deze beloftevolle operatie geleverd, wegen ons nu licht omdat we, doorheen een moeilijke periode, met voortgezette durf en taaie volharding er in slaagden de Ronde Put op zijn beurt naar een mooie toekomst te leiden.

De correcte samenwerking tussen de eigenaar en onze vereniging, gevolgd door een onbaatzuchtige toewijding van de bewaker, sterkt ons vertrouwen. Hierdoor kan ook het Uwe veilig zijn evenals dit van het groeiend aantal natuurliefhebbers dat ons zijn vertrouwen schenkt.

De nieuwe aanloop met ons herboren reservaat heeft bemoedigende uitlagen opgeleverd.

In de noordelijke gebieden van de provincie Antwerpen zijn plaatselijk nog een paar rustige en uitgestrekte bouwland- en weidevlakten voorhanden waar enkele ganzensoorten wel eens tijdelijk hun winterkwartier opslaan. Ook daar, vooral in de N-O-hoek kunnen de grote visvijvers of oude zandputten door enkele zwanen in barre wintertijd nog opgezocht worden.

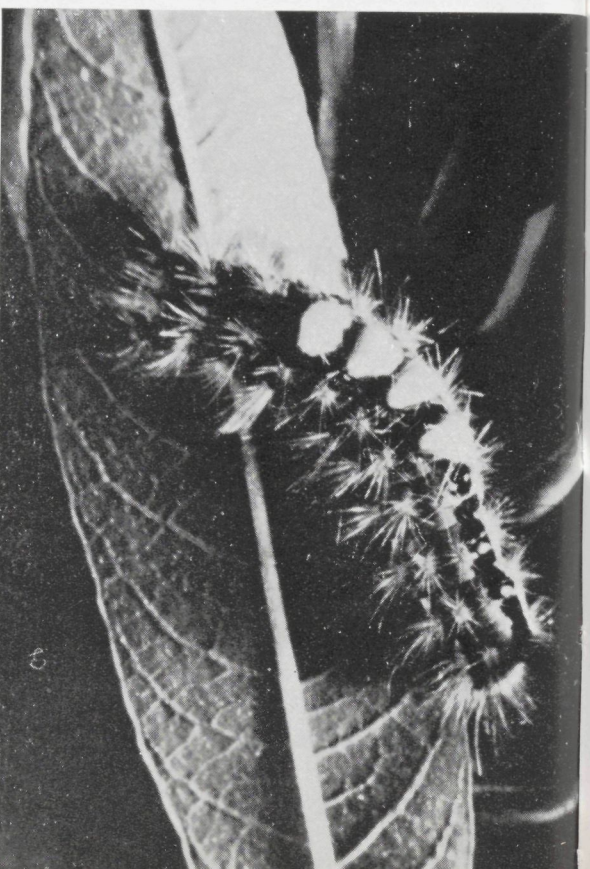
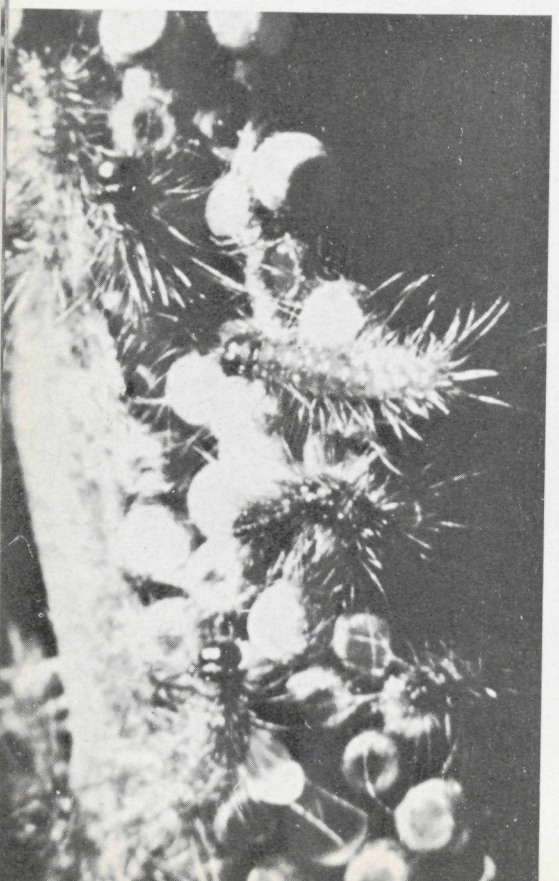
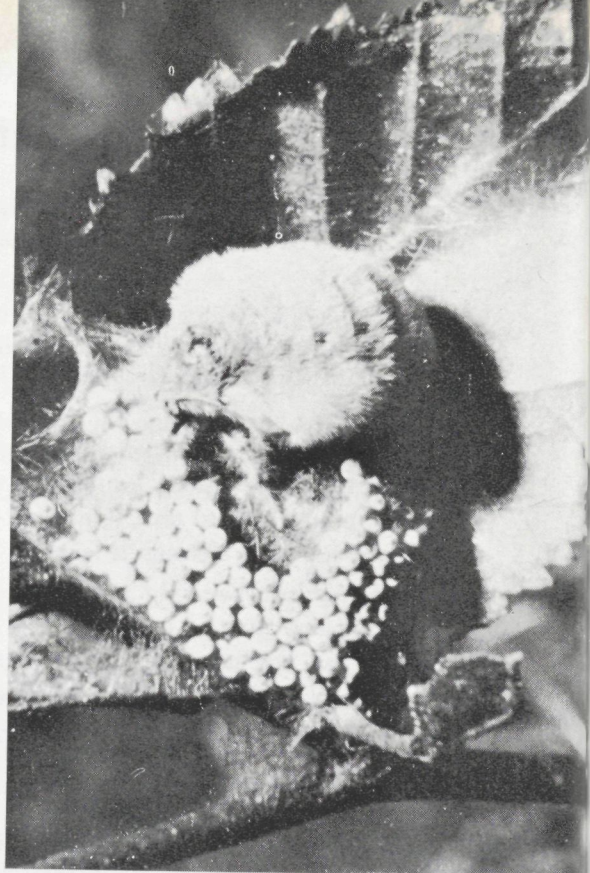
We kregen ze dit jaar in ons reservaat op bezoek.

Wekenlang (jan. en febr.) verbleef op het bijna totaal in cultuurland omgewerkt Hoogmoer, benoorden de Ronde Put, een mooi stel van 126 ganzen. De vogels waren scherp op hun hoede. Zonder ze te verontrusten hebben we van op behoorlijke afstand kunnen vaststellen dat de groep bestond uit $\pm$ 40 rietganzen en $\pm$ 85 kolganzen. In de albifronsgroep konden we maar een twaalftal adulte vogels determineren. De overgrote meerderheid juveniele vogels was zeer opvallend. Ze vertoefden, dan op ingezaaide korenvelden, dan weer op jong weiland. Steeds bleven ze, elk bij zijn soort, in één verband.

Op de Ronde Put en op een paar grote visvijvers aan de overzijde van het kanaal, hebben 7 zwanen de tweede helft der maand januari doorgebracht.

Volgens de beschrijving en een paar karakteristieken mij door de wachter verstrekt, kunnen het best kleine zwanen geweest zijn.

Voor het ophangen van nestkastjes, kleine maat, werd ik flink bijgestaan door mijn twee goede medewerkers. Op 8 februari kregen we er 54 op hun plaats en op 16 februari de 27 overblijvende.

We mochten een sterke bezetting van deze kastjes tijdens het broedseizoen noteren, nl. ongeveer 40 %. Dit is een buitengewoon sukses, vooral omdat dit experiment er voor de eerste maal plaats vindt. We ringden op 23 mei zo maar eventjes 210 jonge vogels.

In de mezenvariëteit was een perfecte verhouding. Niet te overdreven veel koolmezen met een normaal aantal pimpels. De matkopmezen en de zwarte mezen waren mooi vertegenwoordigd. Ook de kuifmees en de gekraagde roodstaart ontbraken niet.

De stand der eendenbevolking, zowel deze der wilde eend als van de wintertaling, met daarbij een slobend, een zomertaling en een tafeleend was een vogelreservaat waardig. De broedparen der eerste twee mogen er respectievelijk op 50 en 25 geraamd worden.

Bij mijn meerdere bezoeken aan De Ronde Put is mij de volgende vaststelling niet onopvallend voorbijgegaan. Soms was er alles te zien, maar dan weer een paar malen zo weinig dat we bijna „een verloren reis” optekenden.

Ik weet dat we veeleisend zijn en zo verwend zelfs, dat een aanwezigheid in onze reservaten van de gewone en nooit ontbrekende vogels ons nog wel boeit, maar omdat het De Ronde Put is met zijn enorme mogelijkheden, kijken we er bij elk bezoek steeds uit naar het allerbeste en vooral nu direct reeds naar al die vogels die we er in de loop van de eerstvolgende jaren als een biotoopeigen verschijning dachten te mogen verwachten.

Ik weet daarom ook nu nog niet waaraan ik het moet vastknopen, dat toen op 21 maart de melodieuze fluitroepen van een hoog overtrekkende goudplevier in het noordcosten wegstierven, ik deze als een zoete wenk aanvoelde, hoe kortstondig ook, geen tekort aan geloof in de trouw van onze vogels te koesteren.

We hebben dan onze laarzen vastgeplant in het slijk, midden in de rietmassa van De Ronde Put en hebben er lange tijd staan luisteren en het komen en gaan van de vogels gevolgd.

Het driftige spel der talrijke meerkoeten, de witgebleste kop en rechte nek laaggestrekt op het watervlak, daarachter een opgerold achterlijf met de opgezette rug- en vleugelveren als een grauwwarte bloem aanslepend, werd een

De witvlakvlinders (*Orgyia recens* = *antiqua*) kunnen tot in november worden waargenomen en vliegen vaak over dag (Boven links). Het wijfje is een weinig aantrekkelijk dier dat aan een logge made doet denken; het mist nl. datgene wat aan de vlinders zo'n bekoring verleent: het sierlijk gefatsoeneerde vleugelpaar. Haar enige beweging is: uit de pophuid kruipen en nadien een reeks eieren leggen (Boven rechts). Onder links: pas uit de eieren en rechts onder een volwassen rups.

(Copyright Dr. Peleman)

Het merkwaardig korhoen dat vroeger in aantal voorkwam op het „Hoogmoer” van Postel. Thans beperkt het zich tot toevallige verschijningen in de omgeving van de „Ronde Put”.

(Copyright P. Didier)

geslaagd variéténummer. De zes blauwe reigers begrepen er niets van en stonden er versteven, diep nadenkend op te kijken. De rietgorzen hielden hun babbeltje, de buizerd zielde, de tafeleenden en de dodaarsjes kwamen voor korte poosjes even boven water, zeker niet om te zien naar de duttende wilde eenden, de pronkende wintertalingen en de toiletmakende slobenden, maar 't was hun etenstijd. Vooraan in de rietkraag had een paartje zomertalingen nog heel wat aan mekaar te vertellen. Boven onze hoofden flapwiekten geruisloos 30 witzwarte kieviten voorbij. De lenteroep van de grutto! en daar is hij. Voor sommigen misschien maar een doodgewone weideloper, voor mij is 't een prachtvogel. Hij overvliegt snel één maal op en af overheen de volle lengte van de Ronde Put om zich dan weer terug in zijn weiland met zijn weipalen neer te zetten. Gedurende heel die tijd dat we daar nog steeds stonden trokken vele groepen kramsvogels... de goudplevier acherna. Vóór ons vertrek vroegen de mezen nog: „Was het een verloren reis?”... een groene specht lachte luid!

Iedere maal we De Ronde Put in 1964 hebben teruggezien zijn we telkens een stukje vreugde rijker geworden. Daar hebben de wulpen, de ture-

luur, de grutto's, de blauwborstjes, de snor, de sprinkhaanrietzanger, de grote en kleine karekieten, de rietzangers, fluiters en spotvogels, nachtzwaluwen en ransuilen elk hun brokje toe bijgedragen. Ook wil ik er mij niet in een ivoren toren mee opsluiten, mijn beste vrienden, want alleen reeds onze waarneming dat de scholekster in de onmiddellijke buurt van De Ronde Put het erg druk had met de verdediging van haar kleine jongen, mag voor ons allen een grote vreugde zijn.

Over de roerdomp kan ik zeer goed nieuws melden. Het U zó te zeggen zal wel volstaan om U terecht te helpen besluiten dat deze vogels zich flink installeerden en dat zij voor de instandhouding van hun soort hebben gezorgd.

Het mooie wijfje bruine kuikendief had pech, ofwel blijft ze een verstokte weduwe of een versteende jonge dochter. 't Moge haar, in onze ogen, met 1965 beter gaan.

De zwarte stern en zijn partner zijn ons vermoedelijk te slim af geweest. De gedragingen van twee paartjes hebben ons, van op afstand gezien, meer dan overtuigd van de ijver waarmee ze zich van hun ouderplichten kweten. We slaagden er in de rimboe van hun broedterritorium evenwel niet in enig overtuigingsstuk te vinden.

Het is ons bekend dat de blauwe reiger herhaaldelijk reeds zijn broedpogingen waagt in de N-O-hoek van de provincie Antwerpen. In volle broedseizoen treffen we hier steeds adulte vogels aan. Mits een beetje meer verdraagzaamheid en wat goedwilligheid vanwege alle visvijverbezitters in de omgeving, die de reiger nu eens eindelijk zijn baarsje, zijn kikker en desnoods enkele kleine karpertjes niet misgunnen, zouden de broedkansen van deze toch altijd mooie vogel er zeer goed voor staan.

De eerder schaarse waarnemingen van prooivogels in dit grootse kader van De Ronde Put en omgeving zijn van aard maar best niet in de burcht der optimisten te gaan feest vieren.

De havik-broedvogel van verleden jaar heeft een nieuw revier bezet op een domein in de buurt. Ik maak me voor zijn veiligheid grote zorgen.

Geen torenvalk tijdens de broedtijd te bekennen. Tot voor enkele jaren ontbrak hij er nooit.

De boomvalk, een paar slechts, is wel tot broeden gekomen. Die tenminste was altijd trouw op post.

Buiten dat wijfje bruine kuikendief, die we reeds alle heil toewensten, kregen we op 1 augustus het wijfje blauwe kuikendief op bezoek. Dit kan een vroege trekker zijn, maar eerder vermoed ik dat ze haar lot op dat van het wijfje bruine mag afstemmen.

Zo voor onze prooivogels de eerste beschermingsmaatregelen van 15-9-1964 in zekere mate doelmatig mochten zijn, dan zullen de resultaten voorzeker niet achterwege blijven. Ik ben er echter van overtuigd dat we een veel meer drastische bescherming van deze vogelsoorten zullen moeten opvorderen, vooraleer we én de bruine, én de grauwe, én de blauwe kuikendief — het terrein ligt er toch zo uitstekend voor geschikt — er als regelmatige broedvogels zullen kunnen aantreffen.

Er is daarenboven levensruimte te over voor een paar haviken, twee, drie paar boomvalken en evenveel torenvalkjes.

Mocht het goed recht van deze zo sympathieke vogels eindelijk eens door iedereen, vooral door vele nog altijd bevooroordeelde geweerdgers, nettengebruikers en giftmengers aangevoeld en begrepen worden (laat ons voor eenmaal naïef en optimist zijn) dan werd De Ronde Put eerlang stellig het natuur- en vogelreservaat dat men ons tot ver in het buitenland zou benijden.

De Kleine nachtpauwoog (*Endia pavonia*) ♂ is een zandstreekbewoner, voornamelijk een heidevlinder. (Copyright Dr. Peleman)

Damme, de koningin der ganzenpleisterplaatsen ten zuiden van de Westerschelde - Verslag 1964

door Thierry ROBYNS de SCHNEIDAUER, Willy SUETENS
en Henri WILLE

Tijdens de voorbije winter ging hier deze begerenswaardige palm van de belangrijkste overwinteringsplaats voor de wilde ganzen onbetwistbaar over van de Putting naar Damme: inderdaad konden er in laatstgenoemd gebied tot half februari steeds meer ganzen waargenomen worden dan in de eertijds zo vermaarde ganzenpolder in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. De verdienste voor dit buitengewoon resultaat gaat in de eerste plaats naar de Heren jagers van het gebied. Dat zij die beweren dat onze Vereniging *te* goede betrekkingen onderhoudt met jagers, even opzien naar dit te Damme aldus bekomen succes, dat ornithologisch tot op heden het merkwaardigste wapenfeit is geweest van alles wat in België op gebied van vogelbescherming en vogelstudie is gepresteerd geworden... het is wel eens nodig zulks wat nader te belichten.

Hier dan het cijfermateriaal ter staving van bovenvernoemde vaststelling :

DAMME 1964-1965

KOLGANS

12.12.64:	30	22.1.65:	4.300
27.12.64:	1.100	31.1.65:	3.200
8. 1.65:	2.700	8.2.65:	3.750
10. 1.65:	5.000	11.2.65:	6.500
12. 1.65:	3.500	14.2.65:	1.300
16. 1.65:	5.700	20.2.65:	—

KLEINE RIETGANS

12.12.64:	85	22.1.65:	120
27.12.64:	150	31.1.65:	130
8. 1.65:	130	8.2.65:	375
10. 1.65:	500	11.2.65:	350
12. 1.65:	200	14.2.65:	45
16. 1.65:	350	20.2.65:	2
		28.2.65:	—

RIETGANS

27.12.64:	11	8.1.65:	2
12. 1.65:	1	16.1.65:	1
22. 1.65:	8	31.1.65:	1

GRAUWE GANS

27.12.64: 1

BRANDGANS

27.12.64:	2	8.1.65:	5
16. 1.65:	2	31.1.65:	2
11. 2.65:	1		(= 2 overwinteraars)

ROODHALSGANS

Geen waarnemingen

DWERGGANS

11.2.65: 1

Totaal per tocht te DAMME :

Kolgans: 3.325 — Kleine rietgans: 203

PUTTING + GROOT EILAND 1964-65

KOLGANS

2.1.65:	2.350	8.2.65:	1.650
9.1.65:	4.000	13.2.65:	1.450
13.1.65:	5.100	14.2.65:	1.250
16.1.65:	2.500	20.2.65:	3.250
22.1.65:	2.950	28.2.65:	1.880
31.1.65:	100	6.3.65:	3.850
		11.3.65:	—

KLEINE RIETGANS

Geen waarnemingen

RIETGANS

2.1.65:	21	13.1.65:	17
8.2.65:	24	20.2.65:	4

GRAUWE GANS

20.2.65: 30   11.3.65: 22

28.2.65: 1

BRANDGANS

2.1.65: 30   16.1.65: 1
28.2.65: 1   (= 1 overwinteraar)

ROODHALSGANS

13.1.65: 1   16.1.65: 1

DWERGGANS

Geen waarnemingen

te PUTTING + GROOT EILAND :

Kolgans: 2.527 — Kleine rietgans: 0

Alles laat voorzien dat er in de komende jaren nog meer ganzen naar Damme zullen komen, want de Zeelandse gebieden en vooral de Putting en de Braekman zijn steeds meer door aftakeling bedreigd. Herinneren wij eraan dat Damme gelegen is op 51° 15 Noorderbreedte en 3° 17 Oosterlengte. Het eigenlijke pleistergebied dat drassig en oneffen weiland is met vele kleine plasjes tijdens vochtige winters, wordt doorsneden door het kanaal Brugge-Sluis, en beslaat een oppervlakte van 140 en 90 Hektaren respectievelijk. Maar de ganzen worden hier over een totale oppervlakte van nagenoeg 4.000 Hektaren beschermd.

Het is zelfs niet uitgesloten, wanneer de huidige toestand zich verder mag handhaven, dat gans de populatie kolganzen, die vroeger vooral in de Putting (in 1958 en 1959 in de Braekman) kwam overwinteren (maximaal van 9.400 tot 11.500 in februari 1961) eerlang naar Damme zal komen afgezakt, want de zo noodzakelijke voorwaarden van rust kunnen hier nog gevoelig opgedreven worden, wanneer de bezoekers zich hierin nog meer solidair zullen voelen: niet alleen dient elke indringing in het gebied ten allen prijze geweerd te worden, doch *wij kunnen de gemotoriseerde toeschouwers niet genoeg aanraden in de wagens te blijven wanneer ze de ganzen dicht zijn genaderd*. Elkeen kan hier het zijne bijdragen door ook de educatie van alle bezoekers te verzekeren. Vermelden wij als voorbeeld dat van een werkmans, die hier dagelijks komt en toch zo verbaasd was toen wij erop wezen dat zijn gewoonte om de ganzen met handgeklap tot vliegen te dwingen zeer funest was voor deze vogels.

Vanwaar komen nu de te Damme overwinterende ganzen? *Kolganzen* van de Noordelijkste kusten van Rusland en Siberië; *Kleine Rietganzen* van Spitsbergen (er zijn er ook die in IJsland en Groenland wonen, doch die overwinteren in Engeland, *op akkerland*, en niet in het natte weiland zoals te Damme); *Brandganzen* vooral van het Zuidelijk eiland van Nova Zembla (!); *Rietganzen* van de toendra in Noord-Europa; *Dwergganzen* van het bergland in Centraal-Scandinavië; *Roodbalsganzen* van Noord-Siberië; *Grauwe Ganzen* tenslotte van meer Zuidelijke gebieden zelfs in Centraal-Europa gelegen, maar toch vooral van Scandinavië; *Rotganzen*, die ook enkele keren te Damme

Tijdens sommige winters verschijnen er rotganzen (*Branta bernicla*) in het Zwin. Meeuwen op de achtergrond.

(Copyright P. Didier)

gezien werden, zijn eveneens afkomstig van Noord-Rusland, en de *Canada-ganzen* zijn in Zweden (en ook in Engeland) ingeburgerd geworden vanuit hun Canadese broedplaatsen, doch zulks door menselijke tussenkomst.

Het levensprobleem van al die ganzen is het steeds zeldzamer worden van rustige overwinteringsplaatsen in het steeds meer en meer bevolkte en ge-industrialiseerde deel van Centraal- en vooral van West-Europa, waar ze tijdens het gure seizoen heen moeten. Het is reeds voor vele vogelsoorten uitgemaakt geworden dat de levensvoorwaarden tijdens de winter *van doorslaggevende betekenis* zijn voor het behoud van de soort: zulks wordt vaak door sommige ultra-beschermers over het hoofd gezien: de voortplanting van de vogels verzekeren is uitstekend maar volstaat niet. In de eerste plaats dienen de overwinteringsbiotopen beschermd en vooral in hun oorspronkelijke staat bewaard te worden. 's Winters bepaalde vogels voedsel verschaffen lijkt eveneens een aanlokkelijk beeld, doch meestal handelen wij hierin verkeerd door ongepast voedsel te geven of nog vaker door onze „beschermelingen” juist door die voedingsaktie te verstoren en te verdrijven (het met vliegtuigen uitgestrooide ganzenvoedsel in januari 1963 heeft stellig de uittocht naar het onherbergzame Frankrijk versneld tijdens de jongste hongerwinter !).

Ekologisch zijn dergelijke massale verstoringen juist het minst verantwoord tijdens de periodes van ontbering, want nijpend voedselgebrek is stellig geen *nieuw* probleem voor de bij ons overwinterende vogels, maar *wel het steeds meer en meer verloren gaan van de zo onontbeerlijke rust*. Daarbij kunnen vele ornithologen zelf een indrukwekkende verantwoordelijkheid dragen; ook het vangen van vogels met het oog op het ringen lijkt ons in dit verband tijdens diezelfde periode absoluut te veroordelen, want voor de echte wilde vogels is een zelfs kortstondige behandeling door mensenhanden een uiterst afschrikwekkend beeld, dat van aard kan zijn een totale gedragsverstoring uit te lokken... soms kan zelfs de dood hier onmiddellijk intreden !

Het is wel eens nuttig zulks in het licht te stellen, want ook inzake natuurbescherming ligt de hel voor vele onzer vogels geplaveid met de meest edele bedoelingen van vele „would-be”-beschermers.

Wat nu de evolutie voor de ganzen te Damme betreft, zien wij aan de hand der maximaal waargenomen vogels per winterjaar duidelijk dat voor de *kolgans* de lijn *nagenoeg onafgebroken stijgend* verloopt (900 in 1958-59, 2.300 in 59-60, 2.900 in 60-61, 3.300 in 61-62, 3.000 in 62-63, 5.100 in 63-64, en 6.500 in 64-65 ! !).

Er is een kleine inzinking te zien die samenvalt met de reeds vernoemde hongerwinter 1962-63, toen alle ganzen Damme hebben moeten verlaten.

Bij de *kleine rietgans* echter, die ten Zuiden van de Wester-Schelde uitsluitend te Damme een vaste overwinteringsplaats vindt is die hongerwinter

wellicht heel wat nadeliger geweest, want de *sindsdien* ingetreden vermindering der effectieven is thans zelfs nog niet helemaal overwonnen geworden: de verklaring hiervan menen wij te mogen zoeken in het feit dat Damme voor de Spitsbergense kleine rietganzen het meest Zuidelijke overwinteringsgebied betekent, waarheen slechts een relatief klein deel vogels (en wellicht steeds dezelfde families) komen, terwijl er voor de kolganzen nog zeer goede overwinteringsgebieden bestaan zowel verder naar het Zuiden als naar het Westen (de Severn-monding in Engeland bvb.). Ziehier de overeenkomstige maximumaantallen van de *kleine rietgans* te Damme: 1958-59: 30 exemplaren; 130 in 59-60; 550 in 60-61; 550 in 61-62; 220 in 62-63; 300 in 63-64; 500 in 64-65.

Ook bij ganzen geldt de regel dat de meer gespecialiseerde vogelsoort (hier de kleine rietgans) *kwetsbaarder* is dan de minder gespecialiseerde en aanpassingsrijke soort (hier de kolgans). Laat ons dan ook onze beste en meest doelmatige zorgen aan eerstvernoemde soort verlenen, dan pas zullen wij werkelijk verdienstelijk werk kunnen leveren.

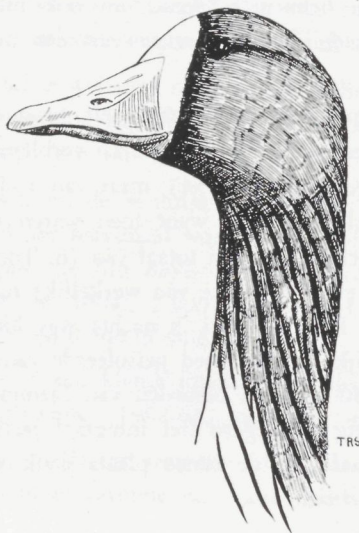
Hetgeen in het verleden met de kleine rietgans in onze streken voorgevallen is, leert ons heel wat in dat opzicht. Tot rond 1920 kwamen er een paar honderd kleine rietganzen jaarlijks op het eiland Walcheren overwinteren op drassig weiland, met een zandplaat als rustig nachtverblijf. Niet erg duidelijk is het waarom ze hier weggebleven zijn, doch het lijkt er sterk op dat het in de eerste plaats het verdwijnen is geweest van de rustige slaappleaats in 1920, en niet het ontwateren van het voedselgebied, dat slechts in 1929 heeft plaats gevonden, toen er wellicht reeds geen kleine rietganzen meer naar Walcheren kwamen.

Ook op het eiland Schouwen, waar er tot in 1953 van 100 tot 300 kleine rietganzen kwamen overwinteren, zijn het de intensieve werken na de overstromingsramp geweest, die hier het einde hebben betekend, en ook hier lijkt ons in de eerste plaats de stoornis schadelijker te zijn geweest dan het aantasten van het voedselgebied.

Tenslotte is er ook het voorbeeld in de omgeving van Damme zelf, waar er volgens Graaf Lippens van 1928 tot 1954 heel wat kleine rietganzen verbleven (18 % van alle ganzen, of 28 exemplaren geschoten op 154), maar van 1940 tot 1951 slonken de aantallen waarschijnlijk heel wat, want toen waren er slechts 6 % kleine rietganzen meer, of 5 geschoten op een totaal van 78. Toen echter werd alhier intensief gejaagd, en was er geen sprake van werkelijke rust voor deze en ook voor de andere ganzen. De rustplaats 's nachts was hier echter waarschijnlijk steeds dezelfde, namelijk de zeer goed geïsoleerde zandplaten in de Wester-Schelde, op ongeveer 30 Km ten Noorden van Damme. Ook daar trad er de jongste tijd verbetering in wegens het integraal jachtverbod dat daar nu streng wordt gehandhaafd, in de eerste plaats dank zij de waakzaamheid van de Nederlandse rivierpolitie.

De ganzen van Damme hebben zelfs uitbreidingsmogelijkheden in de Polders van onze Vrije Reservaten nabij het Zwin, namelijk de Hazegras- en aanpalende Polders, waar nu reeds vrij regelmatig ganzen gezien worden : 200 kolganzen in 62-63 en 63-64, 30 rietganzen in 62-63 en zelfs 493 in 63-64, terwijl er in 62-63 hier een ongehoord aantal brandganzen rondzwierf: zelfs 1.800 op 2.3.63, met bovendien doortrek van minstens 2.000 andere vogels ! Ongeveer 400 zijn hier gelukkig kunnen blijven tijdens gans de hongerperiode van die beruchte winter !

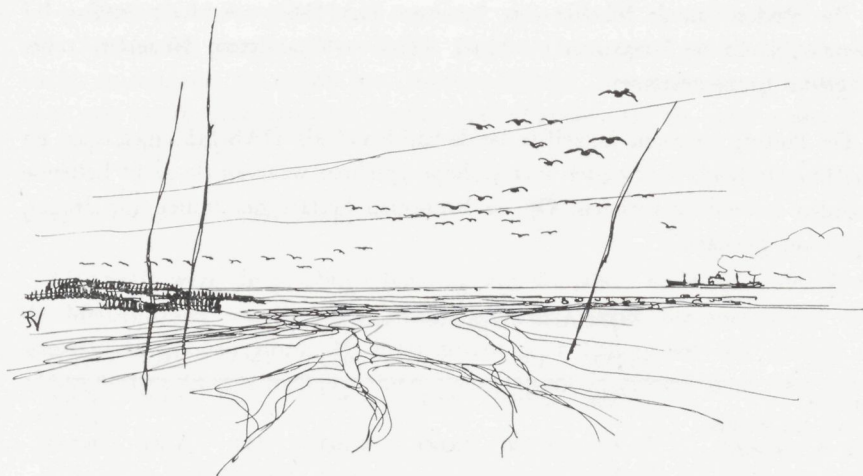
Er is dus geen gevaar voor ganzen-overbevolking te Damme en omgeving ! Maar nog eens: in de eerste plaats dienen wij in te staan voor RUST, en dat moet onze voorkeur genieten boven alle andere overwegingen!

Kleine rietgans, boven links
(*anser brachyrhynchus*)

Dwerggans, boven rechts
(*anser erythropus*)

Kolganzen, onder links
(*anser albifrons*)

Damme: bereikt resultaat en toekomst

door W. SUETENS

Lid van de Raad van Beheer

Hoewel jaarlijks verslag wordt uitgebracht over de overwinteringsplaats voor wilde ganzen te DAMME, blijkt het toch dit jaar verheugend en noodzakelijk opnieuw de aandacht te vestigen op dit reservaat, waarvan de betekenis in verband met de internationale waterwildbescherming niet genoeg kan worden onderlijnd.

— *Verheugend*, omdat zich tijdens de winter 1964-1965 te DAMME een ganzenbestand heeft gevormd, dat een nog nooit voordien geziene dichtheid heeft bereikt.

Het behoeft geen herhaling dat de kolgans en de kleine rietgans praktisch de uitsluitende bevolking van het gebied uitmaken, met de eerste soort ver in de meerderheid.

De hiernavolgende tabel laat de betekenis van DAMME uitkomen, wat de kolgans betreft, door vergelijking met de gezamenlijke populatie van de zuidelijke boord van de Scheldemonding.

Ten zuiden van de Schelde zijn, benevens DAMME, vooral de Putting bij Hengstdijk en de Braakman bij Hoek (Zeeuws-Vlaanderen, Nederland) belangrijke ganzenterreinen.

De Putting vertoont hetzelfde landschapsbeeld als DAMME, met dras- en oneffen grasland, doorsneden met ondiepe grachten waarvan de zacht hellende boorden beweiding toelaten. Op de Braakman bestaat het milieu uit droger, ingezaaid grasland.

KOLGANS (eerste helft van februari)

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Damme	900	2.300	2.900	3.200	—	5.100	6.500
Totaal ten Zuiden van de Schelde	?	9.200	15.000	9.100	250	6.000	8.700

De getallen van DAMME zijn maxima voor de betrokken periode, terwijl er dagelijkse schommelingen en bewegingen naar de andere gebieden worden vastgesteld.

Rekening houdend met het feit dat de kolganzengroep, die in West-Europa overwintert, de laatste jaren in aantal varieert tussen ongeveer 45.000 en 65.000 exemplaren, springt onmiddellijk de grote betekenis van ons ganzen-reservaat naar voren, met een bezetting die nu, bij momenten, op 10 % van deze totale populatie kan worden gesteld.

De kleine rietgans, DAMME's tweede soort, was de afgelopen winter, door een groep van 350 tot 450 vogels vertegenwoordigd. Dit aantal ligt hoger dan de twee vorige jaren, maar is ietwat lager dan een drietal jaren geleden. Verheugend is echter de vaststelling dat de aantallen ditmaal doorlopend hoog zijn gebleven, van begin januari tot midden februari. Vroeger werden de maxima gewoonlijk slechts bereikt gedurende enkele dagen op het einde van december, om reeds in de tweede helft van januari sterk te dalen.

DAMME vormt, in de Scheldedelta, een geïsoleerd overwinteringsgebied van deze soort, die vroeger ook wel op Walcheren en Schouwen vertoefde, maar er door de ontwatering en het verdwijnen van geschikte slaappleaatsen verdreven werd.

Vóór de oorlog was de kleine rietgans een regelmatige wintergast in de polders van de belgische Oostkust.

De ganzen van DAMME slapen deels op de zandbanken van de Scheldemonding, deels, en dit vooral sinds de laatste twee winters, in het gebied zelf. Een hoge grondwaterstand bevordert het overnachten in de weilanden.

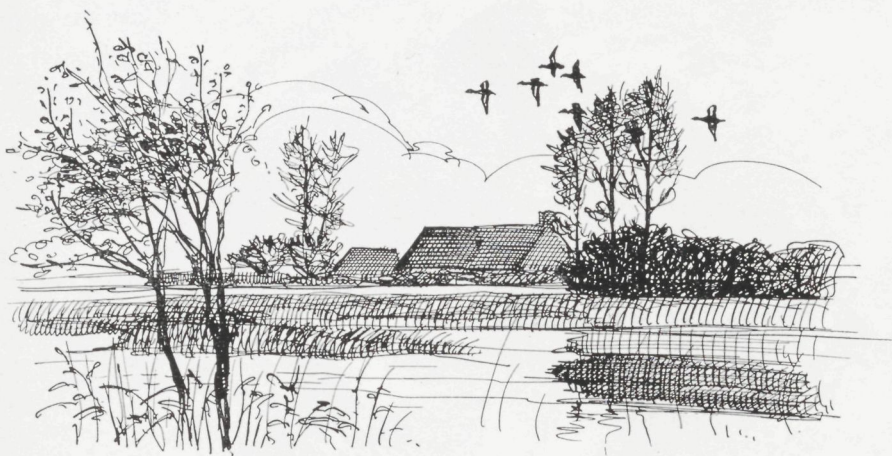
— Tevens is het *noodzakelijk* opnieuw de aandacht voor DAMME op te eisen, omdat het percentage van 10 % van de westeuropese bevolking van één soort, de kolgans, als enorm kan worden betiteld. Dit stelt onze Vereniging voor een zware, internationale verantwoordelijkheid, die als volgt nader kan worden omschreven:

a) *Het gevaar voor verstoring*

Nogmaals weze de prachtige houding van de jagers onderlijnd, de Heren de Meulemeester, de Pierpont, Nicod en van Caillie, die niet alleen alle ganzenjacht hebben stopgezet, maar tevens over het gebied een strenge en afdoende bewaking uitoefenen, hierbij enthousiast bijgestaan door hun jacht-opzieners.

Iedere natuurliefhebber dient hier welbewust te zijn van zijn verantwoordelijkheid; omzichtigheid is geboden bij de observatie van de wilde ganzen: In geen geval de wegen verlaten, de groepen niet te dicht benaderen en, — een gouden raad, — niet uit de wagen komen. Het opvliegen van de ganzen dient te worden vermeden: hun vertrek naar misschien minder herbergzame streken, mag toch niet door de natuurliefhebbers zelf worden veroorzaakt !

Hoe groot dit gevaar voor verstoring wel is, blijkt uit de geringe oppervlakte van het gebied, waar de ganzen zich praktisch houden aan twee territoria, samen amper 250 ha groot. 5 tot 6.000 ganzen op zulke oppervlakte is een uitzonderlijke concentratie, indien men weet dat in Friesland dergelijke troepen gebieden van 3.000 hectaren in beslag nemen.

b) *Het bouwgevaar*

Juist in deze kernzone is het gevaar verre van denkbeeldig, dat door de aanbouw van één enkel landhuis, het ganse gebied zijn aantrekkingskracht op de ganzen zou verliezen. Bepaalde wegen zijn onlangs van een harde bovenlaag voorzien; grondspeculatie is te verwachten.

Door de opneming van de ganzenweide te DAMME als groene zone met bouwverbod, in een harmonisch uitgewerkt streekplan van het Brugse, zal niet alleen België's mooiste polderlandschap, geschaard rond het middeleeuwse stadje, worden gevrijwaard, maar zal tevens door ons land een belangrijke bijdrage zijn geleverd aan de bescherming van de Europese avifauna.

c) *Het gevaar van ontwatering*

Evenwel volstaat zulk bouwverbod, hoe noodzakelijk ook, nog niet om dit nu bereikte doel te bestendigen.

Voor het levensmidden van de wilde ganzen is drassig, gedeeltelijk overstroomd weiland noodzakelijk, met eerder ruige begroeiing. Grasland met halofiel karakter verdient een uitgesproken voorkeur. In dit verband zou door weloverwogen beleid vanwege Polderbeheer en Watering een blijvend resultaat kunnen worden tot stand gebracht.

Mijn oprechte dank gaat uit naar de Heren Robijns de Schneidauer en Wille, voor hun gewaardeerde hulp bij het opstellen van dit rapport, en speciaal naar eerstgenoemde alsook de Heer J.P. van de Weghe voor de prachtige illustraties.

Een bijzondere vermelding verdient de waarneming, door E. Br. Simeon en M. Wille van een dwergans op 11 februari 1965.

Fotoreportage „Hageven Reservaat”

door Hubert LEHAEN
Conservator

Hubert Lehaen, Conservator van het „Hageven-Reservaat” te Neerpelt, liet ons prachtige foto's geworden, in het „Hageven” opgenomen. Die wetenschappelijke dokumenten wijzen eens te meer op de uitzonderlijke waarde van dit gebied.

Het reservaat werd dit jaar ingehuldigd en talrijke natuurvrienden hebben aan de plechtigheden deelgenomen, o.a. bij de onthulling van de gedenkplaat „Gaston Claessen”, eerste conservator en medestichter van het „Hageven Reservaat”, die ons verleden jaar ontviel.

Jonge wulpen pas uit het ei (*Numenius arquata*).

(Copyright H. Lehaen)

Small, dark, speckled bird perched on a branch. (Copyright H. Lehaen)

Zes jonge grauwe klauwieren.

De klapeksters worden in het algemeen met de dag schaarser. De zeldzame mooie grauwe klauwieren worden vaak door de onwetende mensen verjaagd, maar in de eerste plaats is de achteruitgang toe te schrijven aan insektendodende stoffen, evenals aan het weggappen van hagen en struiken. (*Lanius colurio*).

Boven links: Een jong blauwborstje (*Cyanosylvia svesica*).

Onder links: Legsel van de korhoen. De korhoen is merkbaar toegenomen sinds de bescherming van het „Hageven” (*Lyrurus tetrix*). (Copyright H. Lehaen)

Flitsen uit het Natuurreservaat te Genk

De Heer Minders heeft twee merkwaardige opnamen verwezenlijkt. Gans de pracht van dit landschap is hier verenigd. Om dergelijke natuurwonderen te redden legt onze Vereniging zich dagelijks heel wat opofferingen op, die echter, — het is onnodig zulks steeds te herhalen — met buitengewone resultaten worden bekroond.

Het toeristisch wandelpad te Genk is klaar. De natuurvrienden moeten van deze gelegenheid gebruik maken, want een bezoek aan de vijvers van Genk blijft een der meest indrukwekkende wandeltochten van België.

Links een gele plomp (*nuphar luteum*), en op de volgende bladzijden een groeiplaats van glanzend fonteinkruid (*Potamogeton lucens*).

Hubert Lehaen is de auteur van dit zomertafereeltje: Het kleine gaderde witje (*Pieris napi*) op leverkruid (*Eupatorium cannabinum*).

Domein „De Heide” te Lichtaart

door J. CUYPERS

(Copyright J. Cuypers)

Voor de doelmatige bescherming van de vogels en het mooie reewild op het vrij reservaat „De Heide” en waardoor tevens de volledige bescherming van onze Snekensvijver is verzekerd, heeft onze vereniging in 1964 een resolute beslissing genomen.

Ons erelid de heer P.J. Jansen heeft erin toegestemd, nadat hij sinds 1951 reeds zijn eigendom onder de bescherming van onze vereniging had gesteld, ook thans het jachtrecht hierop aan onze vereniging in huur te geven.

We feliciteren hem, omdat hierdoor het ernstig risico uit de weg is gegaan, over een paar jaar reeds te moeten beleven dat in „De Heide” het met lood doorzeefde kadaver van de laatste ree in de bagageruimte van

Het domein „De Heide” biedt ons een grote verscheidenheid aan landschappen. Oude naaldhout-complexen wisselen er af met beboste duinen die op hun beurt een reeks vennetjes afboorden. Hier een uitstekende foto van de Heer Flausch genomen aan het „Plat Goor”.

een fijne limousine als (jacht)-buit zou ontvoerd worden. Wij zijn er tevens blij om dat hierdoor aan een zonder scrupule azen op de eenden- en vogelrijkdom langs de rand van de Snepkensvijver korte metten werd gemaakt.

Wie aan de Snepkensvijver reeds een bezoek bracht heeft beslist ook doorheen een deel van het domein „De Heide” gewandeld en draagt er voorzeker een schitterende herinnering van mee.

De spontane indrukken van de zoveel maal duizend Belgische natuurliefhebbers, van de honderden Europeanen als van die enkele Aziaten, Afrikaanders, Noord- en Zuid-Amerikanen, die ik er tot op heden reeds heb rondgeleid

Marc Van Dun fotografeerde hetzelfde landschap, doch vanuit een ander gezichtspunt, en in het hartje van de winter.

kunnen als volgt samengevat worden: „We wisten niet dat er (nog) zo 'n mooi landschap in de Kempen bestond. De wetenschappelijke waarde van het terrein met de menigvuldige variaties van bodemopbouw, waterstand en begroeiing mag als een unicum doorgaan. De rijkdom aan plantaardig en dierlijk leven, die hier op een paar uitzonderingen na, de volledige gamma van de Kempische verscheidenheid bestrijkt, maakt „De Heide” tot een museum van de levende natuur”.

Dit zo belangrijk natuurwetenschappelijk gebied, dat samen met De Snekensvijver bijna 200 ha oppervlakte beslaat en waar gedurende de laatste 26 jaar het indrukwekkend aantal van 111 verschillende soorten broedvogels staat genoteerd, is niet alleen een dorado voor ornithologen, maar daar kunnen ook botanisten, mycologen, entomologen, hydrobiologen, e.a.m. aan de fijnste kluijjes overvloedig snoepen.

De Heer Cuypers wist dit schilderachtige hoekje te fotograferen in het domein „De Heide”.

In afwachting op een kennismaking met het terrein, mijn beste lezers, wil ik U helpen, nu reeds een idee te vormen van het uitzicht en de aard van dit kleine paradijs. Ik verzeker U echter dat het in werkelijkheid nog mooier is. Daartoe duid ik U enkele steentjes aan in het fantastisch mooie mozaïek waarmee het landschap is samengesteld: stuifduinrelikten, heidevlakten, buntvelden, gagevelden, hoogveenmoerassen, laagveenmoerassen, restanten, oude dennen, elzenbroek, varenmassieven, rietstukken, oude moerkuilen, oude rivierarmen, oude berken, rustieke eikendreven, weilanden, schaarhoutpartijen in els, berk, kastanje, waterwilg, enz. Nu we zo ver zijn, doe ik beroep niet zozeer op Uw fantasie, maar wel op Uw kennis van zulkdanige gebieden, om zelf alle leven dat aan deze biotopen eigen is erin op zijn plaats te zetten.

We hebben de schatkamer van dit wetenschappelijk terrein beveiligd door ze niet in het bereik te laten van hen waarvan de voeten niet waardig zijn een sanctuarium te betreden.

Een van de zoveel vennen in „De Heide”.

(Copyright Jos Cuypers)

Een prachtig vuurvlindertje (*Lycaena phacae*) L. ♀

(Copyright Dr. Peleman)

De Blankaart in 1964

door Paul HOUWEN

Konservator

Natuurobservaties

De deelnemers aan de geleide excursie van 8 maart zullen het zich nog wel duidelijk herinneren: op die dag werden er immers tien eendensoorten op de Blankaart gezien en dit in uitzonderlijk gunstige omstandigheden: er lag ijs op het meer en te midden daarvan dobberden in een grote bijt zowat 500 eenden en 200 meerkoeten in een bonte wemeling van door de zon beschenen kleuren. Een onverwachte vorst in de lentemaand hield het rustige water in de rietvelden in zijn ijsgreep en in het midden van de vijver, waar de wind het wateroppervlak lichtjes deed golven, bleef het water ijsvrij. In deze omstandigheden mijden de meeste watervogels de rietzone en houden zich op, in of langs de rand van het wak, zodat een vrij nauwkeurig beeld van de aanwezige aantallen kan worden verkregen.

De talrijkste eendensoort was de wintertaling met ongeveer 200 individuen; daarop volgde de blokeend met ruim 100 vogels. Daarnaast had de smient ook met een behoorlijk aantal moeten figureren maar dit was niet het geval: slechts een twintigtal van die luidruchtige „fluiteenden” waren te bespeuren. Smienten zijn vogels, waarvan de aantallen op de Blankaart aan bruuske schommelingen onderhevig zijn. Veel meer dan andere eendensoorten immers gaan zij ergens in de „broedagiëen” pleisteren, op enkele kilometers van de Blankaart verwijderd. Daar vinden zij tevens plantaardig voedsel in overvloed, dat zij op de hen eigen — grazende — manier naar binnen spelen. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat vaak — omwille van gelijkaardige voedselgewoonten — smienten aangetroffen worden in ganzengebieden.

De drie besproken eendensoorten behoren tot de meest winterharde grondel-eenden en zijn tijdens het gure jaargetijde op de Blankaart zelden geheel afwezig. De overige zwemeenden, die op dezelfde 8 maart werden waargenomen betroffen de zomertaling, de pijlstaart, de krak- en de slobbeend. De zomertaling is — zoals zijn naam aanduidt — een typische zomervogel. Van de palaeartische eendensoorten is hij een van de meest zuidelijke overwinterraars. Normaal doet deze kleine prachtvogel zijn intrede in onze streken tijdens de eerste helft van maart. Op 8 maart rustten drie ♂♂ en één ♀ op de rand van de Blankaartbijt. Zij vertoefden er reeds een tijdje: voor het

←

Wijfje van de Bruine Kuikendief op 't nest.

(Copyright W. Suetens)

eerst werd dit groepje opgemerkt op 28 februari. Zoals steeds waren ook dit jaar de pijlstaarten in de eerste helft van maart talrijker dan de slobbenden (8 maart: 50 pijlstaarten tegenover 20 slobben). Tegen het einde van de maand liggen de verhoudingen totaal anders: dan zijn de „bekkaards” tienmaal talrijker dan de pijlstaarten. Het is duidelijk dat de pijlstaarten, die een noordelijker broedareaal bezetten, ook vroeger in ons land aankomen.

Krakeendenwaarnemingen zijn overal in ons land schaars. Het is ook een nogal moeilijk te identificeren vogel. Niet alleen lijkt deze soort erg op de blokeend maar daarbij ontbreekt bij sommige juveniele exemplaren de „kenmerkende” witte spiegel totaal. Dit kon worden vastgesteld aan de hand van enkele in de omgeving van de Blankaart tijdens nachtelijke loerjacht geschoten vogels. Deze soort, die nu en dan wel eens in eendekooien wordt gevangen en ook regelmatig in de omgeving van de Blankaart wordt geschoten, blijkt helemaal niet zo zeldzaam te zijn als vele veldwaarnemingen tot uiting laten komen. Deze eendesoort is in de streek van de Blankaart bij jagers betrekkelijk goed bekend onder de misleidende naam „rietfeugl” (rietvogel). Merkwaardigerwijs wordt dezelfde benaming voor dezelfde vogel gebruikt door vrijwel alle Nederlandse kooikers.

De meest belangwekkende eendesoorten, waargenomen op 8 maart, waren zonder twijfel de duikeenden. Drie soorten werden gezien waarvan twee in klein aantal: kuifeend en brilduiker (van beide soorten 1 koppel). De verrassing waren echter de achtennegentig tafeleenden, waarvan twee derden ♂ ♂. Dit betekent op een totaal van vijfhonderd eenden één vijfde duikeenden, ondanks het feit dat de vijver maar één meter diep is en de bodem op de meeste plaatsen modderig. Dat deze tafeleenden op de Blankaart aan de kust konden komen en niet zo maar toevallig waren neergestreken bewees hun bedrijvig duiken en het feit dat er op 20 maart nog steeds een 80-tal aanwezig waren en dat er tot half april nog werden gezien.

Dit was dan enige commentaar bij de eendenobservaties ter gelegenheid van een geleide excursie in het natuurreservaat De Blankaart. Elke „top”-dag beschrijven en opluisteren met wat uitleg ware een onbegonnen taak. Om het subjectieve enthousiasme in dergelijke beschouwingen te kunnen volgen moet men erbij zijn geweest. Daarom beperk ik mij hier verder tot enkele algemene indrukken en een paar buitenkansen.

Nu en dan slechts manifesteert de otter zijn aanwezigheid op de Blankaart. Dit nachtelijk roofdier, dat men zelden te zien krijgt, is zelfs voor ingewijden een mysterie. Zo weet men nog altijd niet waarom de jongen meestal in de winterperiode worden geboren noch kent men de duur van de dracht. Als schaarse aanduiding van zijn tegenwoordigheid vindt men wel eens zijn spoor in verse sneeuw of zachte modder. In de vorige dag zo overvloedig gevallen sneeuw werd op 4 april ruim 300 meter ver het otterspoor gevolgd

Blokeend in de vlucht, ♂

(Copyright P. Didier)

langs de klassieke wandelweg aan de noordoostelijke oever van het meer. Otters schijnen al evenzeer als de menselijke bezoekers dit excursiepad te waarderen. Het otterspoor lijkt op het eerste zicht op dat van een middelmatig grote hond. Bij nader toezicht blijkt echter één pootafdruk o.a. uit vijf teenindrucksels te bestaan (bij een hond vier), die, waar zij het diepst zijn ingeprent, duidelijk de zwemvliezen weergeven.

De zomervogels kwamen in '64 gemiddeld enkele dagen later aan dan het vorige jaar. Een buitenkans in de voorjaarswaarnemingen was de zwarte wouw. Op 27 april wickte deze grote roofvogel met licht gevorkte en steeds maar bewegende staart over de vijver in het park tot grote ongerustheid van de daar vertoevende eenden. De zwarte wouw komt over het grootste deel van Eurazië, Afrika en Australië voor. Het is een van de zeldzame Europese roofvogels, die samen met de steppenkiekendief en de roodpootvalk in bepaalde streken schijnen toe te nemen. In ons land echter blijft hij tot nu toe een zeldzaamheid, vooral in het westen. Laten wij hopen dat de wettelijke bescherming, die deze vogel onlangs werd verleend, een gunstige invloed zal uitoefenen op de blijvende vestiging in onze streken en op de betreuwenswaardige handelwijze van onwetende jachtwachters en onverantwoordelijke eierverzamelaars. De zwarte wouw kan in ieder geval met in België aanwezige biotopen genoeg nemen want het is een vogel met een groot aanpassings-

vermogen, die in het Middellandse-Zeegebied door het opruimen van allerlei afval zelfs een uitgesproken kultuurvolger geworden is.

Reeds twee jaar achtereen komt de Europese kanarie voor enkele meidagen op bezoek. Dit nederige „frazelaartje” broedt echter op de Blankaart niet maar vertrekt na enkele dagen even plots als het gekomen is.

De barsijs trekt in het voorjaar geregeld zeer laat door. Verleden jaar werd zij dikwijls in april gezien en in 1964 werd zij voor het laatst op 12 mei waargenomen.

Ook eenzame puperreigers worden regelmatig in de meimaand gezien. De oud-kooiker van de eendekooi op de Blankaart vertelt dat, in de tijd toen er nog reigers nestelden ook nu en dan een „rode reiger” tot broeden kwam. En hij voegt eraan toe dat zijn nest veel lager stond dan dat van de gewone reigers, zo maar op een laag over het water hangende wilgetak of in het riet. Het is dus wel goed mogelijk dat deze soort vroeger op de Blankaart heeft gebroed en dat zij dat in de toekomst nog eens herhaalt.

Het broedseizoen is over het algemeen gezien nogal gunstig geweest. Zoals overal in ons land en ook in Nederland en Engeland was een grote toename van kwartels vast te stellen. Wat de markante water- en moerasvogels betreft, broedden op de Blankaart zowat 30 koppels bloeenden, practisch evenveel zomertalingen, iets minder meerkoeten, een 10-tal paartjes slobenden en snorren, iets meer dodaarzen, een 6-tal grote karekieten, een 4-tal wouwaapjes en sprinkhaanrietzangers, 1 bruine kiekendief. De grote afwezigen waren de

Paraat voor het leven ! Jong blokeendje.

(Copyright Hubert Lehaen)

roerdomp en de fuut. Van deze laatste alsmede van de kuif- en tafeleend en de zwarte stern liggen weliswaar zomerwaarnemingen voor. Het broeden van de zwarte stern is waarschijnlijk. De voortdurende aanwezigheid van tenminste 4 exemplaren en de waarneming op 1 juli van een juveniele vogel wijzen in die richting. Volgend broedseizoen zullen rietmatten worden uitgelegd op daartoe geschikte plaatsen om de zwarte stern bij hun vestiging te helpen.

Het broedresultaat van de eenden is een meevaller geweest. Op bepaalde ogenblikken in augustus lagen ongeveer duizend blokeenden op het meer; nog nooit werden er in die periode zoveel gezien. Daarna verminderde dit aantal snel (wegens de aanhoudende droogte?) om tot op minder dan een honderdtal terug te lopen. Vanaf november stonden de verwachtingen hoog; maar de daaropvolgende sukkelwinter, die alle schaatsers desillusies heeft bezorgd, hield de verwachte watervogels benoorden onze breedtegraden. Wij kunnen misschien nog van een meevaller spreken, toen wij in december drie ♀ ♀ grote zaagbek en een roodkeelduiker mochten begroeten.

De grote karekieten stelden het minder goed. Slechts enkele jonge vogels verlieten het nest. Is dat misschien de reden waarom de broedvogels reeds in juli vertrokken?

Libellen waren in '64 op de Blankaart buitengewoon talrijk. Een inventaris van de soorten werd aangelegd.

De moeraslathyrus en de grote boterbloem zijn zeker geen algemene plantensoorten. Van beide kon worden vastgesteld dat zij zich in het reservaat niet beperken tot enkele standplaatsen maar zowat overal in geschikte middens voorkomen.

Een botanische aanwinst was de moerasandijvie. De forse composiet met tieltallen gele hoofdjes werd aangetroffen op een kunstmatig aangelegd strandje. Deze plant behoort tot de pioniervegetatie van pas ingedijkt land. Het voorkomen op de Blankaart is een interessant voorbeeld van het feit dat ook een uitermate klein biotoop kan worden bezet door zijn typische plantengroei, zelfs al ligt dit milieu aan de rand van het verspreidingsgebied van de betrokken plantensoorten. De moerasandijvie is immers een noordelijke plant waarvan de zuidelijke areaalsgrens in onze streken ligt.

Opvoeding tot natuurbescherming

Voor de grondmotieven die de opvoeding tot natuurbescherming beheersen, verwijzen wij naar het artikel „Jeugd en Natuurbescherming” in De Koerier 1964. Wat wij hier vooral willen beklemtonen is de praktische uitdrukking van de natuurbeschermingsidee, die in 1964 vanuit De Blankaart werd gepropageerd.

Het zeldzaam legsel van de Kwartelkoning (*Crex crex*). (Copyright L. Demarche)

In het jaar 1964 werden bijna 100 geleide bezoeken georganiseerd, waarvan 75 t.h. op De Blankaart, bijna 20 t.h. aan De IJzermonding en voor het overige in diverse binnen- en buitenlandse natuurreservaten. Meer dan 2000 personen konden aldus van dichtbij kennis maken met het natuurleven in een bepaald gebied en met de daaraan verbonden natuurbeschermingsproblemen. De groepen, die werden begeleid, waren zeer heterogeen: families, ornithologische verenigingen, studenten, beroepsorganisaties, bedrijfspersoneel, militairen, kulturele verenigingen, jeugdgroeperingen, rijkswachters, leraars en professoren, hobbyclubs, enz.

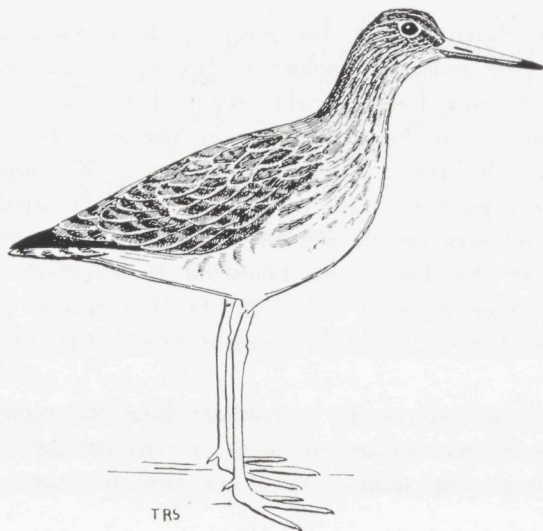
Ongeveer 30 voordrachten werden verzorgd over diverse onderwerpen in verband met natuurbescherming. Deze gingen zowel door in volkshogeschoolverband als in het kader van de activiteiten van een of andere organisatie. Te dien einde werden een 200-tal diapositieven verzameld, die de lezingen opluisterden. Deze fotografische documentatie, samen met geluidsopnamen, wordt nog steeds uitgebreid.

In nauwe samenwerking met de volkshogeschool De Blankaart werden een viertal week-ends voor natuurvrienden ingericht. Deze activiteit in internaatsverband groepeerd een 25-tal mensen, die er belangstelling voor voelen eens een week-end in de natuur door te brengen en over een bepaald onderwerp i.v.m. de natuur te horen en te discussiëren. Enkele onderwerpen, die werden behandeld : „Hoe planten leren kennen ?”, „De natuur in de Renaissance”, „Eenden”, „De geschiedenis van de natuurbeschouwing in de West-Europese cultuur”, „Het determineren en de veelzijdige functie van vogelgeluiden”, „Het Totemisme”, „Schoonheid en waarheid der dingen”, enz. De vele aanvragen tot deelneming aan deze week-ends, zelfs vanwege buitenlanders, hebben er ons toe gebracht in 1965 tien dergelijke activiteiten te plannen. Personen, die de wens koesteren hierover verder ingelicht te worden, kunnen hun adres opgeven aan de volkshogeschool De Blankaart te Woumen (W.VI). Zij zullen dan voor elk natuurweek-end worden uitgenodigd.

Vogeltrekstation

In 1964 werden door het vogeltrekstation De Blankaart 5200 vogels geringd in 106 soorten, waarvan 59 soorten zangvogels. Het aantal geringde ralachtigen bereikt bijna één vijfentwintigste, de waadvogels méér dan één tiende en de zwaluwen méér dan één vijfde van het totaal. Enkele bijzondere species waren: purperreiger, roerdomp, wouwaapje, smelleken, waterral, klein waterhoen, zwarte ruiter, kleine strandloper, velduil, blauwborstje, vuurgoudhaantje, oeverpieper, grote gele kwikstaart, sneeuwgor.

Het ringwerk beperkte zich hoofdzakelijk tot de reservaten De Blankaart en De IJzermonding. De prestatie is het resultaat van de onbaatzuchtige inspanningen van de vogelwerkgroep TRINGA.

Tureluur.
(*Tringa totanus*)

Winter 1962-63. Behulpzame handen hebben uitgehongerde vogels kunnen redden. Links boven: Meerkoeten (*Fulica atra*), in het midden één Keep (*Fringilla montifringilla*), rechts: twee Steenlopers (*Arenaria interpres*).

(Copyright P. Didier)

Ringuitslagen bleven niet uit. Een greep uit de merkwaardigste terugmeldingen volgt. Drie tijdens de winter te Nieuwpoort geringde kuifeenden werden in het buitenland teruggemeld: één in Frankrijk tijdens de daaropvolgende winter, één in Finland en één in Siberië in het daaropvolgende broedseizoen. Een buizerd in Zweden geringd en te Woumen gecontroleerd werd in Frankrijk geschoten. Drie op 11 mei '63 op De Blankaart geringde oeverzwaluwen op voorjaartrek werden in hun broedkolonies teruggevangen respectievelijk in Oost-Vlaanderen, Duitsland en Engeland. Een donsjong zomertaling werd de volgende zomer in Tsjechoslowakije geschoten. Een oeverloperkje werd in Casablanca teruggemeld. Een Turkse tortel in Duitsland, enz.

Al deze gegevens vormen een wetenschappelijke documentatie, die nuttig gebruikt wordt bij het vogeltrekonderzoek. Tevens bewijzen zij onschatbare diensten bij een grondige milieustudie in een natuurreservaat.

De IJzermonding in 1964

door Paul HOUWEN

Konservator

Het is wel eigenaardig dat zoveel ornithologen zich zo aangetrokken voelen tot de watervogels. Bij deze bekleden de kleine steltlopers wel een ereplaats. Meer dan twintig soorten zijn in ons land te zien. Het zijn meestal sociale vogels, die althans op trek en in de winter in groepsverband leven en in de vlucht met hun smalle, scherpe vleugels sierlijke en bliksemsnelle vliegevoluties kunnen uitvoeren.

Zij komen meestal voor langs de kust en wel op plaatsen met kleiachtige bodem, voornamelijk aan stroommondingen, waar het slib een rijke fauna van wormen, weekdieren en kreeftachtigen bevat. Deze slikfauna vormt om zo te zeggen het enige voedsel van de waadvogels waaruit de kracht wordt geput om soms honderden kilometers in één stuk af te leggen.

Op de hoogwaterroestplaatsen rusten de waadvogels uit, dicht bij elkaar, onbeweeglijk, allen naar de wind gekeerd, veelal met de lange snavels op de rug geborgen, en veiligheidshalve met één oog de omgeving afspiedend.

Alleen de pleviertjes lopen dan nog wat rond om een of ander prooi'tje op te scharrelen, want deze kortsnavelige waadvogels weten hun voedsel op het zicht op te sporen.

De langsnebben daarentegen wachten rustig op het laag tij om op de tast in de modder naar voedsel te zoeken. Zij hebben zeer gevoelige tastlichaampjes aan de snavelpunt, waarmee ze al wat eetbaar is kunnen herkennen. Zij zijn eveneens in staat hun snavel aan de punt te openen, zonder dat dit merkbaar is aan de snavelbasis: dit gebeurt door een spierdrukking op het vierkantsbeen, dat gewrichten vormt met de schedel, de boven- en de onderkaak. Dit vierkantsbeen, dat o.a. de bovensnavel t.o.v. de schedel kan doen bewegen, is behalve bij vogels, ook aanwezig bij reptielen maar ontbreekt bij zoogdieren totaal.

Bij laag water zijn de steltloper'tjes zeer actief; de meeste zoeken hun voedsel in het zachte slijk en boren er hun snavel tot de wortel in. Andere waden liever in ondiep water en nog andere lopen steeds heen en weer om een gevonden zeeduizendpoot in het water af te spoelen alvorens hem naar binnen te slikken.

De bewegingen zijn steeds waardig en passen goed bij de harmonieuze lijnen van het silhouet. Misschien is dit het geheim van de onweerstaanbare aantrekkingskracht die de waadvogels op sommige mensen uitoefenen? Of

is het het onbewuste verlangen naar de wijde toendragebieden, vanwaar de meeste van die vogels vandaan komen? Of is het het geheim van hun oriëntatie- en uithoudingsvermogen dat deze vogels steeds maar op dezelfde tijdstippen in dezelfde gebieden doet verschijnen? Of zijn het de soms melodieuze en melancholieke geluiden die ze voortbrengen? Of zijn het de verrassende contrasten van de vliegbeelden tegen de lucht? Of is het de omgeving van slikke en schorre waar u steeds een zilte wind om de oren waait? Misschien is het de synthese van dit alles die bepaalde vogelvrienden, zelfs van ver uit het binnenland, steeds maar naar de kust drijft.

Een van de weinige waadvogelgebieden in België is de IJzermonding. Bijna sedert vijftien jaar breng ik er geregeld een bezoek. Dat moet nu ongeveer een 400-tal keren zijn en nog geen enkele maal ben ik teleurgesteld weggegaan. Daar verblijven tijdens de winter en de trektijd een 500-tal waadvogels. Dit aantal kan zelfs tot meer dan 1000 oplopen. Menige belangrijke waarneming werd er opgetekend en tientallen personen werden er door de steltlopers geëesterd.

Tijdens het voorbije Paasverlof werd een jeugd natuurkamp georganiseerd. In ruim vijf dagen konden een tiental jongens enkele waadvogelsoorten en enkele halophiele planten en weekdieren leren kennen. Naast handenarbeid, die er toe bijdroeg het reservaat voor ongewensten te beveiligen, kregen zij een duidelijk inzicht in de levensgemeenschap van een slikken- en schorrengebied. De opeenvolgende plantenassociaties zijn er duidelijk afgelijnd volgens het bodempeil. De invloed van de stromingen, veroorzaakt door eb en vloed enerzijds en het waterdebiet van de IJzer anderzijds maken van de IJzermonding een uniek geologisch studieterrein, doorsneden met talloze kreekjes die het verschijnsel van het uitschuren en de sedimentatie duidelijk weergeven. De IJzermonding is als het ware een geconcentreerde en overzichtelijke weergave van de Schelde-, Maas- en Rijndelta in Nederland, zowel op geologisch, botanisch als faunistisch vlak.

1964 is terug een rijk jaar geweest. Speciale aandacht werd besteed aan de mollusken. Enkele minder algemene soorten waren: de messchede (*Solen marginatus*), de sleutelgathoren (*Diodora apertura*), het muizenootje (*Phytia myosotis myosotis*). De laatstgenoemde is een typische brakwaterbewoner.

Merkwaardig was de waarneming van een kluut op 4 januari. Deze soort wordt er op voorjaarsrek slechts einde februari of begin maart verwacht.

De grutto, die er op 7 februari werd gezien, was zeker een voorloper. Hij bleef steeds maar op het slik zoals rosse grutto's dat plegen te doen. Later in het voorjaar en op najaarsrek verkiest onze grutto de polderweiden boven het slik, maar in de nog frisse februarimaand zal er zeker wel meer voedsel te vinden zijn in het slik dan binnendijks.

De reddingsoperatie, tijdens de winter 1962-63 ondernomen, heeft massa's Meerkoeten (*Fulica atra*) van de hongerdood kunnen redden.

(Copyright P. Didier)

Op 2 juni werden nog een paar oeverlopertjes en vijf groenpootruiters waargenomen. Deze observaties betreffen vogels op terugtrek naar het noorden, waar zij werden grootgebracht. Zeer veel waadvogels trekken immers in mei door en zelfs zijn nog trekbewegingen merkbaar tot half juni.

Het broedseizoen was voor de bergeenden een succes: op 24 mei werd een koppel met negen kuikens op de vaargeul gezien; ditzelfde koppel werd een maand later nog steeds met hetzelfde aantal kuikens opgemerkt. Daarbij werd in dezelfde periode geregeld een ander paartje met vier jongen waargenomen.

Op een zandige oever, die tevens dienst doet als hoogwatervluchtplaats, had een scholekster tussen het aanspoelsel haar nest met vier eieren geborgen. Het legsel ging echter later door een springvloed verloren. Dit was het enige nest dat werd gevonden, maar men mag gerust aannemen dat er wel meer waren wanneer men weet dat de scholeksters aan de IJzermonding de gewoonte hebben hun eieren toe te vertrouwen aan de meest onverwachte plekjes.

Gerande Schijnspurrie (*Spergularia Marginata*).

(Copyright Dobresky)

Jaren geleden werd een nest gevonden boven op een bunker en zelfs werd er ooit een aangetroffen in een toevallige uitholling van een dwarsbalk van een dukdalf!

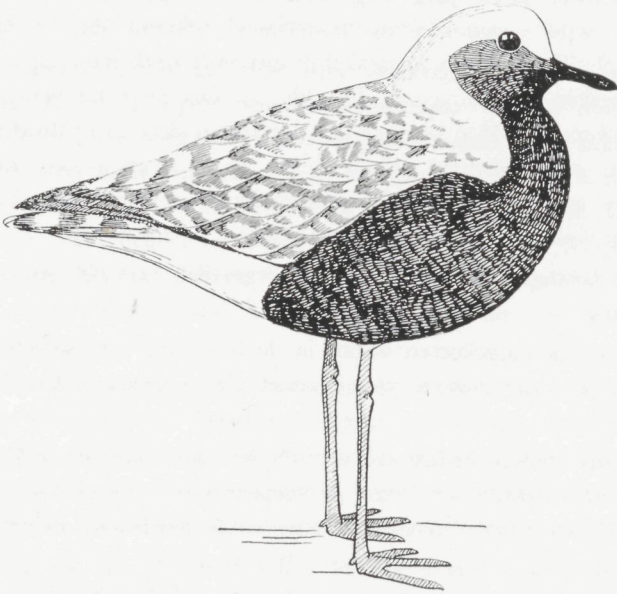
De waadvogels waren op najaarstrek goed vertegenwoordigd. De leden van de vogelwerkgroep TRINGA ringden er ruim driehonderd in zeventien soorten, waaronder steenloper, bontbek, kleine en strandplevier, kanoet en kleine strandloper, groenpoot en zwarte ruiter.

Op 12 augustus waren er vier lepelaars aanwezig en zo rond de twintigste was er reeds een blauwe kiekendief te zien. Ook zangvogels trokken in dezelfde periode door: blauwborstjes, paapjes, gele kwikstaarten kwamen geregeld in de rietkraagjes van binnendijkse plassen overnachten.

De najaarstrek van de vinkachtigen was eerder onbeduidend; te veel noord-oostelijke wind deed een groot aantal onzichtbaar hoog vliegen. Daarbij

steken in dergelijke omstandigheden veel continentale vogels het Kanaal over naar de Britse eilanden, nog voor zij onze kust bereiken. Slechts enkele tientallen fratertjes, enkele grauwe gorzen en een maximum van twaalf sneewgorzen deden zich tegoed aan de zaden van schorreplanten. Een gemengde troep van ongeveer tweehonderd vinken en kepen kwam de ganse winter door fourageren op de overvloedige onkruidzaden van een droog geworden opgespoten terrein. Daar kwamen ook geregeld enkele geelgorzen en kneutjes naar toe.

December luidt voor goed de winter in. Dertig zilverplevieren vulden de aanwezige aantallen waadvogels aan. De velduil zeilde weer over de dijk. In de schorre schuilde het bokje en over de kreek van Lombardzijde schoot het ijsvogeltje weg... Een nieuw vogeljaar in aantocht!.

Zilver plevier
Charadrius Squatarola

Vogelleven op de Snepkensvijver in 1964

door J. CUYPERS

Conservator

Ik heb U dit jaar veel te zeggen. Er is groot nieuws. Zoals altijd waren er veel vogels en er gebeurde heel wat.

U herinnert zich nog de invasie van die boomkruipers (subsp. *brachicaudatus*) waarvan sprake in ons „Bulletin 1963” op de blz. 41, die de emigratie van alle eendvogels op de Snepkensvijver tot gevolg had. Ook gedurende gans de maand januari was van de zo zwerige talingen- en eendenvluchten boven de vijver geen sprake meer.

In die koude dagen zijn wel de spechten, de bonte mezengezelschappen, de kruisbekken en de buizerden ons trouw gebleven.

De buizerden zouden trouwens ongelijk gehad hebben er bij ons vandoor te gaan. Van de talrijke krenge gevilde muskusratten die we voor hen klaar legden bleven ze nooit lang weg. Het was de presentatie van een enig mooi stukje wild vogelleven, op respectabele afstand van de voederplaats vanuit een schuilhut, ze hun zo smakelijk uitzien sterk roodgesperde prooien te zien bewerken. Stoere vogels die aldus in ons reservaat veilig de winter konden doorbrengen. Hoe jammer dat daarbuiten deze sympathieke vrijbuiters onrecht door sommige oningewijden op 't zwart boekje ingeschreven blijft. Goeie moed, mijn beste wintergezellen, er breekt hier binnen onze landsgrenzen voor U wel eens een betere tijd aan.

De eerste februari, een volle maand vroeger dan in 1963, smolt de winter voor goed weg.

Op het van ijs vrijgekomen water, in de herhaalde afwisselingen van zon, regen, wind en mist namen van lieverlee de eendenaantallen dag na dag sterk toe.

Toen in de zonnige hemel van 26 februari de eerste dertig kokmeeuwen, hun levenslust u'tschreeuwend naar de Snepkensvijver toegeschoven, lag er een kweekreserve van ruim tweehonderd paar wilde eenden op de vijver gereed.

Hun geburenruzie waren al een tijdje bezig en op het einde van de maand had ieder paar op zijn eigen broedterritorium beslag gelegd. Wie plaatsruimte te kort kwam droop af en ging in de omgeving een nestgelegenheid opzoeken om er rustig zijn toom jongen groot te brengen. Op de menigvuldige vennen en plassen die over de ganse uitgestrektheid van het reservaat verspreid liggen treffen we ze aan, rustig, twee aan twee, dicht bij elkaar. De prachtige woerd in petit-gris met de glanzend groene kop naast zijn aanvankelijk onopvallende dame in 't bruin. Nu allemaal

koek en ei, maar 't is bepaald niet netjes dat van zodra het wijf met jongen zit zij door haar flierefluiter, juist op het ogenblik dat grote zorgen beginnen, in de steek gelaten wordt.

Gisteren, de laatste februaridag, hebben we de broedplaats, die we sinds enkele jaren speciaal voor de Kieviten aanlegden, weer eens grondig met ploeg en schijf bewerkt. Immers, in de hoge struikheide en de compacte buntmassa's moeten we de mooie Kievitlegsels niet verwachten, want alleen de kale vlakke of de stukken met zeer lage begroeiing zijn hen lief. Dit geploegd en enigszins geëffend terrein, zowat 34 ha, aanleunend tegen de zuidelijke flank van de Snepkensvijver heeft ons dit jaar meer gegeven dan we ervan hadden verwacht. U weet nog wel, vorig jaar in 1963 kwamen er slechts drie wijfjes tot broeden. Nu in 1964 hebben we er dertien nesten geteld: 1 met 1 ei; 2 met 2; 2 met 3; en 8 met 4 eieren. Het eerste ei werd op 3 april gelegd. In dit van het laatste legsel werden de 4 jongen op 6 juli geboren. Slechts van twee nesten liepen geen jongen uit. Aan het verloren gaan van een 4-legsel is m.i. een van de duizenden kokmeeuwen ofwel een uit de twee paar zwarte kraaien die nu en dan eens op bezoek komen niet vreemd. Van het 1-legsel bleef het ei meer dan een maand lang onaangeroerd om dan spoorloos te verdwijnen.

We beginnen maart met een paar fijne aantekeningen. Hoog in de frisse lucht zweeft boven de vijver nog de achterhoede van de meeuwenmassa die wegens de koudere oostenwind haar dagelijks bezoek sterk heeft ingekort. Het was toen nog maar tien uur. In de dennen aan de zuidwestrand roept zoetjes een wijfje goudvink en tieteren tientallen goudhaantjes. Een buizerd onder de oude losse vliegdenen werkt zijn „rat musqué à la Snepkensvijver” naar binnen. Op de plas drijven: 1 woerd en 2 wijfjes pijlstaart; 1 wijfje toppereend; 1 woerd tafeleend in het grote gezelschap van wilde eenden en wintertalingen.

Deze lentemaand kregen we zo maar niet cadeau zonder de grillen van haar laatste winterstuipen. Daarvoor zorgde een nijdige oostenwind. Het water-in-de-wind bleef ijsvrij, het water-uit-de-wind bevroor. Dit werd een ideale gelegenheid om een nauwkeurig beeld te krijgen van het aantal aanwezige eenden. We telden 550 wilde eenden, 160 wintertalingen, 10 pijlstaarten. Gelet op de datum van 8 maart mogen we aanvaarden dat de broedparen der wilde eenden hun recordaantal zullen overtreffen en deze der wintertalingen, waarvan alle broedvogels nog niet zijn teruggekeerd, aan de zeer hoge kant zullen liggen.

Tijdens het verdere verloop van het broedseizoen kwamen we in onze verwachtingen niet bedrogen uit.

Over de ganse uitgestrektheid van het reservaat, zijnde ongeveer 200 ha, waarvan ruim 150 ha als een eerste-keus broedterrein voor eenden en talingen

Een der grote gebeurtenissen van het ornithologisch jaar 1964 is ontegensprekelijk het nestelen in de „Snepkensvijver” van de zwartkopmeeuw: het is het eerste broedgeval in België. (*Larus melanocephalus*)

Dit dokument werd verwezenlijkt op een afstand van zowat 80 meter van het nest en heeft heel wat aan zijn scherpste verloren vermits het oorspronkelijk een kleurfoto was. Nochtans zijn de twee vogels van het koppel duidelijk zichtbaar, een weinig rechts van de kapmeeuw die daar voorbijvloog. De kapmeeuw is vrij gemakkelijk te onderscheiden van deze zeldzame soort door de heel wat mindere omvang van de donkere kap op de kop.

(Copyright Cassauwers)

in aanmerking komen, kregen we gedurende het schitterende jaar 1964 minstens 80 nesten wilde eend; 100 nesten wintertalingen; 1 nest zomertaling en 8 nesten slobend (deze laatsten allen op de eigenlijke Snepkensvijver). Vele wilde eenden, wintertalingen en een of twee zomertalingen hebben in de periferie van de Snepkensvijver en „De Heide” gebroed.

U bent voorzeker, mijn beste lezer, met mij akkoord dat het zo maar niet aan een dom toeval te danken is dat we deze voortreffelijke anatidae-concentratie in ons reservaat bijeen kregen. Neen, we zijn ervan overtuigd dat de rust en de bescherming die onze vogels ten dele kon vallen na het in huur bekomen door onze vereniging van het domein „De Heide”, (dat omzeggens één geheel met de Snepkensvijver uitmaakt), hieraan ten grondslag ligt.

Terloops ben ik gelukkig, terwille van de hoogst dringende solidariteit tussen alle openhartige natuurliefhebbers, dat, wegens deze inhuurname door

onze vereniging van weer een zo belangwekkend gebied, er deze keer geen eigenzinnige profeten zijn losgebroken.

Mooie dagen in maart, de dagen van het weerzien, de dagen van het lentelied!

Onze vertroetelde buizerden bleven op de rattenkermis tot het einde der maand. Ik hoop dat ze na deze veilige wintertijd hun broedgebieden even gastvrij mogen terugvinden. Ondertussen, 11 maart, klapperwiekte de jubelende wulp in paarvlucht boven de vliegdennen. De slobeendenstand groeide geleidelijk tot 8 paren aan en het was opvallend hoe elk paar zich van meet af uit elkaars gezelschap ophield. Over het zich onderling betwisten van een territorium heb ik niets opgemerkt. Alles scheen zo vanzelf voor mekaar te zijn gekomen. Ieder paar had wel ruim een 1/2 ha tot zijn beschikking. Kwamen de woerdjes aan de grens van zijn territorium wat te kort in elkaars buurt, dan beperkte zich elke onbehaaglijkheid tot het aannemen van een snel voorbijgaande dreighouding.

Ditzelfde gedrag zagen we niet van de 6 tot 10 paar pijlstaarten die ook meerdere weken in de Snepkensvijver vertoefden, want die hebben ons reserveaat nog niet als een vaste broedplaats uitgekozen. In het lange pleisteren door losliggende paren tijdens het voorjaar, zie ik nochtans een verheugende aanwijzing. We mogen dit inderdaad als een gunstig voorteken aanvaarden, en hopen, dat het eerste broedgeval van een paar jaren geleden, in de eerstvolgende jaren door nieuwe broedgevallen kan gevolgd worden.

Met de buizerd, de wulp, de slobeend en de pijlstaart achtte maart zich niet voldoende gesierd.

Reeds waren duizenden meeuwen in volle zwier en het zag er nu al naar uit dat we voor 1964 weer als de grootste leveranciers van jonge kokmeeuwen (made in Snepkensvijver) voor de Europese westkant zullen in aanmerking komen.

Dodaarsjes, waterhoentjes en meerkoeten waren hiervan getuige. De kieviten gedroegen zich al even uitbundig, behalve dat ene wijfje dat zich op haar eentje een kuiltje groef; de wintertalingen begonnen ervan te spelemeien., Een zwarte kraai broedt. Sijsjes en zanglijsters musiceren en boven het watervlak, waarop 2 tafeleenden, 3 paar slobeenden, 4 paar pijlstaarten en een 6-tal paartjes wintertalingen verspreid liggen, crocheteren op 30 maart vijf boerenzwaluwen hun eerste première 1964.

Ook op de Snepkensvijver, zoals overal elders, beleven we het blijde openbloeien van het broedseizoen telkenjare in de maand april, zodra we er de eerste twee kieviteieren in de luister van hun stille eenvoud een paar minuten lang kunnen... bekijken. Het dodaarsje sleurt nestmateriaal op een hoopje en vergeet er alles bij, alsof het vandaag nog af moest. Twee grutto's

De Heer Van Heule heeft het eerstgekende Belgische legsel van de zwartkopmeeuw kunnen fotograferen. (*Larus melanocephalus*)

baltsen en de lenteroes heeft de grote bonte specht erg te pakken. Aan de slijkstrand van de vijver foerageren 2 kempfaantjes en een tureluur.

Op 11 april vinden we toevallig het eerste nest van de wintertaling met 6 eieren. Die was er al vroeg bij en is even vroeg als de kokmeeuwen met zijn eerste ei klaar gekomen... zonder het misschien te weten.

Op 17 april leidt moeder wilde eend haar 5 jongen. De wijfjes slobenden zitten waarschijnlijk op hun nesten, want de 8 woerden liggen zich elk op zijn eentje te vervelen.

Duizenden meeuwen broeden. Meteen is de Snekensvijver weer terug wat hij altijd geweest is, een vogelparadijs, waarin ge U urenlang kunt leegkijken, waarin ge ten overvloed kunt luisteren naar koekoeken, zwartkoppen en fluiters, boompiepers en kneutjes, blauwborstjes en gekraagde roodstaartjes, en nog meer dan vijftig andere. Voor velen misschien zeer banale „dingen”, maar geef mij ze dan maar, want ik hou ook erg veel van die gewone kost.

Einde april, de 29e, vinden we de broedende ransuil, de matkopmezen en de waterral... en werd de eerste Kievit geboren. Zonder ernaar te zoeken, want met nestzoekerij zijn de vogels niet gediend, wisten we een twaalf-tal wintertalinglegsels liggen, zo maar langs de weg in de struikheide.

Aan de overgang van april naar mei kregen de jonge vogels een harde dobber. Koude en regen, dagenlang, maakten hen het leven zuur. Voorzeker zijn er in de rangen der jonge wilde eendjes enkele slachtoffers gevallen. Op die derde mei duwden zich de eerste meeuwtjes uit de doppen, maar ze bleven warmpjes onder de veren van de thuiswacht. Een zeer beweeglijke zwarte ruiter en een houderige tureluur vonden het best naar hun zin op de slijkerige vijverrand. Ze kregen er op 7 en 8 mei gezelschap van nog drie tureluurs, 2 bontbekpleviertjes, 4 kempennetjes, 1 oeverloper en 1 grutto met een stokstijve poot onder de staart achteruitstekend. Het is nochtans diezelfde gehandikapeerde waaraan kort nadien zich een flinke partner liet lijmen. Haar 4 eieren in een zeer fatsoenlijk nest had ze maar liefst op 't geploegde aan de buitenzijde van de Kievitbroedplaats neergelegd. Er werd voortreffelijk gebroed, maar van de 4 eieren kwamen maar 2 jongen terecht en bleven 2 schiereieren in het nest. Ja, wat wil je... op één poot.

Tussen haakjes een paar voorvallen die ik U niet hoeft te verzwijgen. Maak U evenwel niet boos zoals ik het deed, want 't baat toch niets.

Er hangen in ons reservaat zowat 270 nestkastjes. Ze waren flink bezet. Wat heeft men eraan zo een nestkastje waarin een koolmees broedvast op een tiental eieren zat, met vogel en al te steken en per auto mee naar huis te nemen. Dit is gebeurd op 10 mei en nog ken ik de dader niet...

Wat heeft men eraan, ergens ver van de broedplaats een kokmeeuw te vangen, ze een touw van meer dan 1 meter lang aan de poot te binden en daaraan een dames-nylonkous, grote maat, vast te hechten en dan de vogel terug te laten. Dat is gebeurd op 10 mei. Die vogel met de lange sliert is dan op de broedplaats teruggekomen, heeft daar een uur lang gans de kolonie in groot alarm gezet, werd onafgebroken nagejaagd door alle meeuwen uit zijn buurt en is dan uiteindelijk volledig uitgeput zich ergens gaan neerzetten, waar hij met de koord en kous in de begroeiing is verstrikt geraakt. Graag had ik een ontmoeting van 4 minuten onder vier ogen met de dader en dan liefst op die plaats in het zompige moeras waar die meeuw zo ellendig gestorven is.

Maar kom, we gaan terug naar onze vogels op de Snekensvijver, mijn beste lezer, want daarover heb ik voor U nog een exclusiviteit bewaard. Het is een zeer belangrijk en verheugend nieuws en het gebeurde op Pinksterdag, de 17e mei.

Met een groep van ruim 20 natuurliefhebbers bezoek ik de Snekensvijver. Van op de hoogte langsheen de noordkant zocht ik met de kijker tussen de

Wollegras — *Eriophorum angustifolium*.

(Copyright P. Didier)

wemelende massa kokmeeuwen de bosruiters op die er in behoorlijk aantal aanwezig waren (± 15). Zeer toevallig zie ik twee meeuwen bij elkaar zitten. Gitzwarte kop en glimmend knalrode snavel. Ik hou ze vast in de kijker, verwittig mijn omstaanders: „Zwartkopmeeuw, nieuwe vogel op de Snepkensvijver, nieuwe broedvogel voor België”. We geraakten er niet op uitgekeken. Het nest lag op ongeveer 80 meter van ons. We hebben de vogels zien broeden, de eieren zien koesteren, elkaar zien aflossen, samen opvliegen, horen alarmeren. We hebben ze zich zien te weer stellen tegen de weinig verdraagzame kokmeeuwen uit hun omgeving, enz. Van op die 80 meter afstand werden van deze „larus melanocephalus” kleurdia's genomen door een onzer vergezellende leden (de heer Cassauwers) en 's anderendaags zijn we even bij het nest geweest om ook het legsel te zien en te fotograferen. Zie foto van het 2-legsel door ons lid de heer Dr. Van Heule.

Over de zwartkopmeeuw, bladzijde 178, vindt U in de literatuur veel meer dan ik U nu in ons bulletin over onze nieuwe broedvogel kan mededelen.

We zijn er blij om dat op onze Snekensvijver, op die mooie Snekensvijver, een nieuwe broedvogel voor België kon opgetekend worden.

Nooit hebben we zoveel tomen wintertalingen gezien als op 22 mei. Net of alle wijfjes met hun jongen in de open lucht van een uitstapje hielden. Het is mij onmogelijk een juist geteld aantal jongen voorop te stellen, maar met het bescheiden cijfer van 500 wintertalingen die er tot vliegvaardige vogels uitgroeiden zit ik zeker beneden de realiteit. Ook die dag vertoonde zich het eerste wijfje slobend met haar 8 jongen en te zien aan de overal aanwezige jonge wilde eenden kon ik besluiten dat ook voor hen het broedseizoen zeer succesvol verlopen was.

Een prettige bevestiging mochten we ook dit jaar krijgen van de zeer elementaire regel: Geef de vogels het midden dat hen past en ze zullen er komen. Het was inderdaad een zeer droge zomer en het waterpeil stond betrekkelijk laag.

Rondomheen het open watervlak van de vijver kwam een geschikte slijk-rand bloot te liggen en op meerdere plaatsen waar de meeuwen sinds jaren hun zitplaatsen hebben sterft de vegetatie weg en ook daar ligt een stinkende moerbrei in een ruim platform aan de oppervlakte. Een ideale pleisterplaats voor onze steltlopers die er tot onze vreugde dankbaar van gebruik maken zowel tijdens de gejaagde lentetrek als gedurende de najaars-trek wanneer ze zonder zorgen wat langer kunnen toeven, o.a. zwarte ruiters, groenpootruiters, bosruiters, witgatjes, grutto's, tureluurs, kempaantjes, bont-bekpleviertjes, kleine pleviertjes, oeverlopers, enz. Het was ook een graag bezocht oefenterrein voor vele tientallen jonge waterhoentjes, witte kwikstaarten en sterke groepen kieviten.

De voorjaarstrek van de zwarte stern en op weg naar hun broedplaatsen verloopt steeds zoals altijd tot laat in het voorjaar.

De eerste vogel kwam er dit jaar enkele uren doorbrengen op 26 april. De laatste vier pleisteren er op 12 juni. Intussen kwamen regelmatig nieuwe trekkers voorbij, maar ze bleven nooit lang. Voorzeker zijn deze vogels niet erg op zo'n massaal kokmeeuwengezelschap gesteld. Dat we daarom deze sierlijke moerasvogel op de Snekensvijver als broedvogel voorlopig moeten afschrijven kan jammer zijn, maar dan verwondert het ons weer dat hij niet een van de talrijke andere en zeer geschikte vennen in de buurt als broedplaats uitkiest.

Het kan er ons alleen toe aanzetten op die plaatsen in ons land waar hij nog broedend voorkomt al onze inspanningen te concentreren ter bewaring van hun levensgebied, maar ook opdat ze er met welslagen tijdens de broed-tijd hun zozeer gedunde rangen zouden kunnen aanvullen, want het is hoog tijd.

Reeds honderden keren gefotografeerd en toch steeds even ontroerend: een zanglijster die voedsel aanbrengt voor zijn jongen. — *Turdus ericetorum*.

(Copyright H. Van Heule)

Aan de volgende vogels heb ik veel tijd besteed:

- de nachtzwaluw: steeds twee zangers, maar geen legsel noch jongen;
- de zwarte specht: regelmatig 1 paar in 't reservaat, maar geen broedgeval kunnen vaststellen;
- de klapekster: enkele malen aangetroffen, maar geen nest noch jongen;
- de pijlstaart: gans het broedseizoen een wijfje zeer plaatsvast, maar geen jongen gezien;
- de ransuil: 1 paar met 1 jong;
- de boomvalk: broedend gevonden op 28 juni op een legsel, waarvan de drie jongen vanaf 6 augustus uitvlogen. We zagen ze de laatste maal op 5 augustus nog bijeen volkomen uitgegroeid op het stevige nestplatform, erfenis van de zwarte kraai. Dit prachtafereel zullen we ons nog herinneren... en te bedenken dat deze enig mooie vogels, eenmaal buiten ons reservaat tijdens hun verre reis naar het zuiden, geen bescherming meer genieten.

Mijn beste vrienden, ik vroeg Uw aandacht voor de zwarte stern, maar ik doe het evenzeer voor onze boomvalkjes. Ze zijn het zo overwaard.

Precies op 13 augustus heeft de laatste kokmeeuw het reservaat verlaten. Ze kwamen met minstens 30.000 in 't voorjaar toe, ze vertrokken er in volle zomer met zo wat ruim 60.000.

Hiermee sluiten we het broedseizoen 1964 af.

De herfsttrek is reeds volop aan gang. Terwille van de lage waterstand kunnen er weer alle lentegasten, vooral tijdens de maand augustus, meerdere dagen lang blijven plakken. We kregen ze allemaal weer te zien, met erbij een sterke vertegenwoordiging watersnippen, gele kwikken en van tijd tot tijd een paar flinke blauwe reigers.

We konden op 31 augustus onze nota's afsluiten met het mooie tafereel van een wespenuizerd, een wespennest opengraving, onder het belangstellend oog van een reegeit in gezelschap van haar twee jongen.

Eenmaal september zijn we vlug het jaar uit. Nog steeds bontbekjes en zwarte ruiters. Opvallend is wel, maar het hoeft geen verwondering, dat bij deze lage waterstand veel wilde eenden en ook wintertalingen naar meer waterrijke gebieden uitweken. We zitten nog lang niet zonder eenden, dat niet, want nog tientallen slobeenden, een vierhonderdtal wintertalingen en een driehonderd wilde eenden bleven nog wel. Nochtans, nu vanaf dit jaar op de vennen achter de Snekensvijver alle jacht heeft opgehouden, zouden beslist alle eenden veel langer gebleven zijn en hun rangen nog aangevuld hebben met trekkers en broedvogels uit de verdere omgeving, zo het water ons niet had in de steek gelaten, want in onze pronostieken was een getal van vier cijfers ingevuld. Maar ja, dan waren die mooie steltlopers er weer niet in zo 'n grote aantallen voorgekomen.

Wanneer de buizerden, de goudhaantjes en de houtsnippen te voorschijn komen zitten we in het najaar en gaan we snel de winter tegemoet.

Aan het jaar 1964 blijven voor de Snekensvijver toch weer enkele fijne herinneringen verbonden en zo zal ieder jaar er telkens zijn speciaal cachet aan geven, want nooit is hij dezelfde, er gaat steeds wat nieuws van uit, er zijn steeds veel vogels te bewonderen en altijd is hij onvolprezen schoon.

* * *

Van waar de benaming „De Snepkensvijver?”

door Jos CUYPERS

Die vraag werd me door meerdere bezoekers reeds herhaalde malen gesteld, vermoedelijk omdat in hun ogen voor dit vogelreservaat veeleer de benaming „Meeuwenvijver” zou passen.

De zaak zit zo:

Te Bouwel ben ik geboren, helaas al bijna een halve eeuw geleden en heb er sinds mijn eerste jongensbroeken, die tot grote ergernis van mijn moeder, één na één vroegtijdig de sporen van boomklimmen vertoonden, een grote belangstelling voor de vogels aan de dag gelegd.

Einde 1940 vestigde ik mij te Herentals. Een nieuw gebied. Spoedig was de omgeving oppervlakkig geprospecteerd. Ik bleef in contact met mijn vrienden uit Bouwel en het duurde niet lang of samen bezochten wij waterplassen en bosgebieden tussen Herentals en Lichtaart, die enkele zeer merkwaardige vogels herbergden. Vooral van de plas, van die vijver bij de steenweg, ging een grote aantrekkingskracht uit.

Daar stond maar een enkel huis, een klein boerderijtje, vlak bij.

De mensen van Herentals noemden dat „Het Snepken”, omdat veel jaren geleden dat boerderijtje een kleine herberg was met een uithangbord: „In 't Snepken”.

Het was voor mij aldus gemakkelijk met mijn vrienden uit Bouwel af te spreken wanneer we op vogels uitgingen hier in mijn nieuwe streek. We gaven mekaar rendez-vous, eerst bij de vijver aan 't Snepken... en een paar weken nadien aan „De Snepkensvijver”.

Zo was de stand van zaken rond de helft van 1941.

Nooit heb ik in Herentals iemand iets over die vijver horen zeggen of vertellen. Iedereen wist dat hij daar lag, maar hij interesseerde niemand tenzij een paar jagers uit de streek gedurende enkele maanden in het jaar.

In 1953 heeft onze vereniging „De Snepkensvijver” aangekocht.

Een vogelreservaat!

In dagbladen, tijdschriften, op vergaderingen wordt geschreven en gesproken over „De Snepkensvijver”.

Van op de baan die langs het vogelreservaat loopt leest men op twee bescheiden aanwijzingsborden binnen de afsluiting geplaatst: „Vogelreservaat De Snepkensvijver”.

Over gans het land en zelfs in het buitenland kent men „De Snepkensvijver”.

Maar in de jaren 1955 en 1956 worden de toponymisten wakker. Ik ontvang brieven, ik krijg bezoek,... want de echte benaming van „De Snekensvijver” is: „De Schoutenvijver!” (De vijver van de schout van Herentals) Erg! Spijtig! Want in het aloude archief van de stad komt deze benaming voor.

Moet die vergissing, als dat een vergissing kan genoemd worden, hersteld?

Ik won hieromtrent het advies in van de zeer gewetensvolle en zeer bevoegde oudheidkundige en stadsarchivaris van Herentals, de E.H. R. Verellen en heb zijn breedste zegen gekregen over de benaming: „De Snekensvijver”.

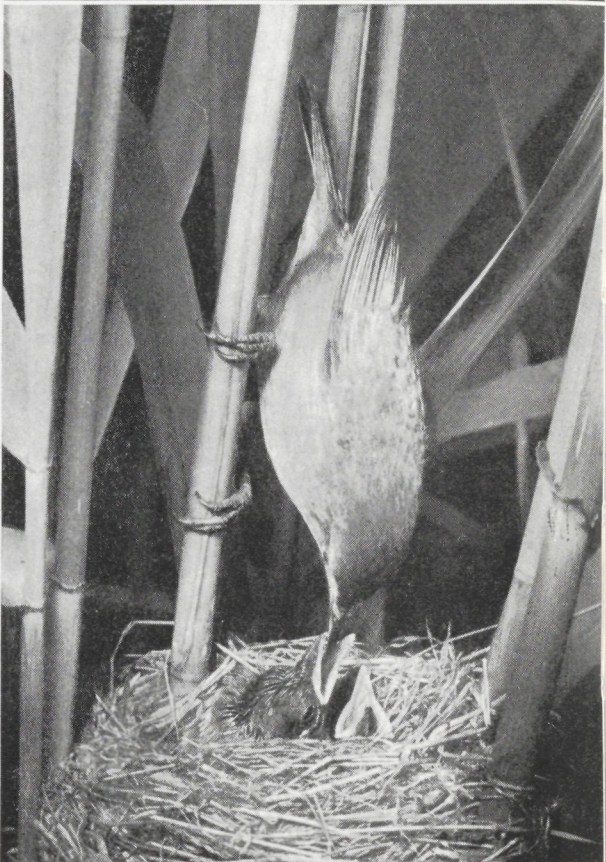
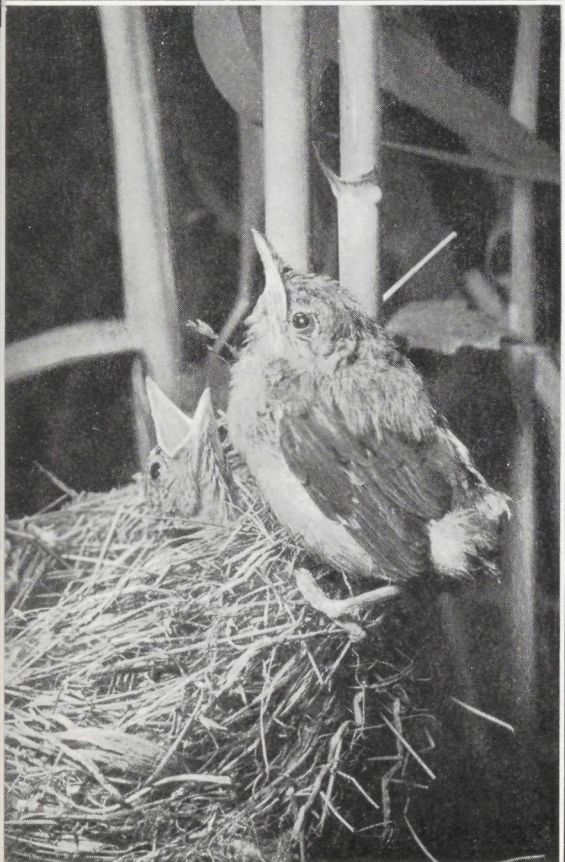
Ik bied nogmaals zeer grootmoedig mijn verontschuldigen aan, aan die heren die de benaming „De Snekensvijver” betreuren.

Mijn verantwoording moge hen evenwel welwillend doen begrijpen en de bestaande toestand aanvaarden.

Anderzijds kan weer worden aangevoerd dat voorzeker de vijver lag op de plaats waar hij nu nog ligt, vóór dat hij eens „De Schoutenvijver” genoemd werd. Toen had hij waarschijnlijk ook een andere benaming.

Ik vind het mooi „De Snekensvijver” en ben zeer fier om mijn peterschap over die naam en we zijn zeer gelukkig dat hij niet meer aan de schout van Herentals, maar als vogelreservaat aan onze vereniging toebehoort.

Het Reservaat van Assenede: overzicht 1964

door H. WILLE
Adjunkt-Direkteur
en L. BUYSSE
Hulp-Konservator

Verskillende en vrij uiteenlopende factoren hebben ervoor gezorgd dat zowel ons Reservaat in de Grote Geul als het Vrije Reservaat De Rode Geul dit jaar 1964 een laagtepunt hebben geboekt wat betreft de broedvogelbevolking en zelfs als pleistergebieden voor de doortrekkende vogels. Zulks bewijst nog eens in negatieve zin hoezeer de bewegingen van de vogels als een ware barometer werken om de waarde en eventueel het verval van een natuurlandschap te meten. Geen enkele andere discipline van de natuurwetenschappen kan op voorhand zulke aanduidingen verschaffen en zulks is van levensbelang bij het beheer der natuurlandschappen, want enkel de ornithologische gegevens zetten in 1964 te Assenede het licht op rood, waardoor het ons nu zeer duidelijk is geworden welke noodzakelijke beheersmaatregelen in de toekomst zullen genomen dienen te worden om de vastgestelde degradatie tekeer te kunnen gaan. Botanisten of entomologen b.vb. zouden zich van de bestaande bedreigingen alhier zo goed als niet bewust zijn geweest en zouden stellig pas een der volgende jaren naar de noodrem hebben gegrepen, wellicht op een ogenblik waarop de toestand reeds te veel zou zijn ontaard om nog een redding mogelijk te maken. Vernoemen wij onder de voornaamste degradatie-factoren:

1. De lage waterstand waardoor de dreigende verlanding dit jaar meer vooruitgang maakte dan vroeger.
2. De enorme vissterfte tijdens de winter 1962-1963, waardoor de voedselvoorraad voor de grotere vogels ontoereikend was dit jaar.
3. Het tot stand komen in de omgeving van vele opgespoten terreinen die voor vele waadvogels en eenden een tijdelijke doch ideale broedplaats en pleistergebied vormde in vergelijking met Assenede met zijn meer modderige oevers. Deze laatste faktor was stellig overwegend voor vele typische water-

Marcel Brillon liet ons natuurfoto's toesturen, onder meer een twaalfstal documenten aan de kleine karekiet gewijd. Deze soort komt vrij talrijk in Assenede voor.

Links boven: naar alle waarschijnlijkheid komt links het mannetje het broedend wijfje op het nest voeden.

Onder links, de bijna vliegensvlugge jongen (*Acrocephalus scirpaceus*)

(Copyright M. Brillon)

Als de elzetakjes in de wind bengelen is de Lente op komst.
(*Alnus glutinosa*)

vogels van Assenede, die dit jaar tijdelijk nabij Zelzate (havenuitbreiding Gent) en ook tussen Boechoute en Watervliet (opgespoten terreintje langs Leopoldskanaal) beter-geschikte biotopen hebben gevonden.

4. Onbetwistbaar had ook het laattijdig jagen op houtduiven in de omgeving van de Rode Geul als gevolg dat schuwere soorten die hier in normale jaren tot broeden komen wegens de verstoring nu naar veiliger oorden uitweken.

Als hoopvolle noot kunnen wij echter wel aannemen dat de 3 laatst genoemde factoren tijdens de volgende broedseizoenen minder nadelig zullen werken dan in 1964 het geval was, want het is te voorzien dat er de volgende jaren voor Assenede tenminste een herstel en een verbetering zal kunnen bekomen worden, dank zij enkele te nemen beheersmaatregelen.

Ziehier dan een kort overzicht van de vogelstand in 1964:

Fuut: wellicht 1 koppel dat volgens onze wachter jongen had op 14.6.1964, op het Reservaat. Op de Rode Geul echter dit jaar geen broedvogels meer.

Visarend: 1e waarneming voor Assenede van een exemplaar dat op lage hoogte (15 tot 20 meter) boven de Rode Geul vloog zonder op prooi te stoten, ongeveer 15 minuten lang. (Zie pentekening hieronder: *Pandion haliaetus*)

Buizerd: 1 exemplaar op 1.3, dat 3 braakballen heeft achtergelaten.

Sperwer: 1 exemplaar op 1.3.

Purperreiger: 1 exemplaar op 4.8: mededeling van de Heer J. Van Impe, waarvoor beste dank.

Kuifeend: nog 2 woerden op 1 maart.

Wouwaapje: gehoord tijdens het voorjaar, en gezien op 16.7 (mannetje), 4.8 (idem), 8 en 15.8: er was dus minstens 1 broedpaar.

Slobeend: hoogstens 3 broedparen dit jaar. Op 15.11 nog 15 exemplaren.

Zomertaling: wellicht een viertal broedparen.

Pijlstaarteend: van 22.3 tot 6.4 werden er 2 koppels waargenomen.

Waterral: slechts op 5.9 werd er 1 vogel gezien (J. Van Impe).

Kievit: overal het gewone aantal broedparen, tenzij op de zeer gunstige weiden tussen de Doornen dijk en de Rode Geul, waar dit jaar slechts 1 nest is uitgekomen.

Kleine Plevier: de afwezigheid te Assenede dit jaar werd stellig vergoed door een tijdelijke toename der broedparen op de opgespoten terreinen in de omgeving: zo werden er tussen Watervliet en Boechoute nabij het Leopoldskanaal 2 uitgelopen nesten vastgesteld waarvan 6 jongen werden geringd; een derde nest met 2 eieren ging hier echter verloren, doch op een geschikt terrein een 2 km verder werden er van 29.6 tot 13.7, dus onmiddellijk na het uitvliegen der jongen, elke dag meerdere vogels gezien, zelfs tot 20 samen op 10.7. De laatste vertrokken hier reeds op 22.7.

Scholekster: te Assenede, op 14.6 nog 3 exemplaren en later (op 20 en 21.6) nog een territorium-houdende vogel. Deze soort broedde met goed gevolg tussen Boechoute en Watervliet, waar 4 pulli geringd werden. Te Assenede werden onze vermoedens van een broedpoging bevestigd op 9.8 toen wij van een plaatselijke landbouwer vernamen dat deze een 3-legsel had uitgehaald in zijn bietenveld.

Op de loer... het wijfje van de roodborsttapuit broedt aan de rand van het reservaat (*Saxicola torquata*).

(Copyright P. Didier)

Als men boven op de dijk staat, ontwaart men het reservaat.

Kluut: tussen Boechoute en Watervliet werden op 5.7 twee kluten gezien.

Tureluur: als broedvogel dit jaar afwezig te Assenede, maar ook deze soort broedde met goed gevolg te Boechoute-Watervliet, waar 3 pulli konden geringd worden van 2 nesten met elk 4 jongen.

Bosruiter: enkel te Watervliet-Boechoute gezien: 2 op 29.6, 30.6 en 2.7.

Witgatje: eveneens te Watervliet-Boechoute: 7 op 29.6 en 6 op 1.8.

Kemphaan: op 27.4 waren er te Boechoute, amper 1 km verder, 21 vogels aanwezig; ook te Assenede verbleven er toen nog 8 kemphanen; maar vanaf 28.6 werden er te Watervliet-Boechoute op het voornoemd opgespoten terrein niet minder dan 80 vogels gezien(!) waarvan de laatste hier verbleven tot op 19.7.

Visdiefje: een koppel op 14.6 en 20.6 waarvan 1 vogel met visje in snavel. Op 16.7 waren er 6 exemplaren, op 25.7 nog 4 en nadien nog 3 en 2 (tot op 16.8); de aanwezigheid hierbij van juveniele vogels maakt een broedgeval (op vlottend afgestorven riet) als zeer waarschijnlijk.

Zwarte Stern: op 27.4 elf exemplaren en op 20.6 nog 1.

Watersnip: op 4.5 nog 1 exemplaar aanwezig, alsook vanaf 21.6: de mogelijkheid van een broedgeval is dus niet totaal uitgesloten.

Groenpootruiter: op 27.4 reeds 1 doortrekkende vogel.

Zwarte 'ruiter: op 4.7 te Boechoute-Watervliet 1 vogel geringd. (Zie pen-tekening hieronder)

Houtduif: in massa aanwezig rond de Rode Geul, waar een slaapplaats werd opgezocht door enkele honderden vogels tijdens de laatste uren van de dag. Veel verstoring ontstond door een te intensief bejagen ervan zelfs tot in de maand mei, zulks ten nadele van de broedende eenden en steltlopers.

Grote bonte specht: minstens 1 broedpaar dit jaar.

Groene specht: idem.

Wielewaal: vermoedelijk 2 broedparen.

Winterkoning: op 5.9 werden er 15 exemplaren geteld (Van Impe).

Zanglijster: op voornoemde datum reeds een weinig trek merkbaar 's mor-gens.

Snor: op 27.4 waren er 7 zangposten, hetgeen wel een trouwe weergave van de broedvogel-bevolking kan zijn.

Kleine karekiet: een der enige zangvogels, waarvan het aantal broedparen dit jaar toegenomen was vergeleken met 1963.

Spotvogel: steeds als broedvogel aanwezig (op 16.7: 2 alarmerende vogels).

Zwartkopgrasmus: op 27.4 waren er 4 zangposten: neemt dus eveneens toe.

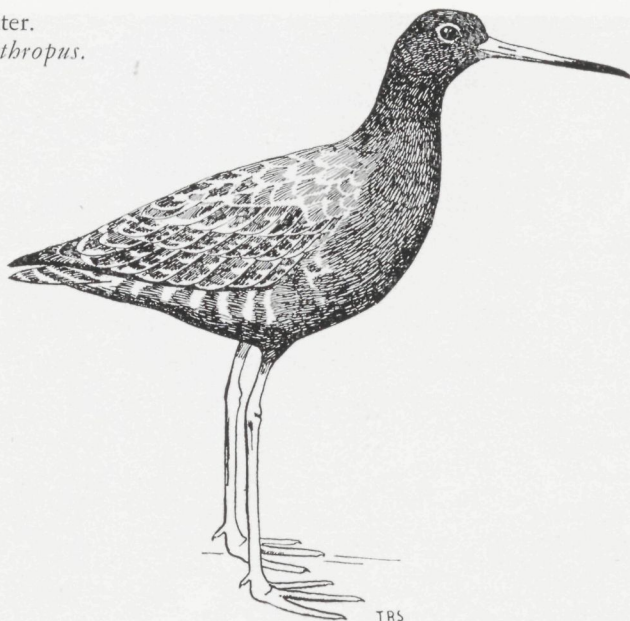
Grasmus: leek minder talrijk dan vroeger; toch 10 vogels op 16.7 gezien langs de grote weg (Van Impe).

Grauwe vliegenvanger: stellig 3 uitgevlogen families op 4.8 (Van Impe).

Bonte vliegenvanger: 1 exemplaar op 5.9.

Boompieper: 2 zingende mannetjes op 16.7 wijzen eveneens op de verder-gaande invloed van boomaanplantingen langs de dijken.

Zwarte ruiter.
Tringa erythropus.

Een van de 80 verschillende soorten paddestoelen die op dia's werden vastgelegd (*Amanita vaginata*)
(Copyright H. Lehaen)

Jaaroverzicht 1964 Hammont -

door H. LEHAEN
Konservator

Het tweede jaar van onderzoek bracht ons 'n betere kijk in dit prachtig gebied aan natuurschoon. De helle roep van de ijsvogel begroet ons nu weer bij de bocht van de collecteur (verzamelaar afvoer-wateringen). Twee jaar lang hebben we deze vogel moeten missen, tengevolge van de strenge winter van 1963.

Het nestkasten-onderzoek, dat we hier doorgevoerd hebben bracht ons reeds goede resultaten. Van 430 geplaatste nestkasten waren er 151 kastjes bezet, onderverdeeld als volgt:

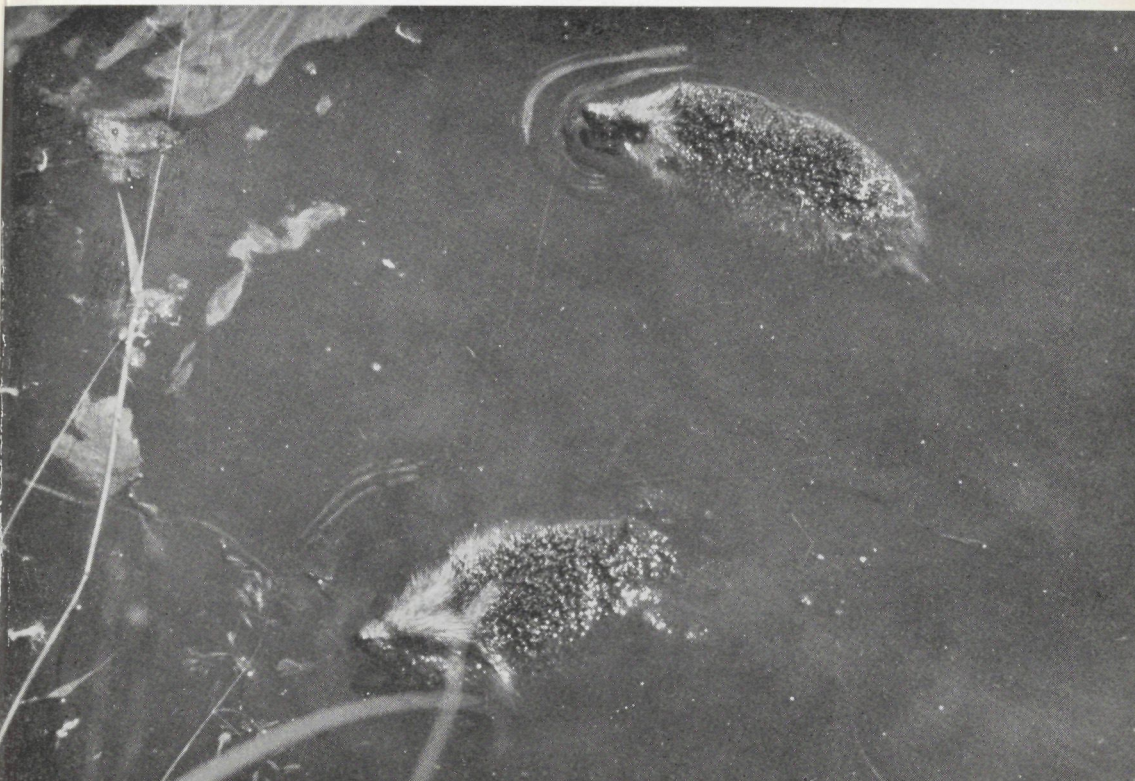
- Zwarte mees: 9
- Pimpelmees: 57
- Koolmees: 61
- Matkopmees: 21
- Kuifmees: 3.

Dit is dus ongeveer één nest op drie kastjes, hetgeen zeer goed is, als men bedenkt dat de kastjes $\pm$ 50 meter van elkaar hangen. Zoals gezegd 430 nestkasten over 'n gebied van 365 ha. Dit is dus 1 tot 2 nestkasten per ha. De 151 bewoonde kastjes, verdeeld over 5 mezensoorten, brachten tesamen 1222 jongen groot, dus 'n gemiddelde van 8 jongen per kastje: het hoogste aantal jongen in één nestkast bedroeg 14 jongen: dit was de kroost van onze kleine pimpel.

Nu zouden we ons 'n beeld moeten kunnen vormen van het aantal insecten dat deze meesjes per broedseizoen zouden verdelgen: feit is dat 'n paartje 14 dagen nodig heeft om 'n legsel groot te brengen (het broeden niet inbegrepen). Volgens 'n vroeger reeds gedane controle (opgepast : dit zijn wel te verstaan losse cijfers) voedert een mees ongeveer 13 uur per dag. Neem nu 24 voederbeurten per uur, wat niet te veel is (ooit zelfs veel meer), dat maakt dus $24 \times 13 = 312$ voederbeurten per dag voor 't paartje.

Wanneer men 'n gemiddelde van 3 insecten per voederbeurt telt, dan maakt dit $312 \times 3 = 936$ insecten per dag, en op 14 dagen maakt dit $936 \times 14 = 13.104$ insecten per broedsel. Wanneer we het totaal opzoeken van onze 151 bezette kastjes dan maakt dit $13.104 \times 151 = 1.978.704$ insecten voor dit gebied. Dan spreken we nog maar van losse gegevens en daarbij zijn de prooien voor onze ouder-vogels daar nog niet bijgeteld. We kunnen aannemen dat dit getal ver over de twee miljoen insecten zal reiken. Hoe

Wist U dat egels graag baden? (*Herinaceus europaeus*). (Copyright H. Lehaen)

nuttig toch die mezenfamilies: wat brengt dat niet mee voor de bosbouw en de landbouw! Jammer genoeg sterven er elk jaar 'n massa van deze nuttige vogeltjes aan giftige landbouwprodukten en daarom is het ook aan te raden dat men de nestkastjes zoveel mogelijk in boscomplexen ophangt.

Ook werden dit jaar ongeveer 2500 vogels geringd, gewogen, gemeten en weer de vrijheid gegeven.

Wat betreft de broedvogels (65 soorten) volgt 'n lijst van enkele meer zeldzame soorten:

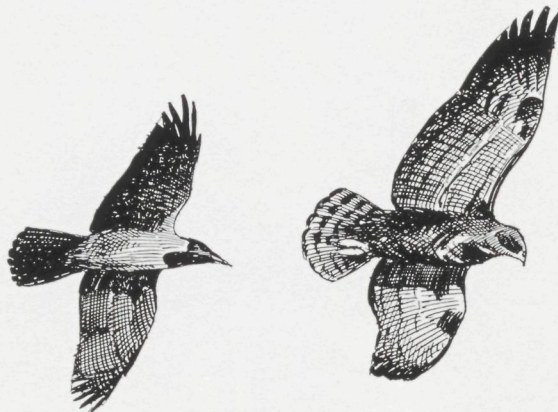
N.B. In schuinschrift: de meest merkwaardige soorten (redactie).

Blokeend	Wielewaal	Moerasrietzanger
<i>Torenvalk</i>	Zwarte mees	Spotvogel
Tortelduif	Kuifmees	Zwartkop
Koekoek	Matkopmees	<i>Fluiter</i>
Steenuil	<i>Zwarte specht</i>	Goudhaantje
Ransuil	Gekraagde roodstaart	Grauwe vliegenvanger
<i>Nachtzwaluw</i>	Nachtegaal	Boompieper
<i>Ijsvogel</i>	<i>Witsterblauwborst</i>	<i>Sijsje</i>
Groene specht	<i>Snor</i>	<i>Goudvink</i>
<i>Boomleeuwerik</i>	Kleine karakiet	Rietgors

Dus lang zo slecht niet. Wat nu de trekvogels betreft, was er een verscheidenheid van vogels: houtsnip, watersnip, dodaars (waarschijnlijk als broedvogel), bonte vliegenvanger, boomklever (dit jaar nog één geringd), bosruiter, witgatje; met Kerstmis 1964 'n trek van ± 110 rietganzen en 9 ex.

Ook werd er dit jaar trek van kraanvogels waargenomen. Als zeldzaamheid, ringden wij dit jaar een witte huismus (kleurafwijking). Op gebied van planten en bloemen zijn we de 400 genaderd en 80 verschillende paddestoelsoorten werden op dia vastgelegd. Met grote spanning zien we 1965 tegemoet.

Een mantelkraai (*Corvus corone cornix*) achtervolgt een buizerd (*Buteo buteo*).

Kent U deze vogels?

Wij hebben hier een twaalfstal foto's verzameld van de Heer Pierre Didier, die op één uitzondering na vogels in de vlucht voorstellen. Het zijn de documenten op bladzijden 43, 66 en de foto's hiernaast.

Zouden de lezers de juiste naam van elke vogel kunnen bepalen? Maar opgepast, het is niet zo eenvoudig.

De oplossing zal in de eerstvolgende „Koerier” verschijnen.

De redactieraad stelt het op prijs onze uitgever de Heren Snoeck-Ducaju en Zoon, alsook de personen die hun medewerking verleenden aan het welslagen van dit jaarverslag, te bedanken, en meer in het bijzonder, diegenen die ons spontaan hun fotografische documenten ter beschikking stelden.

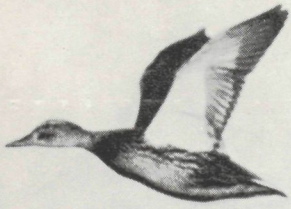
Dit jaarverslag werd gedrukt, op de persen Snoeck-Ducaju en Zoon te Gent, oplage: 4400 exemplaren. De clichés werden geleverd door de Gentse Lichtetserij te Ledeberg.

Gent, mei 1965

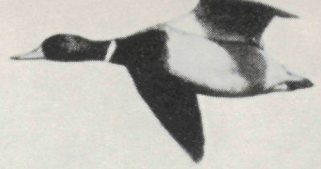
Foto op blz. 195: jonge wespenbuizerd op het nest
gefotografeerd door Charles Focroulle (*Pernis apivorus*)

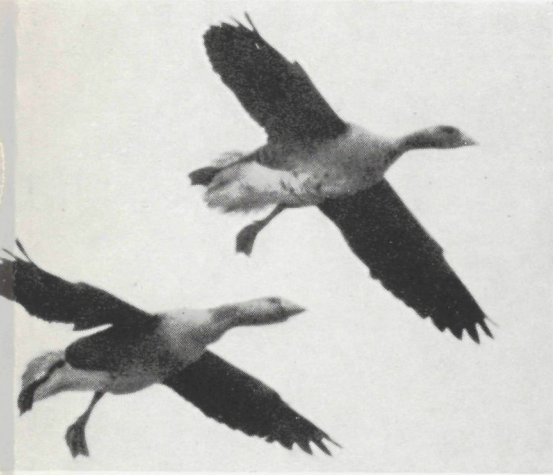
Groenpootruiter
(*Tringa nebularia*)

a

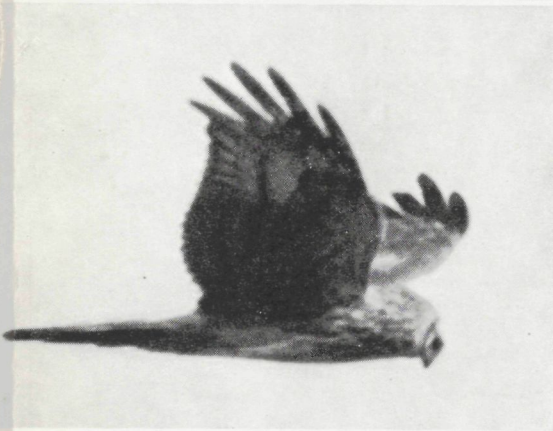

b

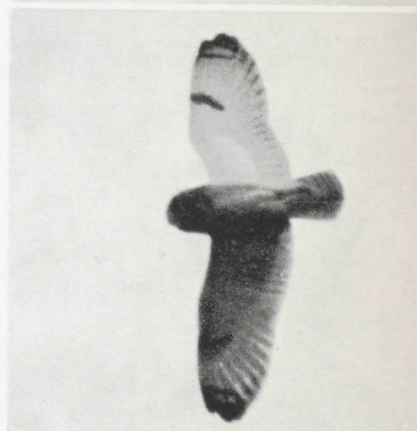
c

d

e

f

g

h

i

